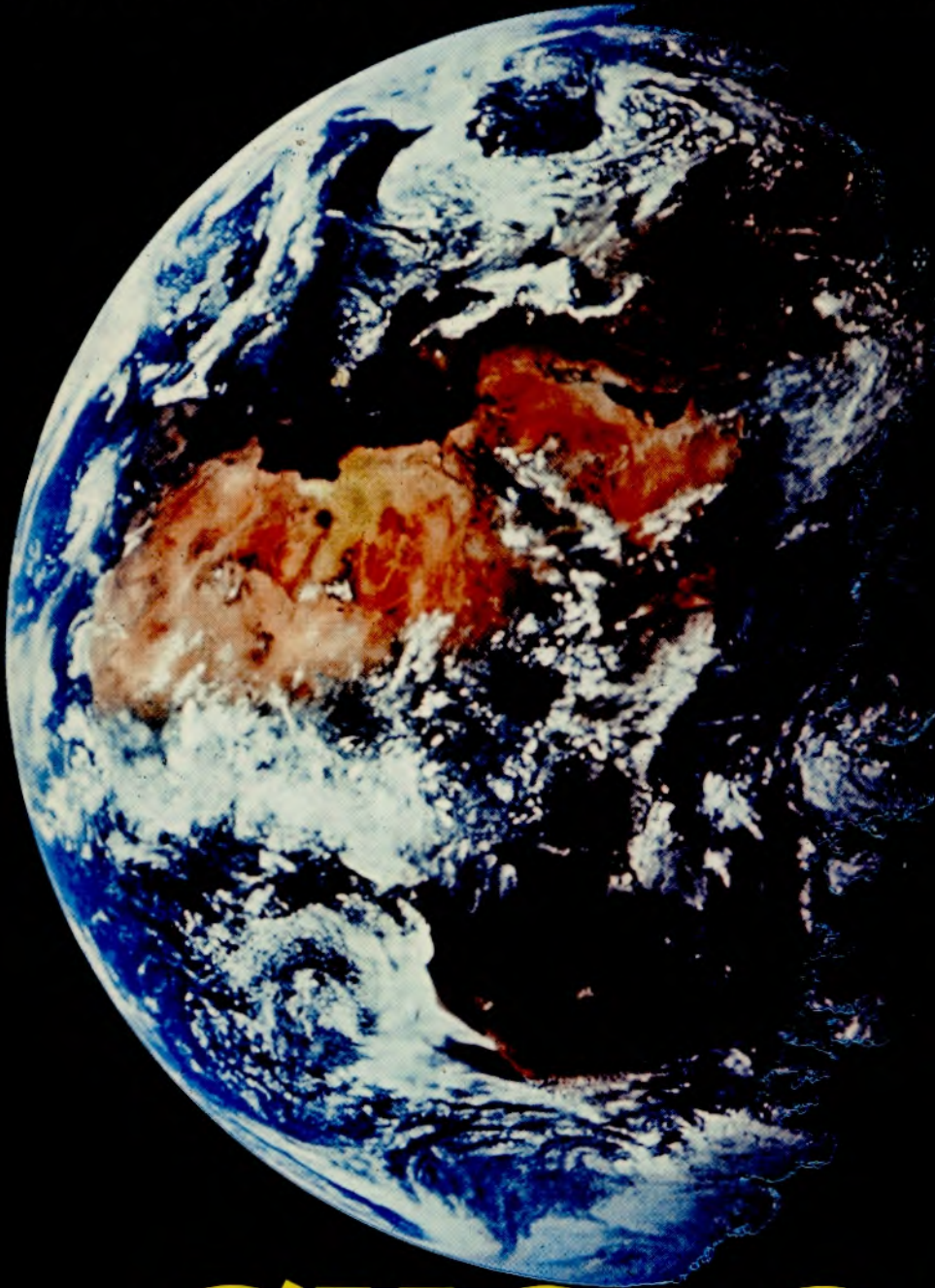

RØDE FANE

Nr. 4/5-85 Kr. 26,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

SAHEL

Hva er årsakene til sulten og tørken i den tredje verden?

KINA

Kan sosialismen løse miljøproblemene?

GJELDSKRISA

Bør landa i den tredje verden nekte å betale tilbake lånene til den rike verden?

ØKOLOGI

RØDE FANE INVITERER TIL: KONFERANSE OM DEN 3. VERDEN

RØDE FANE avholder en internasjonal konferanse om 3.verden. Vi arbeider med å få en rekke eksperter på 3.verden-spørsmål til konferansen. Foreløpig er det klart at Jan Myrdal kommer og tar opp Vestens forhold til 3.verden innledningsvis på konferansen. Den egyptiske 3.verden økonomen Samir Amin, kjent bl.a for boka, «På vei mot 1984», vil holde en hovedinnledning der arbeidstittelen er: «Revolusjon eller folkemord - finnes det noen vei ut?»

Vi arbeider med innledere til tema, «Sult som våpen - hunger som levebrød» der Tony Jackson fra den britiske hjelpeorganisasjonen Oxfam er aktuell. Han har tidligere spissformulert sitt syn med «all matvarehjelp er av det onde». Et tredje hovedtema vil dreie seg om u-hjelpsideologi og det legges opp til seminar om gjeldskrisa. Klassekampen vil bringe stoff om konferansen og interesserte kan få flere opplysninger ved å skrive til AKP.

TEMA

Revolusjon eller folkemord?

Den stinkende u-hjelpsideologien.

Sulten som våpen — hunger som levebrød.

Gjeldskrisa — betydning og svar.

GJESTER

Jan Myrdal, Sverige

Samir Amin, Egypt

Tony Jackson, England

Harry Magdoff, USA

Kumar Rupin Finge, Sri Lanka

PRAKTISK

Tidspunkt:

15-17 november

Opplysninger fås ved å skrive til AKP(m-l), Boks 211, Sentrum, Oslo 1

RØDE FANE

INNHold

Røde Fane-konferanse	s. 2
Innhold	s. 3

LEDER:

Økologi	s. 4
---------------	------

ØKOLOGI:	s. 5
----------------	------

Kampen for livet, av Knut H. Thygesen	s. 6
---	------

Øko-systemet, av Erik Arnkvern	s. 11
--------------------------------------	-------

Alternativ Framtid, Intervju med Fredrik Barth, av Jon Sjøtveit	s. 18
--	-------

Intervju med Jacob Bomann Larsen,	s. 20
---	-------

Det er de fattigste som dør, av Odd Iglebæk	s. 22
---	-------

Miljøproblemer i Kina, av Jon Sandvik	s. 29
---	-------

Drivhuseffekt eller ny istid?, av Gabriel Kielland	s. 35
---	-------

Øko-politikk og øko-filosofi, av Erik Arnkvern	s. 39
--	-------

GJELDSKRISA:

Gjeldskrise og den 3.verden, av Peder Martin Lysestøl	s. 44
--	-------

HILLESLAND-SAKA:

— Ei prinsippsak, av Magnhild Folkvord	s. 51
--	-------

MAOISMEN:

Maoismen og framtida, av Bo Brekke	s. 57
--	-------

DEBATT:

Militærapparatets karakter, av Rune Soma og Egil Jacobsen	s. 61
Sovjet, av Roar Brobekk	s. 62
Homofil strategi, av Åge Eitungjerde	s. 67
— Vi er skeptiske, av Gro Hagemann og Pål Ytreberg	s. 72

ANMELDELSER:

På den himmelske freds plass, av Paul Bjerke	s. 73
Arv og miljø, av Jorunn Hæreid	s. 77

ØKOLOGI

Røde Fane tar i dette nummeret opp Økologi til bred drøfting. Flere artikler belyser temaet fra forskjellige vinkler. Bl.a. tar Odd Iglebæk tar i en større artikkel opp årsakene til sult, tørke og «naturkatastrofer» i den tredje verden. Produksjonen blir dirigert av vestlige land, prisene dumpes og det dør like mange som ved et omfattende atomkrig.

SIDE 22

HILLESLAND

Hilleslandsaka gjør behandlinga av kvinnfolk i arbeidslivet synlig. Det er en sak med internasjonalt perspektiv i ei tid der borgerskaps splitt og hersk-

politikk øker. En våken opinion betyr mye når likestillingslova skal prøves i rettsapparatet, skriver Magnhild Folkvord.

SIDE 51

HIMMELSK FRED

— Jeg synes å lese en slags beundring for oss sjøl, skriver Paul Bjerke i anmeldelsen av Pål Steigans nye bok. Og han mener denne beundringa er vel verdt.

SIDE 73

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 4/5 — 1985 — 13. årg.

ABONNEMENT: 145 kr. pr. år

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass
0130 Oslo 1
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 11 45 73

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Bjergulv Braanen

Trykt hos A/S Duplotrykk

ØKOLOGI I FRAMTIDA

■ ■ Med dette dobbeltnummeret om økologi ønskjer Røde Fane å trekkje økoperspektivet inn i debatten om framtida vår.

■ ■ Vi står utan tvil framfor økokriser som kan ta frå oss sjølve naturgrunnlaget.

■ ■ Den viktigaste årsaka er prinsippet om at kvar enkelt bedrift må tene mest mogleg pengar utan omsyn til skader på samfunnet og naturen.

■ ■ Økokrisa er blant dei sterkaste argumenta for ein sosialistisk planøkonomi. Men vi legg òg fram materiale i dette nummeret som syner dei store økologiske feilgrepa i Kina. Planøkonomien er nok naudsynt, men ikkje nok!

■ ■ Mange folk i ulike parti og organisasjonar har sett at vi inga framtid har om utviklinga berre held fram, som no. Difor starta dei forskningsprosjektet Alternativ Framtid. Alternativ Framtid vil forske på ulike strategiar utan å binde seg til dei kapitalistiske premissane. Difor kan dette arbeidet bli sers viktig. Vi treng utan tvil konkret kunnskap, revolusjonære talemåtar endrar ingenting.

■ ■ Fredrik Barth i Alternativ Framtid ønskjer oss velkomne til å ta del i dette arbeidet. Røde Fane takkar ja til innbydinga, og oppmodar folk om å nytte bladet til å utvikle synet på framtida.

■ ■ Vi er opptatt av kva for sosiale krefter som skal skape den alternative framtida framtida vår.

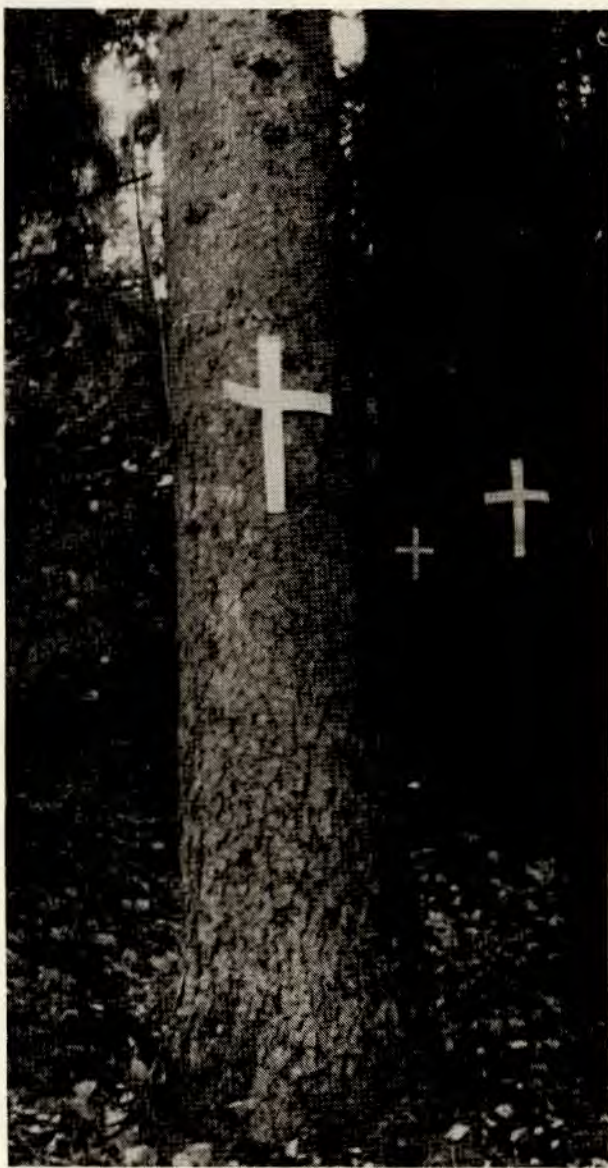
Ungdomen er sjølve framtida. Kvinnerørsla og miljørørsla er alt på banen. Men kva med fagrørsla og industriarbeidarane?

■ ■ I saka med gifttønnene på Unger Fabrikker står hovedtillitsvalgt saman med teknisk sjef. Dei bagatelliserar forøplinga. Mønsteret er så altfor velkjend. Mot dette står unge arbeidrarar ved Unger fram med støtte til Natur og Ungdom.

■ ■ Og på Norzink i Odda har fagforeninga byrja slåss mot at fabrikkjen forgiftar fjorden. Denne fagforeninga har vist veg før. I tida framover må fleire fagforeningar velge rett side i miljøkampen.

■ ■ Arbeiderklassa er i mange høve den sterkaste solidariske krafta i samfunnet. Sjå berre på kampen om Sør-Varanger. Vanlege arbeidsfolk er taparane på utviklinga i dag. Men mange står langt frå miljørørsla. Ein del av denne avstanden har miljørørsla sjølv skapt. Til dømes ved å gå mot aluminiumsverk i Tyssedal. Eller ved å gå inn for strømprisar til kraftslukande industri som vil gjere Buvikutvalets sine planar til røyndom.

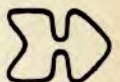
■ ■ Her trengs dialog fleire vegar. Røde Fane ønskjer å bli eit reisepunkt i denne dialogen. ■ ■ Vi lever i ei tid der utviklinga vil endre kurs, og vi må ta del i forminga av den nye kursen. Den tradisjonelle arbeidarklassa har ei viktig rolle å spele. Vi må gå saman med alternativrørslene for å kunne skape ei solidarisk alternativ framtid.

DET GJELDER Å REDDE VÅR JORD

Det kalles naturkatastrofe — det døende etiopiske barnet, ørkenspredningen og miljøforurensningene. Men hva er drivkreftene bak, og sammenhengen mellom miljøforurensning og lidelsene i den 3. verden. Røde Fane tar i dette nummeret opp økokrisa som truer og økologi til bred drøfting. Odd Iglebæk viser hvordan sult og tørke henger sammen med eiendomsretten til ressurser — og spør hvor ansvaret ligger? Erik Arnkværn går inn på det teoretiske grunnlaget for økofilosofi. Og mye, mye mer.

ØKOLOGI

KAMPEN FOR LIVET

Dersom menneskeheten i morgen ble visket bort fra jordas overflate, var det ikke den fugl, plante, det insekt eller dyr som ikke ville dra et lettelsens sukk.»

Av Knut Henning Thygesen

Sitatet er henta fra en gammel afrikansk negerhøvding av forfatteren Laurens van der Post, som fortsetter: — Nå trenger jorda vår hjelp. Vi er involvert i en krig mer skjebnesvanger enn noe menneske har vært gjennom tidligere, fordi den er en usynlig, snikende krig som litt etter litt undergraver vår evne til å overleve.

Etter et par hundreår i menneskenes historie med aksellerende forurensing til et ufattelig nivå, har skremmende forvarsler så vidt rista folk ut av en søt søvn på kunstig sovemedisin. Selv i det forurensa Europas grønne lunge, Norge og Skandinavia, har kreftsvulsten blitt tydelig og plagsom. Det er psykologisk forståelig at folk sier «pytt-san» og ikke erkjenner sjukdommen sam-

tidig som vi er lamme av angst for framtida.

I denne tilstanden skal vi finne en politikk som mobiliserer til kamp for livet.

Stockholms-konferansen

Det har gått 13 år siden FNs Stockholmskonferanse om natur og miljøspørsmål. Den ble symbolet og startskuddet for økt internasjonalt engasjement. På konferansen ble det lagt fram forskningsrapporter og framtidsutsikter som ble et viktig grunnlag for den «grønne bølgen» som da gikk høgt i mange land. Økopolitikk og populisme pressa seg fram sammen med mange andre tanker og ideologier som var modne for å bli prøvd ut i en verden

ØKOLOGI

med moderne kapitalistisk og imperialistisk produksjon og rovdrift. Rovdriften gjaldt ikke minst naturen og det biologiske livet, og med forskernes til dels redselsanalyser og skremselsrapporter framsto «økt internasjonalt samarbeid for å løse de store miljøspørsmål» som en del av politikken til de fleste land. — Det var nødvendig for å redde et system med krisetegn. Men også nødvendig med en miljødebatt fordi skitten falt ned i direktørens hatt, som det heter i avisa.

I stedet for å være starten på en omfattende «renselsesprosess» for vårt livsmiljø, ble snarere 1972 innledningen til tiåret da giften og skitten ikke bare økte, men fortsatte å aksellere, fremdeles uten kontroll.

Selv en Stockholmsmiljødebatt som påviste støv på direktørens hatt, kunne ikke få rikka på tankene under hatten. «Jeg tar profitten, folket får skitten». Sånn er det i det vesentligste fortsatt, og det må fremstå som en tankevekker for noen og enhver.

Rovdriften øker

Samtidig som en rekke større forskningsarbeid ble satt i gang og store miljøkonferanser, avtaler og uttalelser ble underskrevet, har rovdriften og forurensinga som helhet blitt drastisk forverra. Større mengder og farligere gifter. Ikke bare i fjerntliggende land, men også her i vårt «siviliserte» og rike Europa.

I Norge fikk vi eget Miljøverndepartement i 1972. I 1970 Naturvernloven og i 1974 ble Statens Forurensningstilsyn opprettet. På denne tida fikk vi og en rekke instanser i statlig regi som hver på sitt felt «tok seg av» ulike forurensninger. Dette var nødvendige tiltak som fikk til oppgave å regulere forurensningsproblemet, men ikke løse det.

De seinere åra har en internasjonal økonomisk lavkonjunktur med krav fra industrien til myndighetene om «bedre konkurranseevne» og sterk fokusering på friere spillerom for mar-

Kegnestykker fra Tyskland viser at prisen på tømmer stiger pga. skogdød. Kapitalismen var en svær kraft for å øke produksjonen og har en effektiv evne til å tilpasse seg miljøødeleggelser.

FOTO: KNUH HENNING THYGESEN

ØKOLOGI

kedsøkonomien skjøvet miljøvernet ytterligere i bakgrunnen. I Norge ser vi det tydelig på reduserte bevilgninger til Miljøverndepartementet og miljøforskning. — I England (luftforurensning) og i Tyskland (havforurensning) er politikerne mer redelige og uttaler direkte at de ikke kan innføre rensetiltak fordi konkurranseevnen vil bli trua.

Giften som ikke forsvant

Mer enn ti år etter Stockholm-konferansen har vi blitt klar over at lunta på flere miljøbomber brenner på slutten. Det gjelder ikke bare for fjerntliggende deler av jorda som ørkenspredning, regnskograser, radioaktiv stråling fra prøvesprengning, lekkasjer og dumping, sprøytemidler i u-land osv., men òg syrerregn, skogsdød og fiskedød i Nord-Europa, biologisk død i Nordsjøen, 30 000 giftige kjemikalier på det europeiske markedet, de stadig flere giftige løsningsmidlene i industrien, PAH-forgiftning i egne nære omgivelser osv.

Det er blitt klarere at slike forurensninger kan nå metningspunkter eller terskler for så å slå ut i voldsomt omfang. Eksempler er skogsdøden i Tyskland, fiskedøden i Sør-Norge, Nordsjødøden eller løsningsmiddelskadene.

I industrialismens barndom var ofrene for forurensinga også store. Men etter harde kamper ble pipene bygd høyere, industrihallene fikk avsug, den verste giften ble dumpa lengre ut i havet og de giftigste sprøytemidlene solgt til den tredje verden. Der etablerte europeerne også den giftigste industrien.

Det var nødvendig fordi «miljøbevegelsen» og arbeiderne protesterte, men og fornuftig av industriherrene fordi de fleste likene for industriforgiftning ikke lenger ble funnet så nær fabrikkportene i Europa.

Antall døde arbeidere og arealene av svart natur antok et «akseptabelt nivå» for et «sivilisert» Europa med humanismen og kristendommens syn på livet som hellig.

Miljøforurensning dreper

I dag vet vi mer. Miljøgifter skader kanskje flere mennesker i Europa i dag enn de store barbariske krigene gjorde i

Middelalderen. Miljøforurensning dreper fra fosterstadiet til pensjonistalderen. Oppløste tungmetaller, løsningsmidler, gasser, svevepartikler, kjemikalier og stråling dreper, som oftest sakte og pinefullt. (Forskere regner f.eks. med at 80–90 prosent av krefttilfellene skyldes forurensning, inkludert røyking), FNs miljøorganisasjon regner med at miljøforurensning er en trussel for verden på linje med fattigdommen. Den dreper 25 000 hver dag.

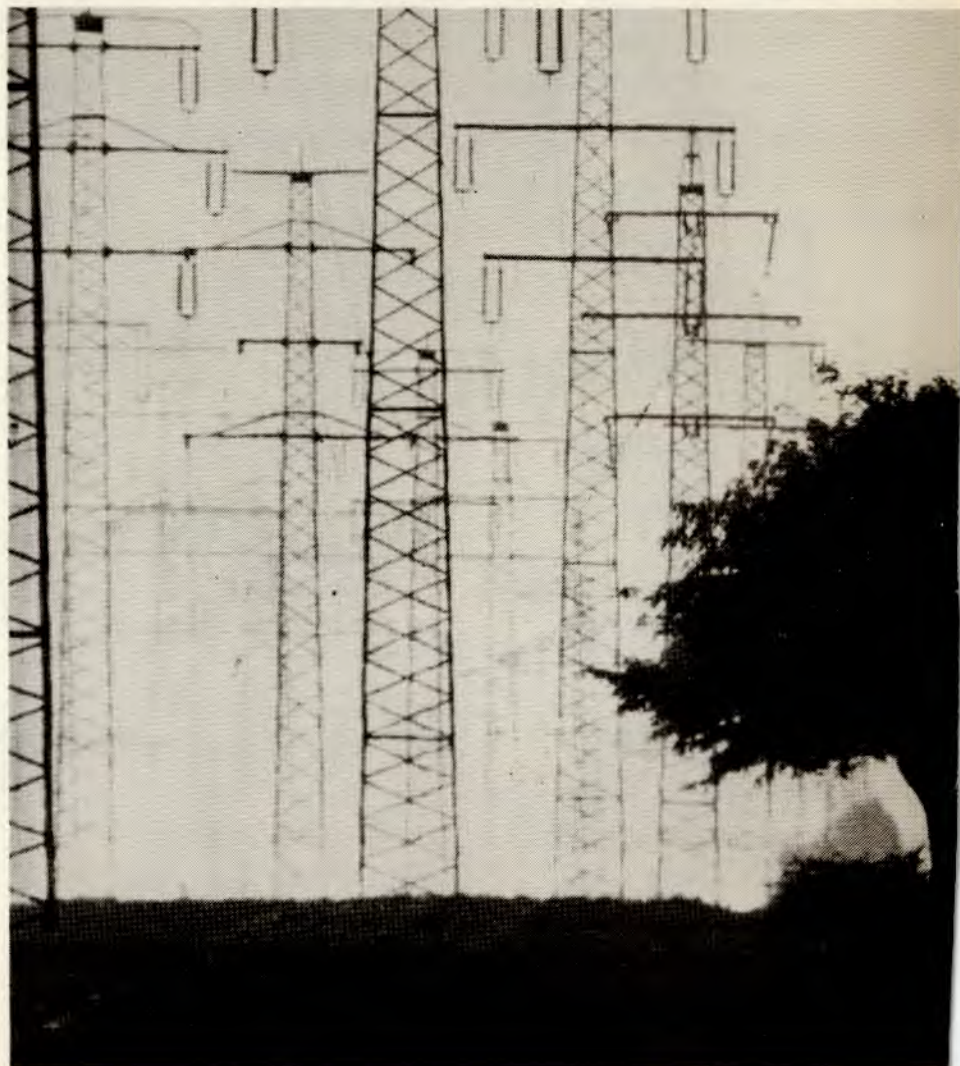
Ikke siden istida har Europa og jorda opplevd større endringer i det biologiske livet enn det vi gjør i dag.

Livets pris

Kapitalistisk økonomi er en mektig kraft for å øke produksjonen av varer,

men den har samtidig innebygd flere bremsemekanismer. En trer i kraft når miljøet blir forurensa i så stort omfang at det går ut over kommersielle ressurser og arbeiderne — kildene til profitten. De enorme miljøødeleggelser vil redusere produksjonen av naturressurser, mennesker og mat, selv om den neppe truer profitten.

Til en viss grad nar næringsgrupper og land interesser i å begrense forurensningen når den rammer dem, men systemet som helhet har en effektiv evne til å tilpasse seg selv de enorme miljøødeleggelser. F.eks. er det ikke sikkert at tap av fisk for flere hundre milliarder (dagens pris) dersom Nordsjøen blir biologisk død, vil true profitten. Prisen på fisk vil bare stige og bli pro-

duert industrielt i rensa basseng. Det samme gjelder prisen på skog. Det finnes regnestykker som viser at skogsdøden i Vest-Tyskland gir økte priser på tre og økt fortjeneste. Ørkendød i enormt omfang kan heller ikke true profitten til kapitalismen som system. Økonomer i OECD har regna ut at det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å redusere den sure nedbøren med 50 prosent, men for den kapitalistiske økonomien er det neppe noe å tjene foreløpig.

Lønnsomheten

Det høres kynisk ut, men trolig er det sånn at det økonomiske systemet som styrer verden neppe er interessert i å bruke deler av profitten til renseanlegg, omstille produksjonen eller stanse rov-

driften fordi om den dreper eller skader mennesker, dyr eller planter.

Bare i en viss grad synes det som om systemet er interessert i å redusere sektorer av forurensingen på samme vis som kapitalistene utvilsomt tjente på å bygge høyere piper for hundre år siden (helseutgiftene ble redusert og arbeiderne døde ikke så fort). Et godt eksempel er Japan som har redusert utslippene av svoveldioksyd med ca. 80 prosent. Kapitalismen i Japan har trolig ikke tapt på det. Svovelforurensende industri har landet overlatt til andre og fattigere land. Høyteknologi har trolig erstattet og dermed redusert industri med svovelavfall.

Et annet eksempel er Oslofjorden som har blitt mye renere de siste 10 åra.

Innfarten sjøveis til hovedstaden har dermed blitt respektabel for Norge. Renseanleggene har trolig vært lønnsomme for kapitalismen i Norge — og bedra folks livsmiljø rundt Oslofjorden. Men trolig er det neppe «lønnsomt» å redusere forurensningen fra bilismen i Oslo, som i enormt omfang ødelegger livsmiljøet for hundretusener med luftforurensing, støy og nedbygging av dyrkbar mark eller naturområder.

Sosiale motsetninger

Det virker som om kapitalismen som system ikke er tjent med å bedre det totale livsmiljøet for folk. Hovedmetoden er å bearbeide og tilpasse menneskene et stadig dårligere livsmiljø på jorda. På den andre sida har systemet interesse i å hindre sosial uro og unngå for store sosiale konflikter. Derfor må forurensningen skjæ; langt borte, over tid, usynlig i mikroverden og den må behandles (og temmes) i avtaler og konferanser og lovverk.

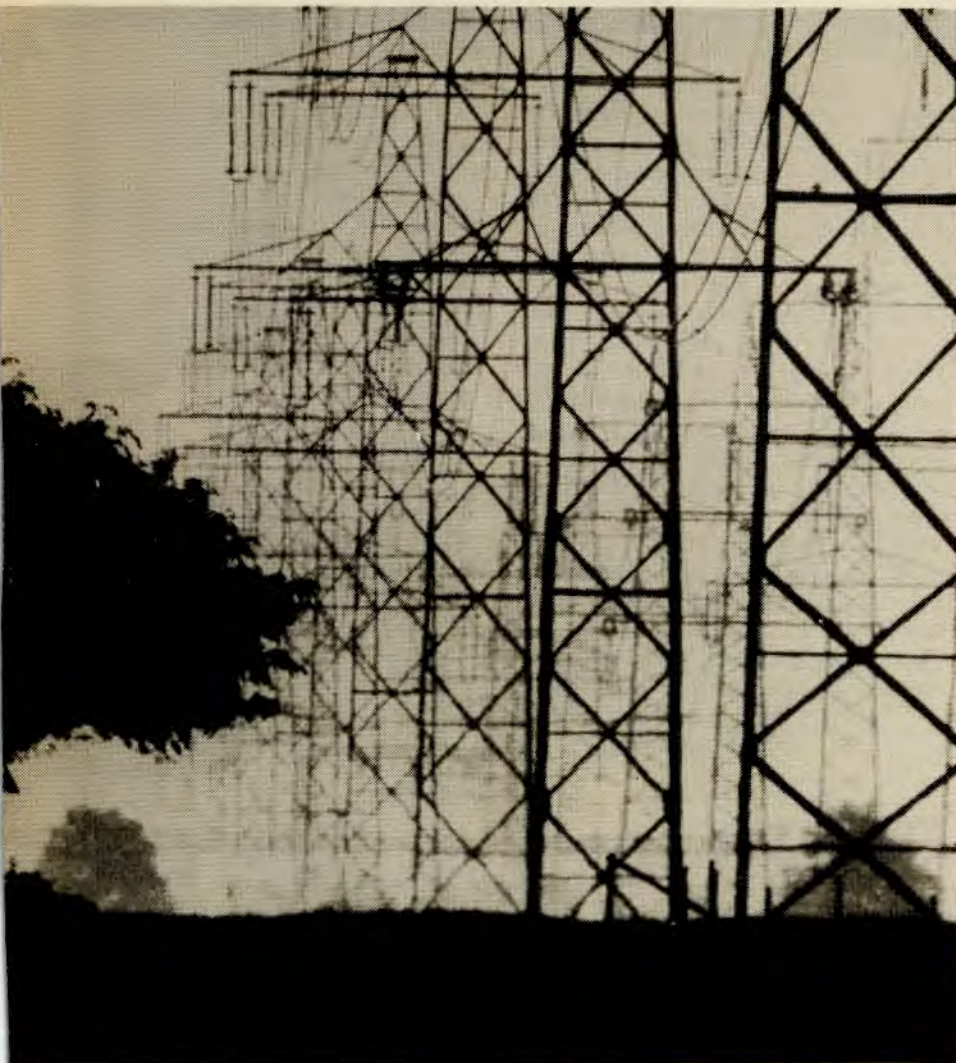
For ulike næringsbransjer og generasjoner skaper forurensningen økte motsigelser, eks. de fattige i Afrikas ørken indianerne i Brasil, kjemisk krig mot Norge og Sverige, fiskerne i Nordsjøen, bøndene som rammes av sur nedbør, arbeidere som jobber med løsningsmidler, ungdommen som skal overta.

Alle disse sidene «blir tatt hånd om» i årlige miljøvernministerkonferanser, Oslo og Paris-kommisjonen, FN-kommisjonen om natur og miljøvern, Nordisk råd, den internasjonale fagbevegelsen og en rekke andre internasjonale fora. Til en viss grad kan de sammenliknes med nedrustningskonferansene: «De taler om fred, men ruster til krig.»

I miljøkampen er det derfor avgjørende å kunne avsløre alt pratet i internasjonale fora, samtidig som næringsbransjer og nasjoner må støttes i sine krav og aksjoner overfor systemet. Greenpeace er blitt eksperter på slikt, men media er uhyre lite interesserte i en kritisk og helhetlig miljødekning.

Kapitalismen var en svær kraft for å øke produksjonen og har en effektiv evne til å tilpasse seg miljø-ødeleggelser.

FOTO: NTB

ØKOLOGI

Miljøkampen må unngå sektortekning, men vise sammenheng i det biologiske livet. Her demonstrer RV i Aust-Agder.

FOTO: KLASSEKAMPEN

En moderne miljøpolitikk

Naturen trues av fattigdommen — men også av rikdommen. Fattigdom i sør lenka til imperialisme og nykolonialisme tvinger menneskene til rovdrift på naturressursene. Rikdommen, i forelskesrus med kapitalistisk økonomi forurensar naturen med «konkurransenvnen» som unnskyldning.

For miljøbevegelsen er det avgjørende å delta i arbeidet med å synliggjøre miljøproblemene, sykdommen og døden. Det er lett å fotografere likene etter miljøkatastrofen i Bopal eller dyrelikene i ørkenen, men verre å fotografere de kjemiske reaksjonene i kretsløpet fra fabrikkene til menneskenes celler, utvikling av kreftsvulser og pinefulle død.

Det er lett å fordømme miljøskadene og rovdriften i den tredje verden, men den er ofte direkte knytta til utbytting fra det rike nord som også forurensar og driver rovdrift på jordas nordkalott, i enormt omfang.

Det er en forutsetning for å nå fram med miljøkrav at kampen for livsmiljøet blir sett under ett, at det drives solidarisk miljøpolitikk for den tredje verden så vel som i Europa, Norden, Norge og på eget hjemsted.

Økologi

Økologi som fag har utvikla seg til å

studere hele økosystemet i sammenheng over tid og sted — ikke isolert. Livsprosesser i naturen fungerer ikke innenfor klart avgrensa sektorer. Dette er grunnlaget i en moderne miljøbevegelse og står i motstrid til ideologien for kapitalismen som bygger på individualisme og privateiendom. Det gjør miljøbevegelsen spesielt i vår tid til en mektig progressiv kraft fordi den er nødt for å tenke globalt, solidarisk og studere sammenhenger. I dag samler forskermiljøene og ulike miljøinstanser mye nyttig kunnskap, men nettopp helheten mangler. Ulike departement og offentlige instanser deler ansvaret: Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet, Helsedirektoratet, Næringsmiddelkontrollen, Forurensningstilsynet, Sosialdepartementet osv. Fylkene, kommunene og staten deler naturvern og naturforvaltningen. Men ansvaret for *helheten* i det biologiske livet har ingen.

Bryte sektortekning

I miljøkampen er det en oppgave å bryte gjennom det skjoldet av sektortekning som staten og forskermiljøene ofte representerer og gripe fatt i de opplysningene de stier på for å bruke dem i en helhetlig miljøpolitikk.

Siden det er sentralt i økologien å ikke se livsprosessene isolert må krave-

ne i enhver miljøsak være en totalvurdering av virkningene i et større økosystem over tid.

Det mangler i så å si enhver miljørapport og forskningsprosjekt, enten det er «Forskningsprogrammet om havforurensing 1978–83», Alta/Kautokeinoubyggingen, utslippene i Jøssingfjorden, diverse rapporter om bilisme eller det store forskningsprosjektet om sur nedbør (1972–1980).

Alternativ framtid

En voksende forståelse for forurensing som vår tids «mannen med låen» skaper grunnlag for en brei front som ønsker en alternativ framtid til de ansvarlige politikernes miljøpolitikk. Til forskjell fra middelalderens overtro når sjukdom og død spredde seg med mannen med låen, kan vi både stille diagnose og «behandle pasienten».

Men i miljøkampen finnes det grunnlag for breie allianser og nødvendige allianser som ikke nødvendigvis ser kapitalismen som rota til alt vondt. På samme måte som AKP/RV er et friskt pust i norsk miljøpolitikk, er ulike miljø- eller alternativbevegelser et nødvendig korrektiv for en marxist-leninistisk politikk. For sosialistiske stater har ingen oppskrift eller svar på en moderne miljøpolitikk.

□

ØKO systemet

Økologi er læren om naturens hus-
holdning og er et system som er
bygd opp av en rekke enkeltde-
ler. Kunnskap om hvordan disse
delene fungerer i en helhet og hva som
skjer dersom noen deler slutter å fungere,
er nødvendig for å skjønne økologien. Det
finnes en masse data, men skal det om-
settes i politisk handling forutsetter det
innsikt i de mest grunnleggende begrepe-
ne.

Av Erik Arnkværn

ØKOLOGI

For å gjøre den økologiske tankemåten så generell og systemrettet som mulig, betrakter vi i det følgende økosystemet som et system av mekanismer og prosesser bestemt av tre hovedvariabler:

I. Energi- og energiomforming (energiinnstrålingen fra sola, energiomforming i atmosfæren og i næringskjedene).

II. Stoffomsetning, materiens forandringer (vær og vinds nedsliping av landet, transport av masse med vind og vatn, omsetning av næringsstoffer i jordsmonnet og i næringskjedene).

III. Den historiske utvikling. (Her er det spørsmål om utvikling i geologisk perspektiv fra milliarder til tusener av år, i økologisk perspektiv fra millioner til titalls av år, og i perspektiv av menneskets historie fra hundretusener til titalls år.)

Klargjøring

Før vi beveger oss over i de genrelle begreper og systemtenkningen er det nyttig å sørge for et fotfeste ved å holde klart for seg at:

— økosystemer er avgransede områder i naturen rundt

oss med jord, vatn, luft, alt liv samt dødt organisk materiale

— begreper *komponent* står for vatn eller jord, luft, klima, plante- eller dyrearter

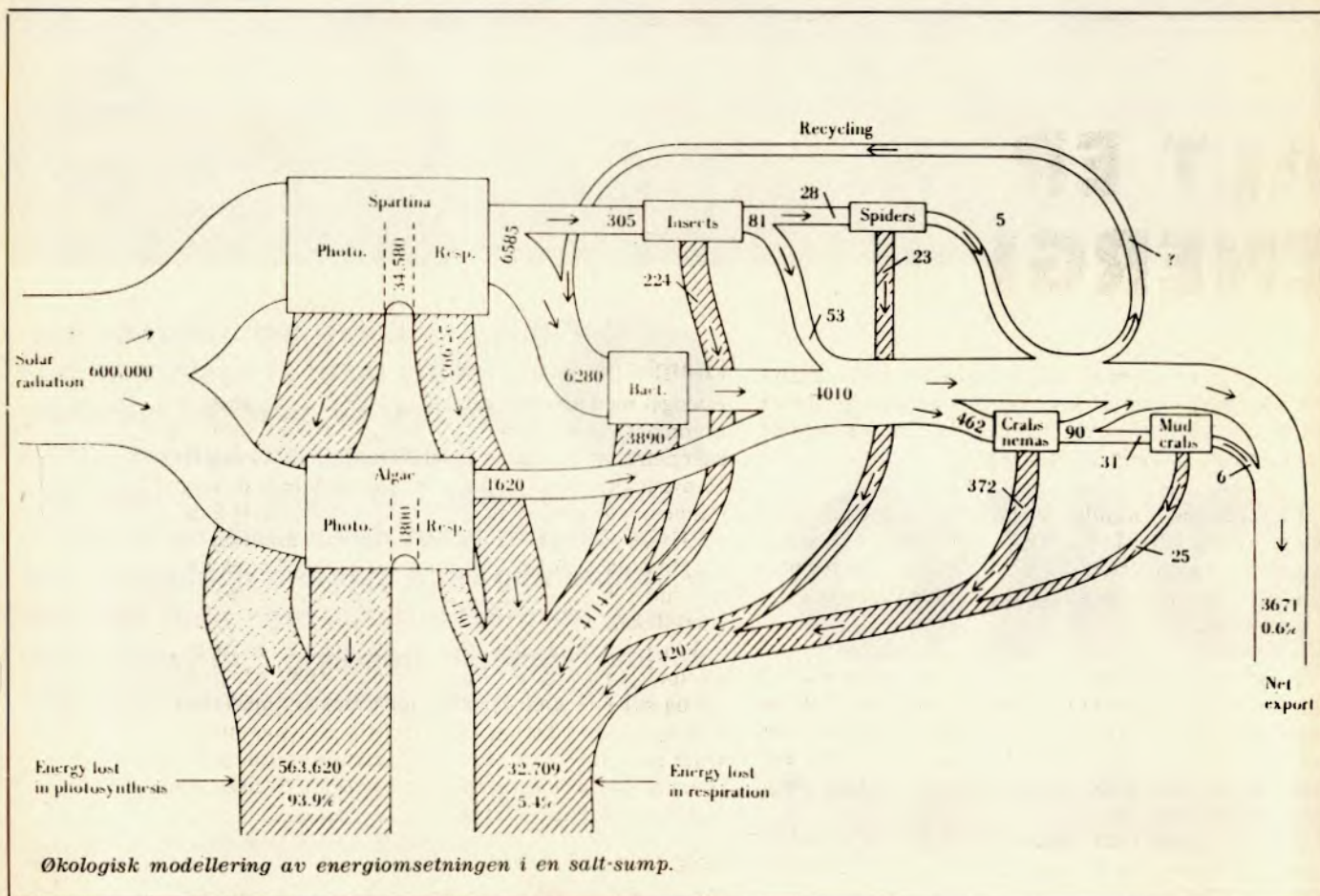
— *energi- og stoffomsetning* blant de levende organismene betyr stort sett å spise og å bli spist og/eller at ting råtner

Økosystemet

Økosystemet er det sentrale utgangspunktet i økologien. Begrepet «system» innebærer i hovedtrekk at en har å gjøre med en avgrenset enhet bygd opp av enkelt-deler (komponenter) på en bestemt måte. Levende organismer, en innsjø, en skog er eksempler på systemer.

Sammenhengen mellom de forskjellige komponenter danner *systemets struktur*, og hver komponent har en funksjon som er bestemt av komponentens egenskaper og av systemet. Samtidig er hver komponent med og bestemmer hele systemets funksjon/adferd.

En karakteristisk egenskap ved mange systemer er også at de har en innebygget sjølregulering som holder systemet i likevekt. Dette gjør at systemet tåler at kom-

ponentene forandres, videre at det er motstandsdyktig mot ytre stress. Blir forandringene/stresset for stort, bryter ofte hele systemet sammen.

System i likevekt

Vi kan gripe inn i systemet og få de mest uventede og uønskede resultater. Ved å skaffe oss innsikt i systemets struktur og funksjon kan vi forutsi hva som skjer ved et inngrep og vi kan manøvrere og/eller forandre systemet m.h.t. å oppnå et forutsatt og ønsket resultat.

Et økosystem har i prinsippet en struktur og funksjon som skissert ovenfor, og de kan forandres/manøvreres. Jord- og skogbruk, vilt- og fiskestell er manøvrering av økosystem for å oppnå bestemte mål. De fleste naturlige økosystem har også vel utviklete likevektsmekanismer.

Hva er et økosystem?

Hvilken enhet som skal betraktes som økosystem, avgjøres ofte rent praktisk av formålet med en undersøkelse. Er formålet å analysere ørkenspredningen, er det aktuelt å betrakte det nordlige Afrika som ett økosystem. Dreier det seg om Titaniautslipp, er Dyngnadjupet/Jøssingfjorden det aktuelle økosystem. Vil en studere hvordan organismer fungerer under ekstreme

forhold kan økosystemet være en liten vannpytt på en bre. Naturlige økosystem er ikke isolert eller lukket. De påvirker og påvirkes av nabosystemer. Hvert økosystem kan derfor også betraktes som delsystem i et større økosystem. På den ene sida er antallet av, og variasjonen i, jordas økosystem nærmest uendelig. Det betyr at innsikt i de konkrete økosystemers struktur og funksjon krever enorme mengder kunnskap og data skaffet til veie fra alle naturfagene (fysikk, kjemi, geofag, meteorologi, biologi m.fl.)

Generelle egenskaper

På den andre sida har de aller fleste av jordas økosystemer, som pekt på ovenfor, noen felles grunnleggende systemegenskaper. Og dette gjør det mulig å skaffe seg en generell forståelse av dem. De er bygd opp av hovedkomponentene vatn, faste stoffer, gasser og levende organismer i vekselvirkning. Videre er det, særlig blant de levende organismer, et mønster i funksjonene, som går igjen. Her viser vi til figuren på side

(Stikkord: Næringskjeder og næringsvev med planter, planteetere, rovdyr, åtselere, nedbrytere som omdanner dødt organisk materiale til uorganisk materiale igjen. Nedbryterne som består av småkryp, sopp, bakterier m.m. er en uhyre viktig gruppe.)

ALT ER ENERGI

Energi er et fenomen en er vel fortrolig med i dagliglivet. Men begynner vi å spørre hva energi egentlig er og hvordan det defineres, blir begrepet snart temmelig abstrakt og vanskelig å få tak på.

Fysikken har formulert et par grunnleggende lover om energiens adferd. Thermodynamikkens 1. lov slår fast at energimengden er konstant. Den kan omformes, men den forsvinner/ødelegges ikke, heller ikke kan det skapes ny energi.

Thermodynamikkens 2. lov sier at det ved alle energiomforminger skjer et tap av energi. Tap betyr ikke at energien forsvinner (konf. 1. lov), men at den går over i så låg konsentrasjon at den ikke kan utnyttes, eks. tap ved friksjon som gir varme ved kraftoverføringer i motorer, maskiner m.m.

2. lov kan også uttrykkes ved å slå fast at det er umulig å konstruere ei evighetsmaskin (en perpetuum mobile).

Energiregnskap

Poenget med å minne om energilovene er at de danner grunnlaget for å sette opp energiregnskap som viser energistrømmen og energibalansen i et økosystem. Henvisningen til fysikken og energilovene skal også minne om at det i ei økologisk analyse er viktig å spørre: Hva er energikilden, hvilken energiomsetning foregår, hvordan går energistrømmen, hvilke konsekvenser har inngrep i økosystemene for energistrømmene og energibalansen.

Fra utviklingspunktet «Alt er energi...» er jorda ei økologisk maskin, et system hvor det stadig går prosesser og skjer forandringer (sommer veksler med vinter, vær og vind, vekst og død, forørkning, strømmer og skyer med stoffer som havner på riktige og gale steder). Noen av prosessene og forandringene er rytmiske, andre går vedvarende i en retning.

Sola som drivkraft

Denne økologiske maskinen må ha en energikilde —

ØKOLOGI

den er ingen evighetsmaskin. Og med unntak av jordvarme og tidevannskraft er kilden til all energi på jorda solstrålene (kjernekraft er spesiell og faller utafør i denne forbindelsen).

Sola er drivkrafta bak vind, havstrømmer, fordampning, nedbør, vatn i elver og bekker. Tilsammen utgjør dette klimamaskindelen i det globale systemet. I den biologiske komponenten i økosystemet er vekst og formering, bevegelse og opptak av næring spørsmål om omforming av solenergi som har blitt bundet til kjemisk energi ved fotosyntesen og som så blir brukt videre i næringskjedene.

Høgkonsentrert energi (solstråler) strømmer inn til jorda, mer lågkonsentrert (varmestråler) strømmer ut.

I hovedsak er inn- og utstrålt energimengde like store.

I perioder har innstrålt energimengde være større enn utstrålt; temperaturen på jorda kan øke, energi kan lagres (olje, kull, gass). I andre perioder kan innstrålt energimengde være mindre enn utstrålt; temperaturen kan synke, det kan bli verdensomspennende istider.

Låg effektivitet

Når det gjelder effektiviteten i den økologiske maskina, er det særlig grunn til å merke seg at den er svært liten i den biologiske komponenten. Ca. 90 prosent går tapt ved omsetningen i hvert ledd, dvs. bare 10 prosent går videre til nytte for neste ledd, resten forsvinner for det meste som diffus varme. Det er også grunn til å merke seg at det aller meste av energiomsetningen foregår gjennom de organismene som lever av dødt organisk materiale (insekter, marker, sopp, bakterier m.m.)

Den låge effektiviteten i næringskjeden betyr at det er energiøkonomiske kostbart å holde liv i organismer høgt oppe i næringskjedene. Energipolitisk betyr det at det er mye å finne ved å gå over fra kjøttmat til mer vegetabilsk kost.

Fra energiutkikkspunktet kan en gjøre en del observasjoner som gir grunnlag for spørsmål:

— Ozonlaget ødelegges, carbondioksydinnholdet øker, røyk og støvskeer legger seg som et teppe rundt jorda. Fra fysikken kan vi slutte at dette betyr forandringer i forholdet inn- og utstrålt energimengde. Hvilke betydning får det for klimamaskinen — og for den biologiske komponenten?

— Fjellskog og jungel hogges ned, arter som er tilpasset et bestemt livsmiljø, byttes ut med andre arter. Hva skjer med energiomforming (klima ved jordoverflata) og energistrømmer (næringskjedene) i slike tilfelle?

Mat og klima

Fra energiutkikkspunktet kan en også «zoome» inn på enkeltarter og enkeltindivider og spørre hvordan det står til med deres energibudsjett. I områder med kaldt klima er dette et godt spørsmål for å skaffe seg kunnskap om de artene som lever der. For disse artene er spørsmålet om å overleve først og fremst et spørsmål om hvor mange kalorier hver bit med mat gir i forhold til hvor mange kalorier det koster å få tak i den. Adferd og tilpasning (gå i hi/dvale, samle fettreserver) er styrt av hvordan de skal få energibudsjettet til å balansere.

Enkelte forskere har også «zoomet» inn på kulturer med naturalhushold, fra et energiutkikkspunkt, og forsøkt å forklare oppbygging og organisering av samfunnet ut fra spørsmål om energiomforming og energibalanse. Studiene kan være interessante, bl.a. som grunnlag for filosofisk og økopolitisk diskusjon.

Det er i dag en såkalt overproduksjon av mat i de

Hvem lever denne riggen på økologisk?

FOTO: KLASSEKAMPEN

rike land. Men en kan sette opp et regnskap over hvor mye energi det koster å produsere f.eks. ett kilo smør i et EF-land, og en kan videre kartlegge hvordan energistrømmen har gått. Det viser seg at smøret er energimessig svært kostbart og at produksjonen bare er mu-

lig gjennom sterk energisubsidiering, særlig fra u-land (råvarer, for m.m.).

Energiregnskap og oversikter over energistrømmer gir et godt bilde av hvem som økologisk lever på, og er avhengig av hvem.

STOFF OMSETNING

Vårt forhold til materien bestemmes av de daglige erfaringer og påvirkes — «forstyrres» lite av filosofiske refleksjoner og forskningsresultater for partikkelfysikken.

Fra utkikkspunktet «Alt er materie...» konstaterer vi at svært mange av de stoffene som er viktige næringsstoffer i økosystemene (eks. svovel, nitrogen, karbon, fosfor) går i et kretsløp. Kretsløpet kan være stort og gå over flere hundre millioner år slik det er tilfelle med fjell som brytes ned, masser som føres ut i havet og havbotn som senere kan heve seg å bli til fjell som igjen brytes ned.

Ut fra spørsmål om ressurser, forurensninger og miljø er det i første omgang mer aktuelt å studere de mindre kretsløpene med rundetider av størrelsesorden hundrer av år og helt ned i år. I disse kretsløpene er som regel stoffomsetningen gjennom den biologiske komponenten — næringskjeden sentral i kretsløpet, noe som er et viktig poeng i vår forbindelse.

Det som karakteriserer et økosystem i likevekt, er bl.a. forholdsvis lukkede kretsløp dvs. det er lite av stoffmengden som går ut av kretsløpet og lite som kommer inn utenfra. Plantene tar opp næringsstoffer fra jorda, og stoffene går videre gjennom næringskjedene og tilbake til jorda igjen når planter og dyr råtner. Men noe transport ut og inn av systemet vil det alltid være. Den biologiske komponenten spiller også en hovedrolle når det gjelder å holde systemet i likevekt. Og på samme måte som når det gjaldt energiomformingen så er det det «usynlige livet» — livet i jordsmonnet som også står for den aller største delen av stoffomsetningen.

Betingelsen for alt liv

Vatnets kretsløp krever spesiell oppmerksomhet. Vatn er i seg sjøl en absolutt betingelse for alt liv. I tillegg har det en helt avgjørende betydning for oppløsning og transport av andre stoffer.

Vatnets kretsløp har mange grener og løp som filtrer seg inn i hverandre, men det meste av vatnet er i blant

en tur ute i havet. Her er det kanskje en runde rundt ekvator, ned på de store djup, en sving innom polarområdene. Overalt frakter det med seg stoffer, og overalt passerer det gjennom organismer og næringskjeder.

Fordamping og vind fører vatn innover land hvor det faller som nedbør. En del tar raskeste veien i bekker og elver tilbake til havet. På turen river det med seg løsmasser som kan bli transport kortere eller lengre strekninger. Andre grener av det hydrologiske kretsløpet stanser noen tusen år i en isbre eller siger ned og «forsviner» i et grunnvatnsmagasin. Der hvor det finnes løsmasser vil vatnet sildre gjennom disse og løse opp stoffer. Mesteparten av vatnet havner før eller senere i et vassdrag eller fordampes fra jordoverflata. Før det har en god del av vatnet vært innom næringskjedene.

Vatnets kretsløp er jordas «blodåresystem», og det holdes i gang av sola.

Inngrep i økosystemet

«Alt er materie...» er et særlig viktig utgangspunkt for å sette seg inn i hva som rent økologisk skjer ved utarming av jord, tap av jord med vind og vatn (erosjon), feilslått landbruk pga. moderne teknologi (maskiner, sprøyting, bruk av nye arter og raser) og ved forurensning av jord, vatn og luft.

Frodig tropeskog hogges ned for å gi plass for åkerbruk — her må det jo være fantastiske muligheter for avlinger. Men under skogen finner en bare fattig sand og leire, og etter noen års tid er det som var frodig jungel et tørt karrig område med jord som minner om gammel dårlig sement. Og jungelen vender aldri tilbake. (Vi skal studere eksemplet noe nærmere i et senere avsnitt.)

Erosjon, flomkatastrofer, senket grunnvannsstand, saltopphopping i jordsmonnet er alt lokale/regionale økokriser hvor årsaker og sammenhenger særlig er knyttet til inngrep og forandringer som er gjort i vatnets kretsløp.

Jord- og skogbruk er utnyttning av solenergi samtidig

ØKOLOGI

NATUR HISTORIEN

Samspill og tilpasning er mye brukte begrep når en skal karakterisere et økosystem (i «samspill» ligger det her også gjensidig påvirkning og avhengighet.)

Bygning, funksjon eller adferd hos forskjellige dyrearter (laksens livsløp, villreins vandring, hekkebiologien i et fuglefjell, hakkespetts måte å skaffe seg mat på m.m.), er eksempler på hva som menes med tilpasning. Samspill er også lett forstått når en tenker på hvordan moskusen organiserer seg i ringforsvar eller ulven organiserer jakt i flokk. Som et eksempel på gjensidig påvirkning kan en tenke på forholdet bytte dyr – rovdyr. Ofte finner en også at det er utviklet et gjensidig nytte- og avhengighetsforhold mellom arter,

Skapelsens femte dag.

med at det legges inn ei ekstra sløyfe i kretsløpet av næringsstoffer. Fra en slik synsvinkel er gjødsel, kloakk og annet avfall av organisk opprinnelse verdifulle næringsstoffer, og forurensningsproblemet oppstår fordi ressursene føres inn i kretsløpene igjen på gale steder og i alt for store mengder (eks. kloakk som samles og slippes ut i vassdrag).

Likevekten forskyves

Jordbunnsbiologi og studier av hvilke egenskaper et jordsmonn har, er mye spørsmål om innsikt og stoffomsetning og kjemiske prosesser fordi mikroorganismer i høy grad styres av det kjemiske miljøet de lever i når det gjelder vekst og produksjon av stoffer. Fra kjemien er det vel kjent at det ofte skal svært lite til av forandringer før likevekten forskyves i et kjemisk system. Det kan være forandringer i konsentrasjoner eller surhet, eller ved at stoffer føres inn i, eller tappes ut av, systemet. Forskyvning av likevekten kan føre til at viktige stoffer ikke blir produsert, at stoffer blir produsert i slike mengder at de får giftvirkning, eller at det blir produsert direkte giftstoffer. Her er vi ved bl.a. noen av de sentrale spørsmåla når det gjelder virkning av sur nedbør.

Ved å koble kunnskap om vatnets kretsløp med kunnskap om næringskjeder og energiomsetning blir en heller ikke overrasket over at giftstoffer som sprøytes ut over en åker eller stoffer som i all «uskyldighet» slippes ut i vatn og luft, dukker opp igjen i stor konsentrasjon hos rovfugl i Nord-Norge, hos sel i Arktis eller hos pingviner i Antarktis.

Ingen stoffer forsvinner ved utslipp i jord, vatn eller luft. Spørsmålet blir hvor de tar veien og hvilke virkninger de vil ha.

såkalt mutualisme (symbiose). Et typisk eksempel på mutualisme er planteetere og de mikroorganismer som lever i magen til disse dyrene.

Eksempelene på samspill og tilpasning ovenfor er enkle og oversiktlige. Ved nærmere studier av forskjellige økosystem finner en at det er utviklet et nettverk av samspill og tilpasninger som vever økosystemet sammen og hvor hver art har sin bestemte stemte funksjon — sin økologiske nisje.

I tekniske systemer kan en skaffe seg innsikt i deres struktur og funksjon ved å studere systemene her og nå. Når det gjelder økosystemer så er samspillet mellom arter, deres tilpasninger og nisjer er resultat av en

Lite regn når bakken i tropeskogen.

historisk utvikling — en evolusjon. Det betyr at innsikt i økosystemets struktur og funksjon også krever innsikt i artenes evolusjon. Det vil også være nødvendig å kjenne til det enkelte økosystems evolusjon/historie.

Evolusjonsprosessen er under naturlige forhold en langsom prosess, og når et miljø forandres raskt og drastisk, klarer ikke arten å tilpasse seg og den dør eller forsvinner fra området.

Tilpasning til gift

I noen tilfelle kjenner en til at en del individer innen en art på forhånd «har skaffet seg» egenskaper som gjør dem særlig godt egnet i et nytt miljø. De mest kjente eksempler har en fra insektverden hvor individer har vist seg å være tilpasset til å klare seg i et miljø med kjemiske bekjempningsmidler (eks. DDT). En form for tilpasning på forhånd er antakelig også noe av mekanismen bak det problem at bakterier og virus blir motstandsdyktige mot behandling med f.eks. penicillin.

Utvikling av nye raser i plante- og husdyravl er en kunstig og sterkt forsert evolusjon med seleksjon som først og fremst er rettet mot produksjon. Andre egenskaper som motstandsdyktighet mot sjukdom, evne til formering under naturlige forhold, toleranse overfor variasjoner i klima m.m. legges det ofte mindre vekt på, og artens egenskaper innen disse områdene kan være dårlige.

Gjennom den historiske utvikling er det etablert tilpasninger, nisjer og samspill som også innebærer en tilsvarende gjensidig påvirkning og avhengighet (art – miljø utgjør et dialektisk forhold).

Den historiske utvikling (evolusjonen) innebærer at en må ha et inngående kjennskap til arten, miljøet og det gjensidige påvirknings- og avhengighetsforhold for å kunne manøvrere et økosystem og oppnå det en ønsker, f.eks. overføre arter fra et område til et annet, utrydde arter, forandre et miljø og likevel beholde arter (vilt – skogbruk), eller legge forholdene til rette slik at noen arter trives, og andre hindres (biologisk jordbruk).

Historien om reven

Overføring av kanin til Australia med det resultat at den spredte seg som en pest, er et klassisk eksempel på hva som kan skje. Innføring av rev for å bekjempe kaninen førte til nok ei landeplage. Reven som ellers jaktet på kanin, fant lettere bytte, og ble en trussel for flere av de meget sjeldne dyreartene i Australia.

Tidligere i artikkelen har vi nevnt jungelen som eksempel på økosystem som bryter sammen ved inngrep. Det er også antydning at innsikt i variablene energi og stoff kan forklare noe av årsakene. Noen stikkord i den forbindelse var: radikale endringer i lokalklima (temperatur og lys) og i kretsløpene (næring og vatn). Ved å føye denne innsikten sammen med kunnskap om

de tropiske regnskogenes evolusjon, kan vi få et forholdsvis fullstendig bilde av hvorfor avskogning i tropiske områder ender i en lokal/regional økokatastrofe.

Nåtidas tropiske regnskoger har utviklet seg over et langt tidsrom (millioner av år) og under forholdsvis konstante klimaforhold, men som er blitt gradvis tørre. Under disse forholdene har evolusjonen ført til et organismesamfunn med usedvanlig mange arter hvor hver art har sin helt bestemte funksjon — sin nisje. Spesialisering har vært en styrke i dette miljøet. Men samtidig har også hver art blitt svært avhengig av miljøet og sårbar overfor forandringer.

Løsmassene i mange områder med tropisk regnskog holder dårlig på vatn og næringsstoffer. Dette har dreid evolusjonen i retning av økosystem hvor det alt vesentlige av omsetningen av næringsstoffer, inkludert nedbryting av dødt organisk materiale, foregår i vegetasjonssjiktet. Denne strategien hindrer at kretsløpene får stor lekkasje ned i løsmassene. Men det betyr også at jungelen har lite av sine ressurser i jordsmonnet.

Sjølregulering mot tørke

De tropiske regnskogene har også vel utviklete reguleringsmekanismer når det gjelder å unngå uttørking. Bladkronene på de store trærne fungerer som et tak som beskytter mot energiinnstråling og fordampning. Taket fanger opp nedbøren og fordeler den videre nedover i et finforgrenet system til lagring i vegetasjonen og til bruk for beboerne i systemet. Lite av regnet når direkte ned til bakken.

Den fuktige jungelen har ikke så enormt mye nedbør, men den har utviklet en meget økonomisk vannhusholdning. Hva som skjer når skogen hogges, tropesola slippes til og vatnet forsvinner rett ned i jorda eller fordampes umiddelbart, behøver vi neppe å utmale videre. □

ALTERNATIV FRAMTID

Vi vil forske på alternativer uten å være låst av premissene for dagens samfunnsutvikling, sier Fredrik Barth i Alternativ Framtid.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Fredrik Barth er med i forskningsgruppa i Alternativ Framtid og er antropolog ved Etnografisk Museum. Han sier at samfunnet har i seg sjøledestruktive interesse motsetninger. — Vi prøver å skape en teoretisk modell for et annet samfunn der motsetningene ikke river samfunnet fra hverandre, sier Barth til Røde Fane.

- VIL HA DEBATT

Fredrik Barth er med i forskningsgruppa i Alternativ Framtid og er antropolog ved Etnografisk Museum.

— Etter å ha lest forskningsrapporten er det vanskelig å forstå hva slags prosjekter det skal forskes på?

— Forprosjektet skal gi de teoretiske rammene for forskningen og ikke lansere alternative prosjekter, sier Fredrik Barth til Røde Fane. Den videre forskning skal gi oss nye typer innsikter. Forprosjektet kan oppsummeres i tre punkter.

— For det første må vi se helhetlig både på det enkelte mennesket og dets behov og på samfunnet. Den nåværende planleggingen preges av sektor tenkning: «Hvor mye elektrisk kraft trenger vi?» «Hvor mange veier trenger vi?» Men helheten er mer enn summen av de enkelte individene.

— For det andre må vi erkjenne

hvilke rammer som bestemmer vår handelfrihet. Vi er ikke interessert i å lage en unyttig utopisk modell. Modellen vår er et alternativt Norden i samvirke med et eller flere utviklingsland. Et slags mini-NØV (Ny økonomisk verdensordning), utvidet med en ny kulturell og sosial verdensorden.

— Det tredje er forsøksvirksomheten. Forsøk med alternative ordninger innenfor den økonomien vi har er vanskelige. Hele tida vil de rådende målsettingene i samfunnet påvirke slike forsøk. En mulighet kan være å isolere forsøket mest mulig.

— Det er viktig at en ikke har en harmoni-modell for samfunnet når en skal drive disse forsøkene, sier Barth.. I samfunnet pågår det hele tiden interessekamper. Derfor kan vi lett bli misbrukt av de som har makt om vi ikke erkjenner disse motsetningene.

Men om et lokalsamfunn som slåss for sin eksistens kommer til oss og ber om hjelp til å utrede alternative strategier for å overleve, kan dette bli utgangspunkt for viktig forskning.

— *Hvorfor er dette arbeidet satt i gang nå i 80-åra?*

— Problemene i verden er grunnleggende av samme type som i 60-åra. Men stadig flere forstår at denne utviklingen ikke kan fortsette. Forandringer vil komme uansett. Vårt arbeid er satt i gang for å påvirke forandringene i best mulig retning.

— Dette samfunnet har i seg sjøldestruktive interessenmotsetninger, sier Fredrik Barth. — Vi prøver å skape en teoretisk modell for et annet samfunn der motsetningene ikke river samfunnet fra hverandre. Et samfunn der ikke klasse står mot klasse, gruppe mot gruppe og der mennesket ikke ødelegger det økologiske systemet det er en del av.

— Vi ser at ingen av de gamle løsningene er tilfredsstillende. Samtidig er det gjort erfaringer som vi må studere nærmere. Kina under og etter Mao er erfaringer som er svært interessante i vårt perspektiv. Bare synd at vi ikke har fått sendt samfunnsforskere dit.

Kvinnebevegelsen blir en viktig kraft i kampen for et alternativt samfunn.

FOTO: BERNT EIDE/KLASSEKAMPEN

Kina under og etter Mao gir interessante erfaringer i vårt perspektiv, mener Barth.

FOTO: NTB

— *Hvordan ser du på «internasjonaliseringen» av norsk økonomi som begge regjeringsalternativene går inn for? De vil bruke oljemilliardene for at norske konsern skal kunne kjøpe opp bedrifter i utlandet, bl.a. i tredje verden.*

— Alternativ Framtid skal ikke nå kommentere de ulike partienes program. Derimot ser vi det som svært viktig å utrede konsekvensene både av denne politikken og eventuelle alternativer.

— *En del av framtidstenkninga, bl.a. i boka «Uten reformer stopper Norge», begrenser seg til å finne strategier for hvordan det nåværende kapitalistiske systemet skal overleve? Vil Alternativ Framtid følge samme linje?*

— Nei, vi må forske på alternativene uten å bli låst av de premissene den nåværende samfunnsutviklingen bygger på. Dette er også forutsatt i mandatet.

— *Hvilke sosiale krefter vil kunne gjennomføre endringene som må til?*

— Vi ønsker å nå flest mulig med våre argumenter. Jeg tror at det logiske argument har en iboende kraft, og at mennesker i alle sosiale lag har interesse av en alternativ framtid. Det er ikke grupper av mennesker som er våre motstandere, men systemet. Men sjølsagt

har mennesker forskjellige roller å spille i samfunnet. — Den tradisjonelle arbeiderklassen står i en situasjon der de lettere søker kollektive løsninger enn det andre klasser gjør.

— Samtidig har LO en maktstruktur som hindrer den i å bli en viktig kraft i kampen for et alternativt samfunn. Jeg tror mer på de nye alternativ-bevegelsene. Kvinne-, ungdoms-, freds- og miljøbevegelsen har strukturer som gir dem stor interesse blant folk, og de blir dermed en viktig kraft i kampen. For eksempel klarer kvinnebevegelsen å slåss for kvinnefrigjøring uten å gjøre mannen til hovedmotstander. De klarer å vise oss at også vi menn er tjent med kvinnefrigjøring.

— Vi tror ikke at våre alternativmodeller uten videre blir adoptert av de etbalerte politiske partiene og dermed raskt blir vedtatt i Stortinget. Det er de brede lag av folket som vil drive utviklingen inn i et alternativt samfunn. Alternativ Framtid satser på demokrati. Det er folkeflertallet som skal avgjøre framtida, ikke eksperter og makt-havere.

Vår viktigste oppgave er gjennom forskninga å stimulere til debatt om utviklingsalternativ. — I denne debatten trenger vi også AKPs synspunkter, og jeg ser derfor fram til en konstruktiv meningsutveksling i tida som kommer, sier Fredrik Bart. □

ØKOLOGI

En rekke organisasjoner i de nordiske landa har gått sammen om utredning av en Alternativ Framtid for Norden, i samarbeid med u-land. I oppropet heter det bl.a: «Vi opplever at det ikke er menneskelige mål, men konkurransen mellom industrilandene som bestemmer vår utvikling.» Røde Fane har hatt en samtale med Jacob Bomann Larsen som arbeider med å få i gang samfunnsdebatt omkring prosjektet. Han kan fortelle at:

■ ■ Stortinget nå har bevilget en million kroner til prosjektet «Alternativ Framtid».

■ ■ Flertallet i Kirke- og Undervisningskomiteén sier at Stortinget vil følge opp prosjektet.

■ ■ Kirke- og Undervisningskomiteén gir som begrunnelse for bevilgningen «den maktesløsheten som industrilandene står overfor».

■ ■ Alternativ Framtid består av flere nasjonale prosjekter. Prosjektene i de nordiske landa har samme mandat og samme verdigrunnlag.

■ ■ Enda har ikke arbeidet kommet like langt i alle de nordiske landa. Norge går foreløpig i spissen. Det som

skjer i Norge er derfor avgjørende for hva som skjer i de andre nordiske landa. Det er allerede bevilget penger i Sverige og i Finland.

Ingen framtid med dagens kurs

— Formålet med prosjektet er ikke å lage et isolasjonistisk Norden-prosjekt, sier Jacob Bomann Larsen. — Vi ønsker å sette i gang prosesser internasjonalt.

— Det sterkeste jeg har opplevd var når Gro Harlem Brundtland ble intervjuet på TV og sa: «det finnes ingen framtid langs dagens utviklingskurs», sier Bomann Larsen. — De politiske partiene støtter prosjektet ut fra helt

forskjellig utgangspunkt, men de erklærer alle sammen at noe må gjøres.

— *Hva er de viktigste årsakene til at det nå er behov for en utredning om en alternativ framtid?*

— For det første er det opprustninga. For det andre er det det urettferdige forholdet mellom i-land og u-land. For det tredje de enorme miljøødeleggelser i verden i dag. Og til slutt de økende sosiale problemene vi har her i i-landene. — Vi ser i dag at konkurranseøkonomien settes først. Alle land går inn for å øke sin konkurransevne. Men dette systemet produserer vinnere og tapere. — Utgangspunktet for utredninga er egentlig revolusjonært. Vi ønsker å gi kunnskap til dem som vil endre samfunnsutviklingas kurs. Arbeidet med «Alternativ Framtid» vil forhåpentligvis stimulere til debatt.

— *Hva er årsakene til den uholdbare situasjonen i verden i dag?*

— Det er veldig komplisert og sammensatt. Årsakene ligger både i samfunnsstrukturen og kulturen. Overalt er det pengene som styrer. Når profittmotive blir det sentrale i produksjonen og i samfunnet er det noe galt. Konkurransen skaper vinnere og tapere.

OPPROP: UTRED EN A

■ ■ Vi vil ikke lenger godta at utviklingen *må* fortsette mot en framtid som skremmer oss. Vi opplever at det ikke er menneskelige mål, men konkurransen mellom industrilandene som bestemmer vår utvikling. For å sikre Norges konkurransevne må politikerne sette industriens og handelens krav foran innbyggernes ønsker. Dette har satt alle som arbeider for et mer menneskelig samfunn i en umulig situasjon:

■ ■ Økende inntektsforskjeller er blitt nødvendig for å gjø-

re oss alle til konkurranse-mennesker. Deling av samfunnsgodene og hensynet til de svake må vike for konkurransekravene. Resultatet er blitt et samfunn hvor stadig flere bukker under for presset. Frykt for framtiden, ensomhet, stress og nerveproblemer, ungdomskriminalitet og alkoholisme øker. Uerstattelige naturverdier må ødelegges for å tilfredstille vekstøkonomiens umettelige energibehov.

■ ■ Samtidig blir vi fortalt, at vi i årene som fremover må vi

finne oss i enda større omveltninger: Maskiner skal erstatte mennesker i en slik grad at vi må godta omfattende flytting, omskolering, mer prestasjonspress i skole og arbeid. — Ikke fordi vi ønsker det, men for å kunne konkurrere med utlandet. Likevel trues vi av inflasjon og økonomisk krise.

■ ■ Konkurransen mellom industrilandene er blitt så hard at også u-landenes rettmessige krav må tilsidesettes. Derfor øker fremdeles antallet av fattig og nødlidende fra år til år.

Profittmotivet preger mekanismene og menneskene. Derfor er det viktig, både å gjøre noe med strukturene, og med holdningene. Men dette vil det være delte meninger om blant dem som deltar i prosjektet.

Ikke nødvendigvis revolusjon

— Hvor omfattende og drastiske endringer må til for å snu utviklinga?

— Det er snakk om meget omfattende endringer. Men det er ikke nødvendigvis snakk om en revolusjon. Jeg ser i hvert fall ikke hvem som skulle gjøre revolusjon. Skal vi endre hele samfunnets kurs vil det komme til å ta tid.

— Men kan du ikke tenke deg at den pågående krisa og massearbeidsløsheten kan føre til at samfunnsgrupper kommer i bevegelse. Samfunnsgrupper som kan gjennomføre en endring av samfunnet?

— Jo, det er et økende behov for å finne alternativer løsninger. Men vi ser også negative tendenser, som f.eks. rasisme. Vi må skape en positiv interesse i befolkningen for noe annet. Og det er ganske langsiktig. □

Formålet med «Alternativ Framtid» er ikke å lage et isolasjonistisk Norden-prosjekt, sier Jacob Bomann Larsen.

FOTO: OLA SÆTHER

ALTERNATIV FRAMTID!

For å sikre sin vekst må maktblokkene konkurrere om innflytelse over andre verdensdeler energi og råvarer. Mens ressursene minker, øker undertrykkelsen, spenningen og krigsfaren. Dette kan ikke fortsette i det lange løp. Likevel må alle land som deltar i handelskonkurransen følge med for å unngå økonomisk krise.

■ ■ Vi foreslår utredning av et nordisk alternativt samarbeide med u-land.

■ ■ Vi tror Norden i fellesskap kan vise at det finnes en

annen vei, hvor solidaritet og menneskelige mål settes høyere enn økonomisk vekstkonkurranse. Vi mener det bør undersøkes i hvilken grad Norden kan frigjøres seg fra handelskonkurransen ved å utvikle et mer selvforsynt nordisk likevekstmarked, i likeverdig samarbeid med ett eller flere u-land.

■ ■ Ingen vil våge en slik omlegging uten å vite hva det innebærer. Derfor ønsker vi midler til en omfattende utredning av et slikt alternativ, en ut-

redning som siden må populariseres og legges fram for befolkningen. Vi vil vite hva alternativet kan koste oss økonomisk og hva vi kan vinne sosialt. Hvis Norden viser at det nytter kan andre land følge etter i utviklingen mot en mer menneskelig og rettferdig verden.

■ ■ I dag har vi ikke noe valg. Først når et mer menneskelig alternativ er utredet, vil vi ha vår demokratiske rett til å bestemme over vår egen framtid. ■

ØKOLOGI

DET ER DE FATTIGE

Det synes ikke å være tvil om at stadig flere mennesker dør av sult og sykdommer kombinert med underernæring enn noen gang tidligere i historia. Til tross for at der trolig er mer mat enn noensinne i forhold til verdens totale befolkning. Til tross for at verdens jordbruk blir mer og mer effektivt.

Av Odd Iglebæk

Like klart synes det også at stadig flere mennesker dør i sammenheng med tørke, flom, uvær, jordskjelv og vulkanutbrudd. Men samtidig synes det like klart at det er menneskenes egen virksomhet som fører til at naturen stadig slår hardere tilbake. Og at det skjer samtidig med at våre kunnskaper om disse fenomenene — mer eller mindre riktig kalt naturkatastrofer — blir bedre og bedre.

En kan altså med god grunn stille spørsmålet: Hvorfor er det slik? Skyldes det i bunn og grunn den såkalte befolkningsekspløsjonen? Slik så mange framtrepende representanter for verdenssamfunnet hevder.

Eller skyldes det rett og slett det som i seg sjøl kalles «utvikling»? Den økonomiske vekstfilosofien som i større eller mindre grad gjennomsyrrer hvert eneste samfunn på kloden, og som mange av «de grønne» mener er hovedårsaken.

Eller er det hva som kalles kapitalismen, dens vedvarende jakt på profitt, eller lønnsomhet som det heter på norsk, som er nøkkelen til å forstå hva som foregår?

Og sist men ikke minst, bør en også stille spørsmålet: Hvem har ansvaret for denne utviklinga? Er det «hele verdenssamfunnet»? Slik Gro Harlem

Brundtland, leder av den FN-oppnevnte Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, beskrev det i forhold til krisa i Afrika. Eller kanskje det er slik at noen har mer ansvar enn andre? Og at det igjen har noe å gjøre med hvilken klasse en tilhører?

Tørke

Gjennom årtusenene har tørke alltid vært en del av klimaet i verden. På de store sletteområdene i USA kommer tørkeperioder med omlag hvert tjueende år. De slår til på samme vis som de gjør i Afrika sør for Sahara med 10 til 15 års mellomrom. Ja, egentlig er det vel ikke noe merkeligere med tørke i Afrika, enn med tørre sommere hjemme i Norge.

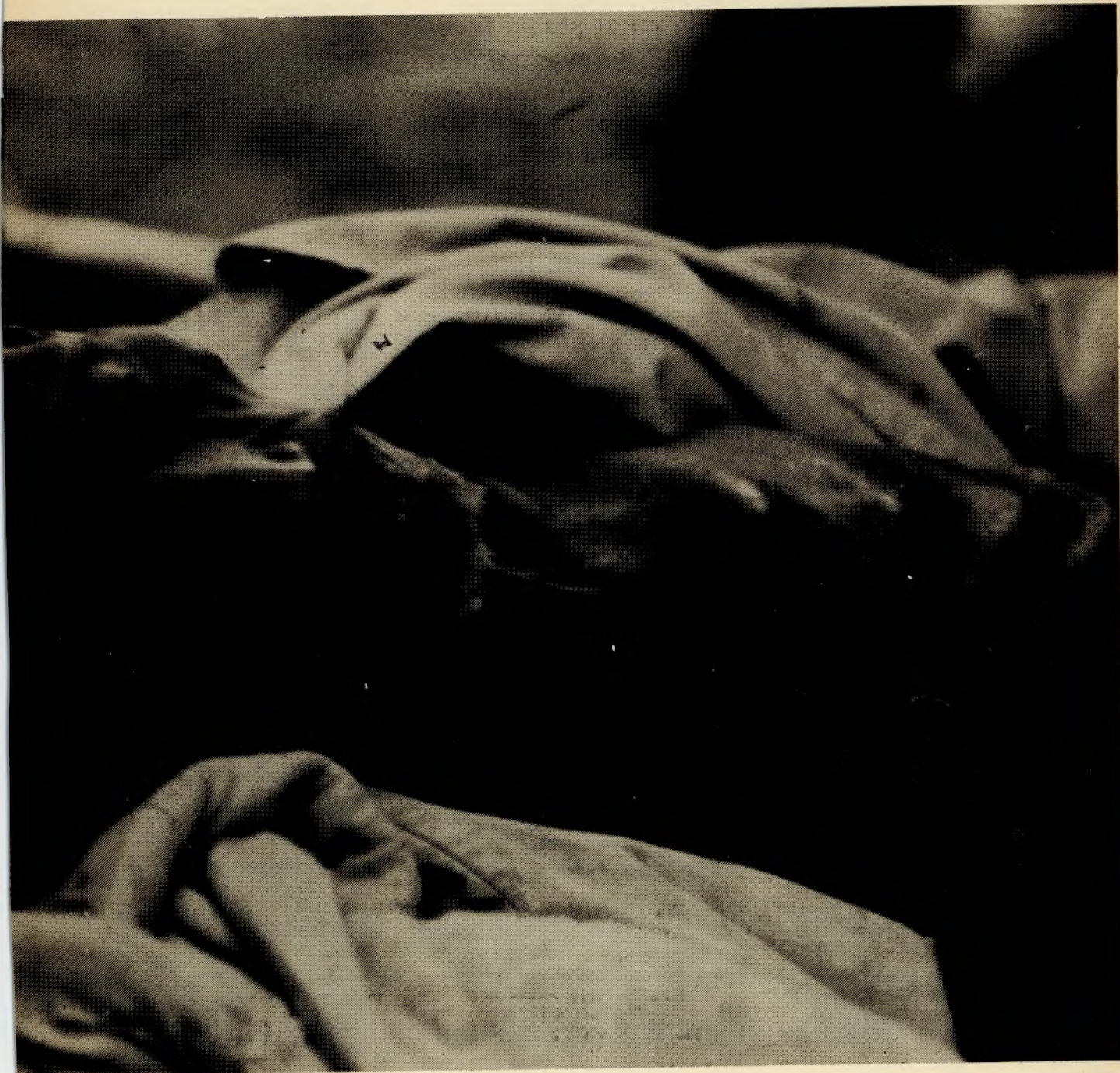
Når det populært heter at folk dør av sult, er dette ofte noe misvisende. Vanligvis er sjølve dødsårsaken en ganske normal sykdom som f.eks. meslinger eller lungebetennelse kombinert med underernæring eller feilernæring. Det er altså de fysisk svakeste

Det er ofte misvisende å påstå at folk dør av sult. Dødsårsaken er ofte kombinasjon av en sykdom som meslinger kombinert med underernæring, og det er blandt de arbeids- og jordløse en finner de store dødssifrene.

FOTO: KIRKENS NØDHJELP

GSTE SOM DØR...

ØKOLOGI

som dør. Det er barn og eldre, og det er derfor dødsratene er høyere i arbeiderklassestrøkene enn i overklassestrøkene i Europas storbyer. At de er høyere i Gamlebyen enn i Holmenkol-låsen.

Slik er det også i Afrika og i tredje verden ellers. Det er blant de fattigste døden slår oftest til i sammenheng med tørke. Eller i tilknytning til de andre såkalte naturkatastrofene. Det er blant de jordløse og de arbeidsløse en finner de store dødsifrene. Det er sjeldnere blant middelklassen, og veldig sjeldent blant rikfolka. Har en penger, kan en langt på vei bygge seg en bolig sikret mot jordskjelv. Har en derimot ikke penger, er det i praksis en umulighet.

Tørke er altså et velkjent historisk fenomen. Derfor har også menneskene som har levd i slike områder, planlagt sin tilværelse utifra at slike fenomener skjer. Derfor har f.eks. nomadene som lever i Sahel, det store tørrområdet sør for Sahara, utvikla et utmerket næringssystem i forhold til de små og høyst varierte nedbørmengdene. Deres kameler, geiter og kyr beiter i et mønster nøye tilpasset de få vekstene og de spredte vannhullene. I tillegg har de også hatt reserveområder for beiting. Der har de vandret når regnet har uteblitt over ett eller flere år.

Ikke noe nytt

Så lenge klasser har eksistert, har det vært kamp om naturressursene. Fra bibelen kjenner vi historiene om folkestammer som gav seg ut på vandring etter uår. Og da de kom til Palestina, landet fullt av melk og honning, drepte og fordreiv de den opprinnelige befolkning.

Et annet velkjent eksempel koloniseringa av Nord-Amerika. Ikke bare indianerne men også deres næringsgrunnlag, bøffelen, ble slaktet ned, for at prærien skulle brukes til å dyrke hvet.

Utviklinga i Afrika har mange paralleller til disse eksemplene. For øyeblikket er 10 millioner, to og en halv gang Norges befolkning, på såkalt vandring. Eller de er på flukt fra tørken, som det heter i den «nøytrale» språkdrakten til de store internasjonale hjelpeorganisasjoner.

Men det begynte lenge før dette. Gjennom slavehandelen fjernet den hvite mann kanskje så mye som en tredjepart av den mest arbeidsføre befolkninga. I neste omgang tok kolonistorene den beste jorda til plantaser for å dyrke eksportgrøder, mens den opprinnelig befolkninga ble skutt ned eller fordrevet til dårligere jord.

Og slik har det fortsatt. Tida etter frigjøringa har lite endret på dette forholdet. De lokale herskerne har mer eller mindre frivillig gått med at Afrika skulle utvikle seg som et slags drivhus for markedene i industrilandene. Samtidig med at stadig større deler av befolkningen har fått mindre og dårligere

Norsk import avgjøres av prisen, det er ikke ønsket om å skape utvikling som avgjør hvor Norge handler kaffe, te og sukker fra. Norsk bistand minker eller holder seg stabil og utgjør under 10% av Norges totale import.

jord til å skaffe seg den daglige maten.

Det kunne bare ende på en måte: I første omgang med rovdrift på ved, vann og jord, og i neste omgang såkalt katastrofe når tørken på nytt kom.

Derfor er heller ikke den så mye omtalte krisa i Afrika noen overraskelse for de som har studert litt av av utviklinga. Derfor er det vel egentlig heller ikke noen overraskelse at folk sulter ihjel i direktesending på TV-skjermene.

Ja, tross all oppmerksomheten har det bare for 1985 gått med minst en million mennesker. Eller like mange som i et ganske omfattende atomangrep. Uten at det i Vesten eller i Øst-Europa, for den saks skyld, har så vidt meg bekjent, vært en eneste demonstrasjon mot dette systemet som så effektivt rydder unna de overflødige.

Økt avhengighet til USA

I følge FN skal Afrika og tredje verden ha vært selvforsynt med mat til utpå

1950-tallet. Siden da har dette forholdet gradvis snudd seg. I løpet av de siste tjue åra har Afrikas import av kornvarer økt med 10 prosent i året, og resultatet er dermed at Afrika sør for Sahara nå importerer 140 millioner tonn kornvarer årlig. Det er først og fremst fra USA kornet kommer, og importen ligger nå på mer enn fjerdeparten av det totale forbruket på 531 millioner tonn.

Parallelt med denne utviklinga har sjølforsyningsgraden blitt mindre. Fram til slutten av 60-tallet økte den på, og nådde en topp i 1967 med en produksjon på 180 kilo per person. Tallene for 1983 og 1984 ligger derimot på bare 120 og 118 kilo per person.

Hva med været?

Blant klimaforskere synes det å være ulike oppfatninger om Afrika er i ferd med å få en permanent kvalitativ forverring av klima med hensyn til tørke. Noen mener dette er tilfelle, mens andre hevder at dagens situasjon ikke er forskjellig fra tidligere i historia.

En av de som mener det skjer en forverring er franskmannen Gabriel Boudet. Han er forskningsleder i tropisk veterinærmedisin, og i følge et IPS-teleggram sier Boudet at tallene viser at Afrika har hatt redusert nedbør siden 1880-tallet. Han sier også at de forholdsvis store nedbørmengdene på 50- og 60-tallet var unntak fra denne tendens, og at han alt i 1972 (!) advarte mot tørken siste året.

Samtidig synes det vanskelige å trekke direkte paralleller mellom tørke og hungersnød. Både Sør-Afrika og Mosambik ser ut for å ha forholdsvis likt klima, men det er bare den sistnevnte staten som er erklært som katastrofeområde. Likens er ikke Zimbabwe lenger med på lista, mens nabostatene Zambia og Botswana er det. Alle tre landene ser ut for å ha noenlunde samme klimaforutsetninger.

I Sahel er det ofte mangel på regnsom får skylda for den synkende matproduksjonen. Men ser en litt nærmere på dette, så oppdager en at om jordbruk for «den daglige føda» har vært en fiasko, så har samtidig dyrking av

«kontant-grøder» (cash-crops) mange steder vært en slags suksess.

I deler av dette området har dyrking av peanøtter helt fra kolonitida vært en hovedmetode for å skaffe inntekter. Den tradisjonelle dyrkingsmetoden hadde to varianter. Enten å dyrke peanøtter og millet annen hvert år, eller å dyrke peanøtter i tre år på streken. Deretter ble jorda liggende brak i seks år, for at den skulle få gjenhente seg.

Etter andre verdenskrig økte Frankrikes etterspørsel av peanøtter (til dyrefor) i stor stil. Bøndene som hadde dyrket på den tradisjonelle og økologiske balanserte måten, ble presset unna. Istedenfor ble peanøttavkastninga økt ved hjelp av kunstgjødsel og forbedrede plantetyper.

Hvor ble det av bøndene? De måtte dra til storbyene eller slå seg ned i Saharas utkant. Hvor de så igjen kom i konflikt med nomadene som trengte disse områdene for beite til sine dyr.

Rekorder under tørke

Denne siste tørken begynte for Sahels del alt i 1983, men det betydde langt fra nedgang i all jordbruksproduksjon. I følge det britiske byrået Earthscan oppnådde hele fem av landene i Sahel (Burkina Faso, Mali, Niger, Senegal og Tsjad) rekordsesong for bomull 1983/84. Totalt 154 millioner tonn sammenlignet med 22,7 millioner tonn i 1961/62.

Denne bomullen ble i hovedsak dyrket av mindre bønder, men disse klarte ikke å produsere nok mat til å brødfø seg sjøl ei gang. Derfor ble det også satt en annen ny rekord for 1983/84: Nemlig import av kornvarer. Denne nådde en topp på 1,77 millioner tonn mot bare 200.000 tonn tidlig på 60-tallet.

Andre eksempler på denne utviklinga går ut på at Afrika har firedoblet teproduksjonen på 20 år, mens sukkerproduksjonen er todoblet i samme periode.

Teorier om overbefolkning, — som hevder at folketallet øker sterkere enn matproduksjonen lever. Dette til tross for at arealene til jordbruk i Afrika langt fra er utnyttet og behovet for arbeidskraft stort.

FOTO: REDD BARNA

ØKOLOGI

Det synes også ganske klart at denne utviklinga med at stadig større av deler av de beste jordområdene i tredje verden blir brukt til å dyrke «kontant-grøder» bare har økt på i et akslerende tempo, og at det er her en finner en av de grunnleggende årsakene til sult og underernæring.

Splittelse og overproduksjon

På mange vis har sjølve utviklingsbegrepet i praksis betydd at tredje verden land skulle satse på eksportgrøder. Gjennom det skulle de skaffe seg inntekter til industrialisering. Men i praksis har det langt fra gått slik. Det er blitt overproduksjon, og dårligere og

Sahel er det ofte mangel på regn som får skylda for synkende mat-produksjon. Men sjøl om den daglige føda har uteblitt, har produksjonen av «kontant-grøder» vært en slags suksess.

dårligere priser. Pluss at ulike tredje verden land er blitt splittet økonomisk i forhold til i-landa. Med unntak av noen av de store oljeproduserende landa.

Særlig prisfallene har hatt katastrofale følger. Ta kjøtt, et klassisk produkt fra bl.a. Latin-Amerika: I følge FN kunne en i 1971 kjøpe et fat olje for et stykke kveg. Ti år seinere måtte en ut med hele ni kveg for samme mengde olje. Eller ta bananer: Av fortjenesten fra et tonn bananer fikk en i 1970 et stk. stålbejelke. I 1980 får en derimot bare en halv stålbejelke for samme bananmengden.

Fram til 1950 var Afrika sjølforsynt med mat ifølge FN. Nå importerer landa sør for Sahara 140 millioner tonn kornvarer årlig. Eksportgrøder (peanøtter, tobakk osv.) har hatt den beste jorda. Her forberedes hvete høsten i Bihar i India.

FOTO: THOMAS KANGER

ØKOLOGI

Et annet klassisk eksempel er dette: I 1975 kjøpte USA for 100 millioner dollar i sukker fra Brasil, men året etter kjøpte ikke supermakta ett gram. Derimot tredoblet de sukkerinnkjøpene fra Filippinene. For bomull er det ei tilsvarende historie. Under 1975 og 1976 ble bomullsinnkjøpene fra Mexico skåret ned med 50 prosent og hele 90 prosent fra Pakistan. Til gjengjeld ble innkjøpene fra India firedoblet.

Også for Norge gjelder tilsvarende. Vår import fra de såkalte samarbeidspartnere (fattige u-land som får stor bistand) minker eller holder seg stabil. Dessuten utgjør den under 10 prosent av Norges totale import. Det er altså prisen, og ikke ønsket om å skape utvikling, som avgjør hvor fra Norge importerer kaffe, sukker, te og andre tropiske varer.

Overbefolkning?

Ved 1800-tallet hadde verden anslagsvis en befolkning på en milliard. Dette var samtidig med at den britiske prest og nasjonaløkonom Thomas Robert Malthus lanserte sine teorier om at menneskene ville formere seg fortere enn det er mulig å øke mengden av eksistensmidler.

Verdens befolkning er i dag på omlag fem milliarder som er omtrent en fordobling siden 1950. Ved 1900-tallet var den til sammenligning snaut 1,7 milliarder. Ut fra dette er det mange forskere, politikere etc. som jevnt og trutt i minst 30 år har snakket om befolkningseksplasjon, befolkningsbombe etc.

Da debatten forrige gang raste som verst på slutten av 60-tallet, var teorien at befolkningsveksten måtte begrenses fordi jordas ressurser var i ferd med å ta slutt. I dag er dette kommet noe i bakgrunnen, og hovedvekta legges nå på at for stor vekst i befolkningen er utviklingshemmende. F.eks. er dette standpunktet til A.W. Clausen, president for Verdensbanken.

Med andre ord gjør han seg til talsmann for den politikk Kina har ført siden ledelsen for Folkerepublikken ei gang ut på 60-tallet fant ut av hvor mange de var, og hvor begrensa landets jordarealer var. Ja, faktum er vel at Ki-

ØKOLOGI

na ikke hadde noen annen mulighet enn å skjære drastisk ned på befolkningsveksten om det ikke skulle bli opprør. Eller alternativt om landet ikke skulle underlegge seg andre nasjoner for å få jord nok til å brødfø sin egen befolkning.

Men om Kina i århundrer har maksimalt utnyttet begrensa jordressurser, er ikke dette tilfellet for den sørlige del av jordkloden. I Asia, i Europa og i Nord-Amerika er de potensielle jordbruksarealene nesten maksimalt utnyttet. 58 prosent for Nord- og Sentral-Amerika, 81 prosent for Europa, 65 prosent for Sovjet og 72 prosent for Asia. For Sør-Amerika er derimot tilsvarende tall bare 19 prosent. For Afrika 25 prosent og for Oceania 30 prosent.

Men om spørsmålet om mat dreier seg like mye om hvem som eier jorda, hvem som kontrollerer vannet og den slags. Det er ut fra dette det avgjøres hva som skal dyrkes, og for hvem det skal dyrkes.

Samtidig er det også klart at når verdens jordbruksproduksjon har vokst fortere enn folketallet fra 1950-åra og fram til i dag, skyldes ikke dette minst at jordbruket blir tilført store mengder

Spørsmålet om mat dreier seg om hvem som skal eie jorda. Kjerna i mange opprør i tredje verden er kampen om naturressursene. Om retten til å unngå å sulte ihjel.

energi i form av kunstgjødsel, plantevernmidler og supersæd av ulike sorter. Og igjen er det spørsmål om hvem har hatt kapital eller ikke, som har avgjort hvem som har blitt med på denne utviklinga og hvem som har ikke.

Har krigen alt begynt?

Det er mange som hevder at vi står over for en tredje verdenskrig. Andre, særlig radikale talsmenn for tredje verden, hevder at den alt er i full gang. De mener også at kjerna i denne krigen er hvem som skal eie og kontrollere naturressursene. Og at på den ene sida i krigen står den fattige landsbygbefolkninga i tredje verden, mens på den andre sida er industri-landene og deres allierte i de herskende klasser i tredje verden.

De mener også at sjølve begrepet «utvikling» er ideologien til undertrykkerne i denne krigen som aldri er erklært, og som i alle fall foreløpig bare i liten grad anvender tyngre våpen for å bli kvitt «de overflødige» i det økonomiske vekstsystemet. De mener også at kjerna i stadig flere opprør i tredje verden nettopp er kampen om naturressursene. Om retten til å unngå å sulte i hjel. □

Det er vanskelig å trekke direkte paralleller mellom tørke og hungersnød. Nabostatene Botswana, Zambia og Zimbabwe har temmelig likt klima og de 2 førstnevnte er erklærte katastrofeområder, mens Zimbabwe ikke er det.

FOTO: NPS

MILJØ- PROBLEMER I KINA

Kina har lite å vise til når det gjelder tiltak mot miljø-ødeleggelser. Kan dette forklares med generell tilbakeleggenhet i industri- og miljøspørsmål eller er det en underordna sak for kineserne? Det er en rekke eksempler på forurensing i Kina som viser stor mangel på økologisk innsikt i den kinesiske statsforvaltningen.

Av Jon Sandvik

Som alle fattige land i verden har også Kina sjøl skapt store miljømessige problemer, i arbeidet med å fø sitt folk og i å skape et økonomisk fundament for en politisk utvikling uavhengig av imperialismen.

Det grunnleggende miljøproblemet i Kina er avskogningen og de økologiske konsekvensene som følger av dette — som klimaendringer, økende tørke og flom, og økende jorderosjon. Omfanget av problemene er av samme størrelsesorden som i Brasil, India og deler av Afrika.

Kinas miljøproblemer kan løses ved å endre politikk overfor landets naturressurser. Men økonomiske, sosiale og politiske forhold gjør gjerne slike valg av strategi overfor naturressursene, problematisk. Miljøbeskyttende tiltak som er samfunnsøkonomisk lønnsomme på lang sikt, kan være så kapitalkrevende at de rett og slett ikke er mulige å gjennomføre. Eller de kan skape spesielle problemer for enkelte økonomiske enheter, eller sektorer i økonomien. Men kineserne må overleve

med sine naturgitte forutsetninger, og dermed blir målet å avdekke problemene, og å skape de sosiale forutsetningene for en fortsatt sameksistens mellom mennesker og natur i Kina.

Denne holdningen blir demonstrert i boka «The bad earth — environmental degradation in China» av den kanadiske professor i geografi, Vaclav Smil. Boka var opprinnelig en rapport til Verdensbanken, om miljøproblemer i Kina, og blei i 1984 utgitt av det venstreorienterte forlaget Zed-press. Boka bygger så å si utelukkende på kinesiske kilder, og gjenspeiler sånn kinesernes eget, endrede syn på miljøproblemene fra slutten av 70-tallet. Propaganda og fortellinger blei erstatta av en åpen, kritisk og vitenskapelig debatt i og med Dengs politiske reformer.

Fra solskinnshistorier til skrekkehistorier

Mens beretninger fra Kina på 70-tallet tegnet bildet av en folkehusholdning der full ressursutnyttning og ansvar

ØKOLOGI

for livsmiljø var sentrale verdier, tegnes det et ganske annerledes bilde i dag. Assosiasjonene går i retning Europa under industrialiseringen i forrige århundre, eller til andre 3. verden-lands forsøk på industrialisering. — Ukontrollert dumping av industriavfall og kloakk. Bruk av urensset kull i industrientra, som gir et enormt sotinnhold i lufta, og sur nedbør. Og en ukontrollert bruk av biokjemiske plantevernmidler.

Det fortelles om drikkevannet i Shanghai. Shanghai ligger ved Huangpu Jiang, en sideelv til Chang Jiang. Shanghai henter alt sitt drikkevann fra denne elva. Huangpu Jiang fungerer imidlertid også som åpen kloakk for byen, hvor 90 prosent av all kloakk slippes ut ubehandlet. Videre ligger drikkevannsinntak og kloakkutslipp stokket innimellom hverandre nedover elva. Dette skaper problemer i tørkeperioder, da forholdet mellom reint vann og kloakk kan bli svært lavt. Sommeren 1979 var dette forholdet en periode så lavt som 2:1. Drikkevannet var da i realiteten sterkt klorinert, mekanisk rensset kloakk.

En annen historie forteller om Ba He kanal i Beijing, hvor det tok fyr i et flere cm tykt lag med spillolje. Fem stålsluser, en bro og flere høyspentledninger ble ødelagt i brannen som varte en halv time. Skadenes verdi blei anslått til 80.000 uyan.

Forurensninga av tungmetaller og andre syntetiske giftstoffer er også svært høy i enkelte områder. I elva Songhua Juang er det målt kvikksølvkonsentrasjoner på opptil 20 mg/l. Dette 5 ganger så høye verdier som i Minamata-bukta i Japan, hvor det er en kronisk kvikksølvforgiftningsepidemi. Som referanseverdi kan det også nevnes at den internasjonale standard for drikkevann er 0,001 mg kvikksølv pr. liter.

En siste skrekkehistorie som kan nevnes, gjelder bruken av kjemiske plantevernmidler. Ofte benyttes seint nedbrytbare forbindelser som DDT. Slike midler er også blitt benyttet direkte i behandling eller for bevaring av mat. I Xinxing i Guangdong oppdaget helserådet at det meget giftige plantevernmidlet Rogor blei blanda med frityrstekte soyabønner, og solgt som snacks på markedene. Det ga bønnene en sånn fin farge og glans. Det samme midlet blei også brukt på fisk, for å bremse forråtnelsesprosessen.

Naturlige og sosiale forutsetninger

Selv om Kina er et stort land i utstrekning, og rikt på naturressurser, så ligger på en måte miljøproblemerne der også og venter på å bli utløst. Den viktigste forutsetningen for dette er landets enorme folkemengde, koblet med fattigdommen, og mangelen på kapital. F.eks. har Kina ikke mer jernbane enn det som fantes i USA for 100 år siden. Og fremdeles skjer så godt som alt energiuttak på landsbygda som forbrenning av biomasse.

Den Kinesiske tungindustri er både enormt energisløsende og forurensende.

FOTO: HSINHUA

Videre bor den største del av befolkningen på elve-sletta i nordøst, mens de enorme høytliggende områdene i vest er nærmest ubebodde. Dette betyr at folke-massene i stor grad er adskilt fra viktige naturressurser, bl.a. ved.

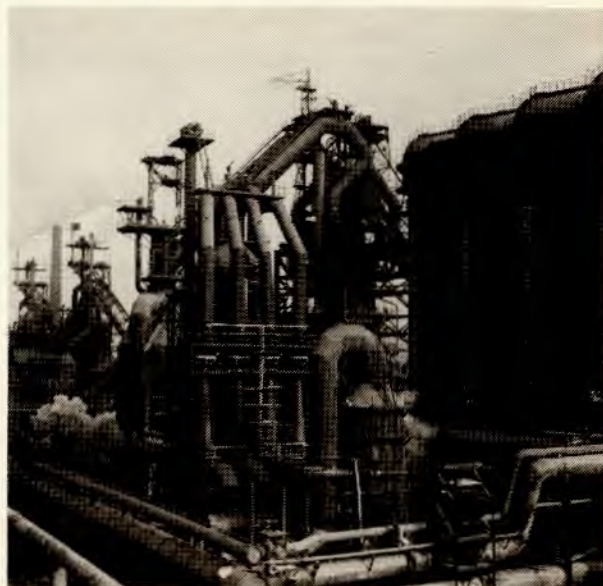
Og kanskje viktigst at alt er den ujevne fordelinga av nedbør og vann. Mens de nordlige og vestlige provinser har under 500 mm nedbør pr. år, har de sydøstlige provinsene over 1500 mm nedbør pr. år. Chang Juang som fører 76 prosent av alt elvevann i Kina, vanner en tredjedel av all jordbruksland, mens de tre elvene Huang He, Huai He og Hai He som skal vanne halvparten av all dyrka mark, bare fører 7 prosent av alt elvevann.

Avskogingen

Avskogingen er et grunnleggende miljøproblem i mange 3. verden-land. Generelt har disse landa blitt tvunget til å satse på råvareproduksjon for å skaffe seg kapital til økonomisk og sosial utvikling. Men av alle råvarekilder er kanskje skogen den farligste å utsette for rovdrift. Skogen er for det første en kilde til mat og brensel for den altoverveiende delen av befolkninga i den 3. verden, fattigbøndene og nomadene.

Men skogen har også viktige regionale funksjoner, spesielt m.h.p. klimaregulering. Skoger demper temperaturvariasjoner, binder nedbør, forhindrer rask avrenning, og kan øke hyppigheten av lokal nedbør. Skogdekke er også et effektivt hinder mot jorderosjon, og avskoging er gjerne det første skrittet i ørkenspredning.

I Kina får også den kraftige jorderosjonen, som er en funksjon av avskogingen, store konsekvenser for vann- og energiforvaltningen. De store elvene slites igjen, dammer fylles med sand, og diker sprenges.

Skogsdekningen i Kina

Bare 12–13 prosent av Kinas areal er dekket av skog, noe som i seg sjøl er svært lite i verdensmålestokk (gjennomsnitt 30 prosent). Men av dette igjen er kanskje så lite som 30–40 prosent virkbar skog. Totalt sett inneholder Kinas skoger gjennomsnittlig 78 m³ tømmer pr. ha. skog, mens tallene for Sovjet og USA er hhv. 109 og 106 m³/ha. Tilveksten i den kinesiske skogen er også lav: 1,5 m³ ha/år, bare det halve av forholdet i de skandinaviske skogene.

Tallene er usikre, men offisielle kilder anslår at skogsdekningen har økt fra 8–9 prosent til 12–13 prosent siden frigjøringa i 1949. Allikevel er det riktig å snakke om avskogning som det mest seriøse miljøproblemet i Kina. Tallene lyver rett og slett, bare 1/3 av dagens skog kan regnes som fullverdig. Store mengder er nyplantning, og mye er delvis rasert, tidligere fullverdig skog. Spesielt utsatt er den sparsomme skogveksten i de tettest befolkede områdene.

Av et landstotal på 122 mill. ha., har bare de tre provinsene Yunnan, Sichuan og Fujian mistet hhv. 10,8, 3,2 og 1,3 mill. ha siden frigjøringen. Den skogrike Heilongjiangprovinsen i nordøst har bare mistet 0,35 mill. ha., men kvaliteten her har avtatt kraftig. Siden frigjøringa har det blitt tatt ut 1100 mill. m³ trevirke, mens tilveksten bare har vært på 600 mill. m³. Med et gjennomsnitt på 100 m³/ha tilsvarer dette et tap på omkring 5 mill. ha. fullverdig skog.

Deprimerende er også den massive ødeleggelsen av regnskogen på Hainan, der skogsdekket er redusert fra 25,7 prosent til 7,2 prosent siden frigjøringa. Også i de tørre nordvestlige provinsene, hvor staten planlegger den såkalte «grønne mur», et enormt skogplantingsprosjekt som skal stoppe ørkenspredning og erosjon, fortsetter raseringa av de gjenværende skogsområdene.

Presset på skogene

Presset på Kinas skoger kommer fra flere kanter, og det finnes i dag ingen enkle løsninger på problemet. Med den mest overflatiske analysen kan vi si at det står om hvorvidt det er den kinesiske bonden, eller den kinesiske skogen som skal overleve. 85 prosent av all energi som brukes i den private husholdninga i Kina, skaffes ved forbrenning av biomasse, dvs. ikke bare ved, men kvister, røtter, løv, grass, halm, potetgrass, kumøkk etc. I enkelte deler av landet er energiknappheten så stor at mange husholdninger ikke engang kan varme mat daglig. Også boligbygging legger et stort press på skogsutvinningen. I de store byene, er befolkningstettheten så høy at hver person gjennomsnittlig bare har 3,6 m² boligflate, 1 m³ tømmer gir 20 m² boligflate.

Selvsagt kan ikke alternativet være bonden eller skogen, for dersom skogen forsvinner, vil også bondens livsgrunnlag snart forsvinne. Men også forsøkene på å endre hele næringsstrukturen, slik at forholdet med lo-

Appendix A.9

China's potential vegetation regions

Vegetasjoner. Skog:....Kald temperert.... Temperert.... Subtropisk.... Regnskog. Grassland:.... Temperert.... Alpin. Ørken:.... Temperert.... Alpin.

kal sjølforsyning av energi, og mangelen på rasjonell skogsdrift kan fjernes, opplever skogsmangelen som et akutt problem. For å bygge 5 m jernbane trengs f.eks. 1 m³ ved, og det samme trengs for å utvinne 40 tonn kull. Mange steder stopper kullutvinningen opp midlertidig pga. mangel på trevirke til propper i gruvene. Også mange greiner av lettindustrien opplever denne knappheten som en flaskehals i produksjonen.

Til sist kan nevnes papirindustrien, som i alle fall i framtida vil øve et kraftig press på Kinas skoger. Tatt i betraktning den uttalte målsetningen å gjøre Kina til en industriell og vitenskapelig stormakt innen år 2000. 1 m³ trevirke gir ca. 250 kg papir.

Flom og tørke

Skogsdekke har en helt sentral funksjon i vannkretsløpet på jorda. Skogene demper det mekaniske trykket fra fallende regndråper, forhindrer rask avrenning langs jordoverflaten, binder fuktighet som allerede finnes i jorda, og forårsaker lokal fordamping som igjen kan gi lokal nedbør. Slik fungerer skogene som en buffer mot flom og tørke variasjoner.

En undersøkelse fra Yunnan viser hvordan hyppigheten av tørkekatastrofer i provinsen har økt kraftig i nyere tid. Mens alvorlig tørke opptrådte gjennomsnittlig 1 gang pr. 9,6 år i perioden 1470 til 1950, så var hyppigheten økt til 1 gang pr. 3,2 år for perioden 1949 til 1978. Hyppigheten av flomkatastrofer viste en tilsvarende tredobling. Dette er en tendens som gjelder for hele Kina, og den har skapt store problemer for jordbruket. I 1950 til 1958 blei 20 mill. ha. dyrket mark årlig kraftig påvirket av tørke eller flom. For perioden

ØKOLOGI

1972 til 1977 var dette arealet økt til 35 mill. ha. pr. år, hvilket på den tida tilsvarte omkring $\frac{1}{3}$ av alt jordbruksareale.

Erosjon

Nært knytta til flomproblemet er tapet av jord gjennom erosjon. En undersøkelse fra Shaanxi i 1973 viser hvordan skogsdekke effektivt forhindrer erosjonstap.

	erosjonstap
Pløyd ubrukt mark	6750 kg/ha
Dyrka mark	3570 kg/ha
Grassland	90 kg/ha
Skog	63 kg/ha

Gjennom 60 og 70-åra blei store skogsområder med annenklassens jord, snauhogd for å gi ekstra areal til korn dyrking. Men disse områdene lå gjerne i tillegg i bakke og ulendt terreng, med det resultat at erosjonen raskt forringet kvaliteten på jorda ytterligere. Mange slike områder måtte legges brakk etter bare få år, men da var allerede ubotelig skade gjort både på jord og skog. Anslagsvis taper Kinas jordbruk mer næringsstoffer gjennom erosjon enn det som produseres av kunstgjødsel pr. år.

Løssplatået

Mest alvorlig er problemet med jorderosjon på det såkalte løssplatået. Et område på 530.000 km² med vindavsatte løssmasser som strekker seg gjennom flere provinser i Nord-Kina. 4/5 av dette området (på størrelse med Japan) har alvorlige erosjonsproblemer. Huang He, som renner gjennom dette området, øker sitt gjennomsnittlige sandinnhold fra 2 til 35 kg/m³. I flomperioder kan innholdet være så høyt som 650 kg/m³, og i enkelte sideelver er verdier på 1500 kg/m³ registrert! (1m³ sandstein ville kanskje veid 2300 kg).

Her er det snakk om at hele åkerlapper, veier og hus vaskes bort i løpet av et kraftig regnskyll. Og problemet er aksellererende. Fra 1950 til 1980 har den årlige løssmasse-transporten økt med 25 prosent. Også her er det politikken med å omgjøre mest mulig jord til korn-drift som har voldt mest skade. En artikkel fra Renmin Ribao i 1978 forteller om utviklingen i Guyang fylke i Nigxia. I 1949 produserte fylket 410 kg korn pr person, og i 60-åra kunne det selge 4300 tonn olje og 3000 kveg til staten pr. år. En omlegging førte til rask økning av dyrka mark, på bekostning av beitemarker og skog. Men konsekvensen ble også økt erosjon. I 1977 produserte fylket bare 100 kg korn pr. person, og salg av olje og kveg til staten var også sunket, til hhv. 400 tonn olje og 800 kveg.

Denne utviklingen minner på mange måter om ut-

viklinga på landsbygda i andre 3. verden-land som følge av det ensidige cash-crop-jordbruket.

Problemer for vann-forvaltningen

I tillegg til den direkte skaden som påføres jordbruket gjennom erosjonen, kommer sekundære effekter på økonomien. Først og fremst dreier dette seg om problemer i forvaltningen av vannressursene: elektrisk vannkraft, vannings- og flomkontroll og seilbare vannveier. Bare i de to sentrale provinsene Jiangxi og Hubei langs Chang Jiang er hhv. 980 og 6455 km vannveier gått tapt de siste 20 åra. I Huang Hes nedre løp, som allerede i dag ligger fra 3 til 10 meter høyere enn landet omkring, heves dette nivået i dag med ca. 12 cm/år. Bare flombeskyttelse har kostet landet flere hundre tusen årsverk pr. år, helt siden frigjøringen.

Et illustrerende eksempel på det mangfold av problemer som følger av den økte erosjonen, er skandalen med Sanmenxia-dammen. Dammen blei bygd i siste halvdel av 50-åra og skulle romme så mye som 1,5 gang den årlige vanntransporten i Huang He. Vannføringa i flomperioder skulle reduseres med en faktor på 5, og dammen skulle forsyne store deler av Nord-Kina med elektrisitet og vann til jordbruket. Byggesummen var 700 mill. dollar (1957), og beregnet levetid var 70 år. I 1973 var imidlertid 60 prosent av dammens lagringskapasitet fylt av sand, og store åpninger måtte sprennes i bunnen av dammen for å gi utløp for slammet og lette trykket på demningen. For å unngå ytterligere slamming lagres nå bare 40 prosent av vannføringa, og ingenting lagres i flomperioder. Elektrisitetetskapasiteten er redusert til 20 prosent av planlagt.

Ørkenspredning

Overdreven skogfelling, og forsøkene på å omgjøre beite og annen grassmark til kornbruk, er også de viktigste årsakene til ørkenspredningen. 11,4 prosent av

Viktige elver i Kina og deres nedbørsområder. Grått område er uten utløp til havet.

Kinas totale areal utgjøres i dag av ørken. Av dette arealet er mellom 5 og 10 prosent kommet til etter frigjøringen, noe som tilsvarer et område ca. dobbelt så stort som Belgia og Luxemburg.

	areal
Ørken	1.095.000 km ²
Ny ørken	65.000 km ²
I faresonen	160.000 km ²
Tørr steppe	2.870.000 km ²
Løss platået	530.000 km ²

Det meste av Kinas ørkener ligger i den sparsomt bebodde nordvestre delen av landet. Men også det sentrale området nord for løss-platået er plaget. Videre øst er det store tørre områder nord og vest for Beijing. Hyp-pigheten av sandstormer omkring Beijing har økt kraftig de siste 30 åra. Mens det i 50-åra blei registrert sandstorm gjennomsnittlig 3 dager pr. år, økte dette tallet til 17 dager i 60-åra, og til 26 dager i 70-åra. I 1978 vedtok staten en plan for å stoppe ørkenspredningen. Et 4000 km langt belte skulle såes og plantes til med grass, busker og trær. Denne såkalte «grønne mur» som innringe et område på totalt 2,6 mill. km², og strekker seg gjennom alle de nordlige provinsene fra øst til vest.

Løsninger

Det er klart at moraliseringer er ganske håpløst overfor Kinas miljøproblemer. Enkle løsninger finnes ganske enkelt ikke. Det høye presset på Kinas skoger er et produkt av den lave graden av utbygging av andre energikilder enn ved, og av det lave utbyttet innen jordbrukssektoren. Løsninger må finnes innen jordbruks- og energipolitikken, og bildet er slett ikke helsvart.

Et mer allsidig jordbruk

De siste årene har nettopp vist en kraftig øket avkastning i jordbruket. I tillegg til det nye ansvarssystemet har en mer vitenskapelig innstilling til jordbruket spilt en avgjørende rolle. F.eks. førte tillempningen av Maos parole om «korn først», ofte til stikk motsatt resultat av det ønskede. Der beitemark og skog blei tatt til åkerbruk, fikk man ofte bare få år med sterkt reduserte avlinger før jorda måtte legges brakk. En mengde arbeid var bortkastet. Der tre avlinger blei pint ut av den samme jorda pr. år, har man nå oppdaget at to avlinger og rotasjon av vekster på jorda ofte gir større avkastning pr. år, og samtidig krever mindre arbeid.

Videre kan mye vinnes ved å spesialisere bondens aktivitet etter de naturgitte forutsetningene. F.eks. blei ca. 1 mill. ha av totalt 4 mill. ha. ferskvannsområder som blei nyttet til akvakultur, tatt til åkerbruk, med massive demnings- og dreneringsarbeider. Denne jorda ga bare 20–30 prosent av den avkastningen men fikk fra god jord. Nå får akvakultur igjen prioritet. Overslag sier at avkastningen på ferskvannsfiske kan økes

fra 85 kg/ha til 1000 kg/ha. Dessuten kan arealet for akvakultur økes fra 3 til 5 mill. ha. På andre områder der f.eks. klima, terreng og jordsmonn har vist seg å gjøre kornbruk lite lønnsomt, legges det nå vekt på å utvikle annet egnet næring. Det kan være te, oliven, dadler, frukt eller grønnsakdyrking. Eller det kan være å så til beitemarker og utvikle kjøttproduksjon. Dette vil ikke bare være lønnsomt for nasjonaløkonomien, men vil også legge grunnlaget for et rikere og mer variert kosthold.

I mange år har det kinesiske jordbruket vært svært avhengig av kunstgjødsel. Imidlertid har feilaktig anvendelse vært vanlig. Mange steder er store mengder nitrogen tilsatt jorda til ingen nytte, fordi plantene i realiteten har hatt større behov for fosfat og kalium. Også silisium og mikronæringsstoffer har ofte vist seg å være i underskudd. Disse problemene kan rettes på ved å endre sammensetningen av stoffer i kunstgjødselen, ved å øke andelen av naturgjødsel, og ved å resirkulere større deler av den plantemassen som nå tas til for og brensel. Positive erfaringer er også gjort med vanning med slamholdig vann i flomperioder.

Fra tungindustri til lettindustri

Akkurat som matvareknappheten i stor grad må løses gjennom en omlegging av landbruket, så må energiknappheten på kort sikt løses ved en omlegging av industristrukturen. Kina har i dag et enormt energiforbruk i forhold til inntjeningen, som tabellen under viser.

	Kce/BNP \$
Kina	2,4
India	1,9
USA	1,3
Japan	0,6

En viktig faktor som medvirker til dette er den omfattende satsingen på energikrevende tungindustri. Den kinesiske tungindustrien bruker 7,5 ganger mer kull pr. verdienhet enn jordbruket, og 4,5 ganger mer enn lettindustrien.

Også i endringen av energiforbruket ligger det store muligheter for sparing. En stor porsjon av fyringsoljen i Kina er uraffinert, i mange greiner av industrien hvor det i dag nyttes olje, kunne kull vært brukt, og gassproduksjon fra kull til husholdsbruk er nesten ikke utviklet. Utviklingen av kullgass vil også kraftig minske luftforurensningen i Kinas byer og tettsteder. I dag er kull hovedenergikilden i byene, og selv om kullet har høy kvalitet, er det fullstendig ubehandlet. Dette fører til et stort sotutslipp. Et overslag sier at kullgassverk med en årlig kapasitet på 4 mill. m³ ville vært inntjent på under 10 år. Det totale behovet er anslått til 10 mill. m³.

ØKOLOGI

Løsningen på Kinas energiproblemer vil bli lettere jo mer utviklet økonomien blir. Videreføring av kull og olje er lønnsomt på lang sikt, men det krever stor kapitalinnsats. Det samme gjelder for produksjon og overføring av kraft, enten råstoffet er rennende vann eller kull.

Enkelte kinesiske økonomer opererer med et 1:1 forhold mellom økonomisk vekst og økning i energiforbruk. Dette standpunktet motstrides av alle argumenter over, og det motstrides dessuten av de siste årenes kraftige økonomiske vekst i Kina. Denne veksten har skjedd uten en tilsvarende økning i energiforbruket, nettopp fordi økonomien har blitt utviklet sammen med en endring av industristrukturen, og en endring i energiforbruket.

Private skogs-lotter

I alle år har Kina hatt en riktig politikk overfor skogen. Dvs. at de har hatt et lovverk som skulle verne om skogen, og politiske kampanjer for å plante ny. Men i stor grad har denne politikken lidd nederlag overfor andre politiske realiteter, så som industri og jordbrukspolitiske standpunkter. Eller rett og slett brennelsbehovet til bonden, i den livssituasjonen han er plassert.

Hvordan skal dette problemet løses? En del kan spares i forbruket av trevirke, f.eks. nyttes bare 9 prosent av tømmerresidu i den kinesiske trelastindustrien, mot 75 prosent i USA. Men først og fremst må tilvekst og volum i skogene økes. Tidligere massekampanjer for skogplanting har i stor grad mislykkes på grunn av manglende stell av de unge plantene. I dag satses det derfor stort på et system med private skogs-lotter for å sikre overlevelse. 0,2 ha. eller mer deles ut til hver enhet, og for å få lisens på skogsdrift kreves en overlevelse på 80 prosent. Kineserne regner med at dersom $\frac{1}{3}$ av 170 mill. hushold går med i denne kampanjen, kan skogsdekningen økes med 23 mill. ha. på 5 år. En økning på 67 mill. ha. innen år 2000 vil ha brakt den totale skogsdekningen opp på 20 prosent, det endelige målet er 30 prosent.

Videre satses det på mer vitenskapelighet i skogplantingen. For å bremse erosjonen på løss-platået har de mest utsatte områdene blitt gitt første prioritet. Det legges også mye arbeid i å velge riktige arter, og arts-kombinasjoner med busker og grass.

«Ferrofili»

Løsningen av Kinas miljøproblemer synes imidlertid ikke så mye å ligge på det praktiske plan, hvor alternativene er relativt klare, som på det politiske. Det er store politiske motsetninger i Kina om utviklingsstrategien for økonomien. Siden slike motsetninger er svært kompliserte, skal bare noen få forhold kommenteres, og da bare utifra den miljømessige synsvinkelen.

I 1956 uttalte Mao polemisk til Kinas ledere at «om dere virkelig ønsker å utvikle tungindustrien, så må

dere gi første prioritet til lettindustrien og jordbruket.» Allikevel satte han selv kort tid seinere i gang «Det store spranget». Der resultatet bl.a. var en mengde små ressursløsende jernsmelteverk. Til tross for innrømmelser omkring 1960 om at denne politikken var feilslått, har tungindustrien fortsatt med sin dominans, faktisk også en stund etter at Deng Xiao Ping lanserte sine «4 moderniseringer» i 1978.

Satsingen på tungindustri følger en tankegang om å omgå den umiddelbare lønsomheten i her enkelt bedrift, for på lang sikt å kunne bygge opp den økonomiske makrostrukturen kina så sår trenger, bl.a. for å sikre en mer rasjonell ressursutnyttelse på landsbasis.

Allikevel synes det noe enkelt å likestille økonomisk styrke med tonn stål produsert. Særlig når konsekvensene av den forserte satsingen på tungindustri, blir både en rasing av livsgrunnlaget på landsbygda, og vanskeligere utviklingsmuligheter for hele resten av økonomien. Det er å håpe at slagordet «balansert vekst» vil bli det nye magiske formularet.

Økologisk innsikt

Også et annet av Maos store formularer: «Korn som nøkkelledd» har i beste fall fått en noe skeiv tillempning. Den ensidige satsingen på kvantitet av korn, har gjort stor skade på naturressursene på landsbygda. En allsidig og mer vitenskapelig fundert landbrukspolitikk, som tar hensyn til naturgitte forutsetninger, og ikke bare behovene i økonomiske skrivebords-planer, vil være å foretrekke.

Engels sier i «Anti Dühring» at mennesket må lære seg å forstå naturlovene, for å utnytte kreftene i naturen til menneskets eget beste. Dette skulle være så enkelt, men det er tydeligvis flere måter å forstå Engels på.

100 år etter Marx har menneskesamfunnenes utnyttning av naturen nådd såne proporsjoner, at økologisk innsikt presser seg fram som en nødvendig del innen ethvert politisk tanke-system som tar sikte på å utrette mer enn teoribygging.

Dersom de kinesiske lederne klarer å tilegne seg denne nødvendige innsikt, har de allerede den viktigste forutsetningen for å løse landets miljøproblemer: et sterkt og sentralisert maktapparat, med den avgjørende kontroll over landets produksjon. Fordi alle miljøproblemer kan i realiteten løses. Det som synes umulig viser seg gjerne bare å koste mer penger og ta lenger tid.

Der de enkelte enhetene i landets økonomi først og fremst må prioritere effektivitet og inntjening, må statsapparatet lage lovverket som skal verne om naturen, og først og fremst håndheve dette. Og der miljøproblemer oppstår mellom bedrifter, bransjer eller sektorer av økonomien, må det være statens oppgave å løse disse.

Dette er egentlig ikke stort annerledes enn slik det ideelt sett skulle være i Norge. Ideelt sett. □

DRIVHUSEFFEKT ELLER NY ISTID

Det er en feilslått politikk å tro at vitenskap og teknologi kan gjøre mennesket til herre over naturen. Jordbrukproduksjon må innordnes klima, hvis ikke vil tilbakeslaget ramme totaløkonomien hardt, skriver Gabriel Kielland i en artikkel om årsakene til klimaendringer.

Av Gabriel Kielland

Det siste tiåret har vi stadig sett store overskrifter der forskjellige former for menneskelig aktivitet sies å gi store utslag i klimaet, helst med dystre framtidsutsikter. Ingen kan gi lettvinte forklaringer på de forandringene som kan inntreffe, men det er mange som prøver nettopp dette. I denne artikkelen vil jeg gi en oversikt over de mekanismene som ligger bak klimaendringer på en tidsskala lenger enn en generasjon, og sette den menneskelige aktiviteten i perspektiv til de naturlige prosessene.

Beskrivelsen av klimaet må nødvendigvis omfatte mange faktorer som er forbundet i et sammensatt og komplisert system. Noen av faktorene angår den innflytelsen menneskene har. Forskjellige strålingsprosesser er de viktigste.

Sola og strålingsbalansen

Jorda er varm liksom de andre planetene, først og fremst fordi den mottar stråle-energi fra sola. Varmen fra jordas indre er ubetydelig i den store sammenhengen, og varmen som menneskelig aktivitet utstråler helt ubetydelig. Solstrålingen kan deles i tre kategorier. 46 prosent er synlig for det menneskelige øye. Energi på kortere bølglengder kalles *ultrafiolett stråling*. Denne

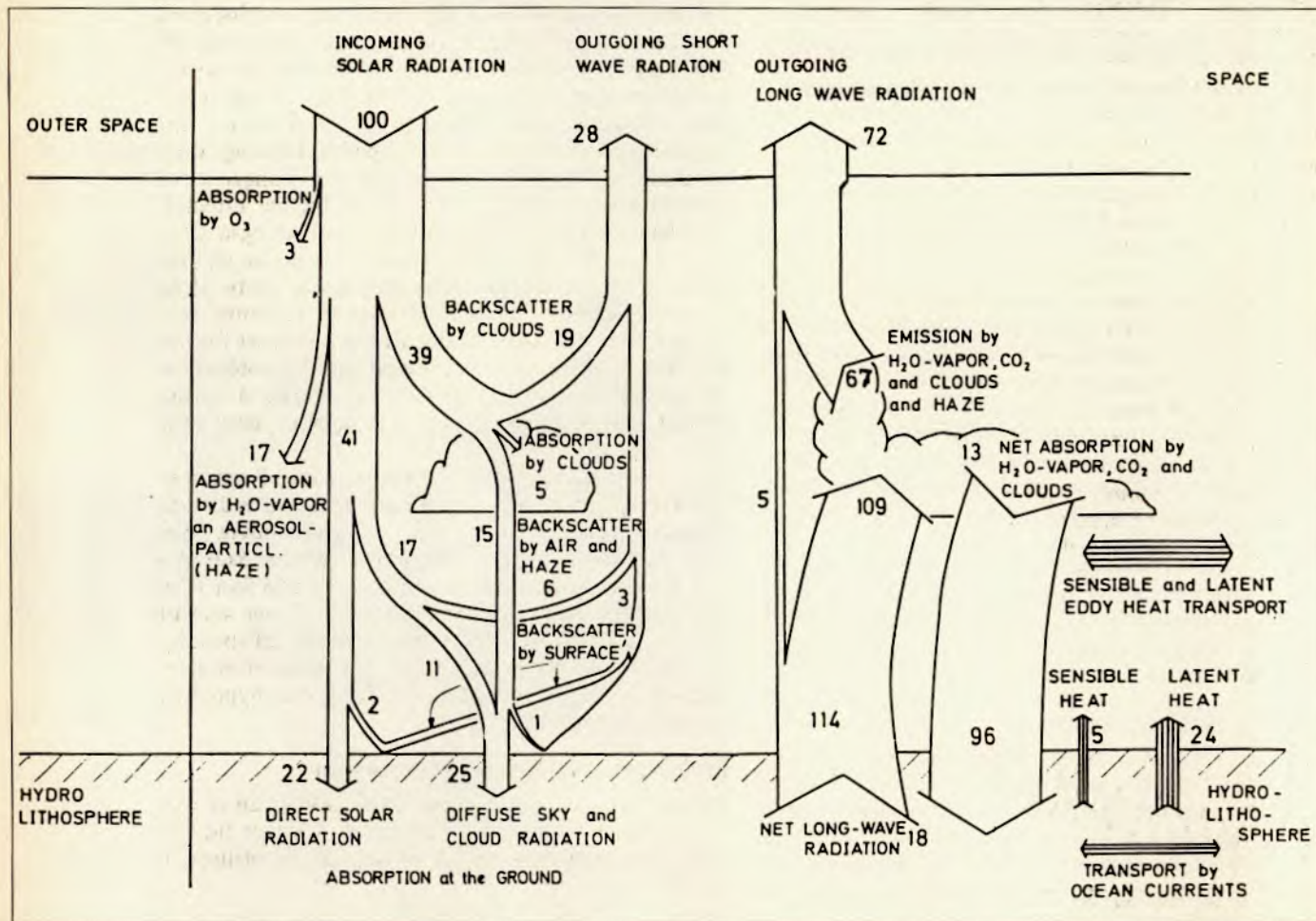
ØKOLOGI

utgjør omtrent 7 prosent av solenergien. Resten kalles *infrarød stråling*. Noe av den infrarøde strålingen kan vi sanse gjennom huden som varme. Før solstrålingen når jordoverflaten må den gjennom atmosfæren. På andre planeter kan det være tette skylag som absorberer alt lys før det når så langt. Nesten all den ultrafiolette strålingen absorberes i den øverste del av atmosfæren av ozon, nitrogen-oksyder, oksygen og mange andre gasser er av mindre betydning. Det som slipper igjennom til bakken gir solbrenthet og hudkreft. Større doser ultrafiolett stråling vil skade levende celler ved å bryte ned DNA-molekylet. Noe av den infrarød strålingen absorberes også, først og fremst av vanndamp og av karbondioksyd.

Solstrålingen som når ned til bakken varmer havflaten, landoverflaten og driver de ulike biologiske prosessene i biosfæren. Den varme overflaten stråler energi tilbake til verdensrommet slik at en *strålingslikevekt* opprettholdes. I motsetning til det som gjelder for solstrålingen er sanseapparatet vårt utviklet for å merke tilbakestrålingen. *Strålingen fra jorda kalles langbølget stråling*. Den langbølgete strålingen varierer

med overflatetemperaturen, eller temperaturen i skyene når det er strålingen herfra det gjelder. Sett utenfra stråler nå jorda som et legeme med temperatur pluss 15 grader Celsius. Bakken taper også varmeenergi ved tap av *følbare varme* og ved tap av *latent varme*. Den følbare varmen tapes når lufta oppvarmes i kontakt med bakken. Den latente varmen er den energien som frigjøres til lufta når vanndampen går over til gass eller skyer, regn eller snø. Disse to tapsprosessene varierer selvfølgelig dramatisk mellom ulike geografiske regioner, og driver bevegelsene i atmosfæren. Spesielle havområder peker seg ut som store kilder for latent varme. Andre steder som over ørkener er det ingen latent varmeutveksling, men en betydelig utveksling av følbare varme.

Det meste av den langbølgete strålingen blir absorbert i atmosfæren. Vanndamp absorberer 45 prosent av all langbølget stråling. Karbondioksyden tar 15 prosent og en rekke andre gasser tar ytterligere 15 prosent. Resultatet er at atmosfæren nær bakken varmes opp. Dette er den *atmosfæriske drivhuseffekten*. Til slutt unnslipper energien som varmer opp atmosfæren, da

Det ser ut som om det bare blir kaldere fram fram til neste istid.

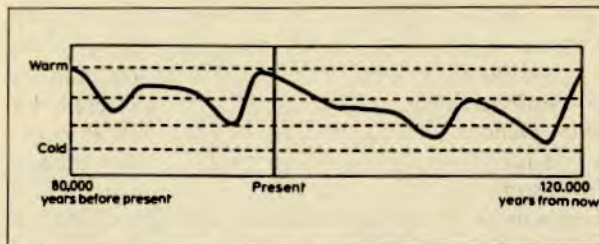
den varme atmosfæren selv stråler langbølget energi. Noe går opp og ut i rommet noe går ned i bakken og blir utstrålt på nytt derfra.

Beskrivelsen av den totale energiutvekslingen er ikke komplett uten å ha klart for seg de store regionale forskjellene og årstidssvingningene som vanskeliggjør en totalvurdering av nøyaktig hvilke prosesser som er viktige når det inntreffer endringer i klimaet. Solstrålingen er sterkest i tropiske strøk, og varmen fordeles til hele jordoverflaten i hav- og luftstrømmer. Dermed blir varmekapasiteten til havet vesentlig for fordelingen over jorda. Varmekapasiteten er også sterkt avhengig av hvor raskt den vertikale blandingen i havene kan foregå. Fordelingen av vanddamp som frakter mye energi gjennom atmosfæren varierer sterkt i tid og rom. Mye av vannet vil være bundet i is og snø, lagret som grunnvann i hittil ukjente mengder eller transportert i stadig skiftende skysystemer.

Naturlige endringer

Før vi tar opp den menneskelige innflytelsen på klimasystemet, skal jeg nevne de faktorer som hittil er kartlagt. En jugoslavisk astronom som het Milankovitch var den første som satte opp et brukbart skjema over de endringene i jordbanen som kunne virke inn på temperaturene. Milankovitch kan forklare klimasvingningene over en skala på 5000 år. Fire prosesser med perioder på henholdsvis 100 000 år, 41 000 år, 23 000 år og 19 000 år er tilstrekkelig for å få et bilde som forklarer de viktigste istidene bakover i historia, og mekanismene er at jo mer sommer-varme polene mottar, jo varmere er jorda. Bare med disse frekvensene kan vi forklare samtlige større istider 350 000 år bakover i tida, og forutsi at den neste istida vil ha begynt innen 4000 år fra nå. Faktisk lever vi i en av de varmeste mellomistidene som har vært de siste 400 000 årene. Et lite plaster på såret er at disse større istidene har en tendens til å komme langsomt, men forsvinne raskt.

Variasjonene på mindre tidsskala er også vesentlige, og langt mer ubestemmelige. En viktig faktor som pe-

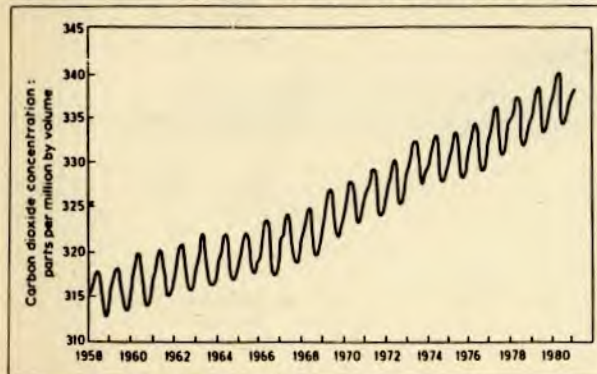
ker seg ut er den vulkanske aktiviteten. Større utbrudd vil føre masse støvpartikler opp i atmosfæren, og hvis eksplosjonen er så kraftig at disse når mer enn 20 km opp, vil de forbli i atmosfæren i flere år. Da vulkanen St. Helens eksploderte i 1980 var det 2,5 km³ fjell som forsvant, men eksplosjonen skjedde sidelangs slik at virkningen på atmosfæren var kortvarig. Likevel falt det ned 1½ cm aske i en avstand av 800 km fra vulkanen. St. Helens eksplosjon er et ledd i en økende vulkansk aktivitet de siste årene, etter at den første halvdel av dette århundret fram til 1963 var ekstremt rolig.

De verste utbruddet vi har hatt de siste 200 årene, var vulkanen Tambora i Indonesia som eksploderte i 1815. Høyden av fjellet ble redusert med 1400 m og 100 km³ løsmasse forsvant. Virkningen for klimaet var betydelig redusert innstråling, og 1816 ble i Europa «året uten sommer» mens nybyggerne i Amerika kalte det «eighteen hundred and starve to death». På begge sider av atlanten slo avlingene feil. Det var hungersnød i Irland og matopprør i Wales. Frankrike var utmattet etter lange kriger, og det ble hungersnød her også. I hele perioden 1801 til 1912 ble den høyeste prisen på hveten nådd i 1817. De reduserte matlagrene førte til en uhemmet spekulasjon. En tilsvarende vulkansk eksplosjon i dag ville også ha globale konsekvenser for klima. Resten kan man selv forestille seg. Et problem for klimaforskere er at begivenheten er umulig å varsle, men at slike eksplosjoner kommer igjen er hevet over tvil.

En tredje faktor for klimaendringer jeg vil nevne er den kjemiske absorpsjonen av innstrålingen ved ozon og andre gasser. Sola sender ikke bare ut stråling, men også partikler. Partikkel-emisjonen varierer kraftig i takt med solfleck-aktiviteten. Store utbrudd kan vi se som nordlys, men også ozon-konsentrasjoner som til slutt vil føre til høyere bakketemperaturer. Et spekulativt forsøk på forklaring av Den lille istida er at solfleckaktiviteten var liten i hele perioden, men hypotesen lar seg ikke bevise (Se fig. 3).

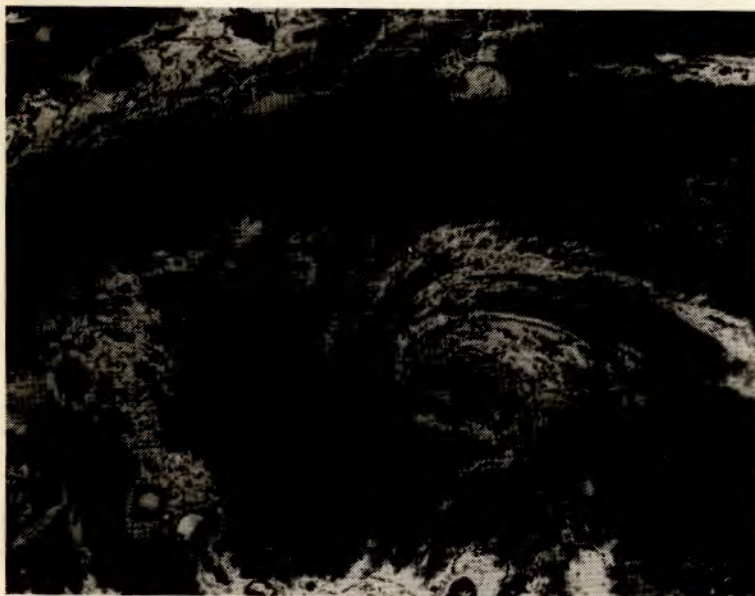
Endringer påvirket av mennesker

Variasjonene av ozon i atmosfæren knytter an til den menneskelige påvirkningen av været. I lengre tid har teoretikere spådd om en påvirkning ved at utslipp av

Økningen av karbondioksyd i atmosfæren.

ØKOLOGI

Dette satelittbildet viser orkanen Allen på Jamaica.

FOTO: NTB

freon-gasser fra spraybokser svekker ozon-laget. Utslaget skulle pr. idag være målbart ut fra teorien, men det har ennå ikke vært mulig gjennom målinger å skille forventede tendenser fra de «naturlige variasjonene».

En annen kjemisk påvirkning av atmosfæren gjelder karbon. De siste 20 årene er det foretatt målinger av karbondioksyd-konsentrasjonen i atmosfæren, og målingene viser entydig en jevn økning. Samtidig vet vi at forbrenningen av olje, gass og kull bare har økt gjennom århundret. Forbrenningen gir karbondioksyd til atmosfæren, og målingene viser at halvparten av det som slippes ut forblir i lufta. Problemet for teoretikerne er at de ikke kan forklare hvor det blir av den andre halvparten. Havet absorberer endel, men for at ikke overflate-overlaget skal bli mettet, må transporten til dyphavene være mer effektiv enn det som kan forklares. En kandidat til denne transporten er mikro-organismer som synker ned når de dør. Den største biologiske aktiviteten foregår i grunne havområder og på kontinental-soklene, samtidig som det er disse områdene som er mest utsatt for forurensing. På tjue år er økningen i atmosfærens karbondioksyd-innhold på 10-15 prosent. Teoretikerne er stort sett enige om at en dobling vil føre til en gjennomsnittelig temperaturøkning på overflaten rundt 2 grader celsius, med sterkest økning nær polene og nesten uendret temperatur ved ekvator.

Dette tallet er kommet fram uten at effekten på skyer og vanddamp-sirkulasjon er iberegnet. Ved stigende temperatur øker fordampingen der det er vann på overflaten. Dette skaper igjen flere skyer som hindrer innstråling. Ingen har klart å simulere disse mekanismene på en tilfredstillende måte, men det er enighet om at

det er kretsløpet av vann som har stabilisert klimaet på jorda mellom de siste 600 millioner årene slik at livet har kunnet utvikle seg. På Mars og Venus der det ikke vann, er bakketemperaturen henholdsvis minus 30 grader til minus 140 og pluss 500 grader Celsius.

Konsekvensene

Når en skal vurdere den menneskelige påvirkningen på klimaet samlet, ville det være en langt mer takknemlig oppgave å vurdere det motsatte forholdet. Til tross for alle teknologiske nyvinninger er samfunnsmaskineriet bygd opp rundt et stabilt klima, og alle forandringer, enten de kan varsles eller ikke, vil gi negative utslag i verdensøkonomien. Den såkalte grønne revolusjonen var mulig ved et helt spesielt stabilt klima. Tiåret fram til 1972 var preget av ekstremt høy solflekk-aktivitet, spesielt lav vulkansk aktivitet og de mest stabilt høye temperaturforholdene de siste 500 årene. Det langt mer skiftende klimaet vi har erfart siden, er nærmere det som er «normalt» for planeten.

De fluktuasjonene som forurensing kan forårsake på klimaet kan unektelig føre til endringer som er fatale for den nåværende samfunnsordenen, men i et tidsperspektiv av generasjoner forblir denne påvirkningen å se på som mindre forstyrrelser.

Forurensingen av miljøet på mindre skala enn den globale er viktigere på kort sikt. Atmosfæren inngår også i slike systemer, men på andre måter enn beskrevet her. Både sur nedbør, smog og utbredt skogsdød medfører viktige ødeleggelser, men angår bare i en ubetydelig grad det globale klimaet.

Gjennom sekstiårene vokste det fram en tro på at vitenskap og teknologi kunne gjøre menneske til herre over naturen. Dette er feilslått filosofi. Studiet av klimaet viser et jordbruk som planlegges for å tåle naturlige fluktuasjoner, og dermed en planlegging på naturens premisser, vil fungere til det beste for menneskene jordbruket er bygd opp for. Den motsatte politikken er å spesialisere artsutvalget, og optimalisere jordbruket for en kortsiktig gevinst. Når de klimatiske forholdene skifter vil tilbakeslaget ramme totaløkonomien hardere. □

Kilder:

John Gribbin, *Future Weather*, (1983)

John T Houghton (red.), *The global climate*, (1984)

Økofilosofi og økopolitikk

Økofilosofi og økopolitikk gikk på tvers av kapitalistiske interesser da den blomstra opp på 50-tallet. Motstanden mot denne bevegelsen var tilsvarende sterk og mange forsvant inn i byråkratiet og forskningen. Rovdriften på ressurser og miljø fortsetter og gjør det nødvendig med ny innsikt og forståelse.

Av Erik Arnkværn

Økologisk innsikt vil ofte føre til et engasjement i spørsmål som angår forvaltning av ressurser og miljø. Miljøkampen blir en stadig viktigere del av klassekampen når folk oplever at skog og vatn dør, ressurser utplyndres og miljøet forgiftes. Uansett innfallsvinkel er det viktig å holde klart for seg hvilke muligheter og begrensninger faget økologi har som redskap i et politisk arbeid.

Økokriser og opprør

Skogdøden i Tyskland og Øst-Europa løftet på lokket av forurensningskjelen. Et lokk som til stadighet presses ned av hensynet til økonomisk vekst, konkurranseevne o.l. Og det koker under lokket. Det rapporteres om:

- Globale virkninger av sur nedbør.
- Rekordsur nedbør i Norge i som-

ØKOLOGI

mer. En rekke nye vatn vil bli rammet av fiskedød.

— Nordsjøen biologisk død om tjue år.

— Storsalg av plante- og insektmidler til u-land. Flere av midlene er forbudt brukt i i-land. Dårlig/ingen kontroll med produksjon, omsetning, bruk.

— Regionale og lokale katastrofealarmer om forurensninger i luft, vatn og jord.

— Stadig økende helserisiko på grunn av den samlede virkning av fremmede/giftige stoffer i miljøet.

Forbruk av fordeling av jordas ressurser er i dag så skjevt fordelt at det har ført til frykt for krise og oppstand langt inn i kretsen av i-land.

— USA med 6 prosent av verdens befolkning bruker 30 prosent av den globale energiproduksjon. India med 20 prosent av verdens befolkning bruker 2 prosent. Forbruk av energi er generelt et godt mål for hvordan velferd og gode er fordelt.

— Med dagens forbruk er det om 100 år bare kull igjen blant de utnyttbare fossile energireserver.

— Årlig mister jorda over 100 mill mål dyrket jord på grunn av forørkning, jord som forsvinner med vind og vatn, forgiftning, omdisponering til annet bruk. Om noen år vil nydyrking av de begrensede jordreserver som fortsatt finnes ikke holde tritt med de som tapes hvert år.

— I 1950 dekket de tropiske skogene 15 prosent av jordas overflate. Ved år 2000 vil arelaet være godt under halvparten. Dette er en dramatisk amputasjon av jordas lunger og evne til å holde en stabil sammensetning av gasser i atmosfæren. Videre fører avskogingen til forstyrrelser i hele vatnsholdningen med økende omfang av tørke og flomkatastrofer.

— Millioner av folk i u-land er tvunget inn i en vond sirkel hvor de må tære stadig mer på kommende års ressurser og produksjonsgrunnlag i kampen for å overleve de nærmeste dagene.

— Fangsten av havets ressurser går tilbake til tross for langt mer effektive fangstmetoder. Flere næringsmessig viktige arter står i fare for å bli utryddet. Bare 1 prosent av havets areal har ressurser som gir høy produksjon,

og dette er kystområder som er utsatt for forgiftning og kvelning. Ca. 10 prosent utgjøres av kontinentalsokler med til dels middels produksjon. Resten av havet har en produksjon tilsvarende det en finner i ørkenområder.

— Jordas variasjonsrikdom når det gjelder plante- og dyrearter, og når det gjelder livsområder for planter, dyr og mennesker reduseres med økende fart.

Utviklingen går i dag i retning av økokrise når det gjelder ressurser og miljø. De kapitalistiske samfunnsformer med imperialism, monopoler, utbytting m.m. trer også stadig tydeligere fram som en djuptgående årsak til krise. Dermed må også kampen mot forurensning og ressurs-plyndring bli en kamp mot disse samfunnsformene.

Globale problemer

Det kan ofte virke som om det er et langt sprang mellom kampen for å bevare lokale ressurser og miljø, og den globale økokriseutviklinga. Men:

— Forurensningene gjøres til «felle-

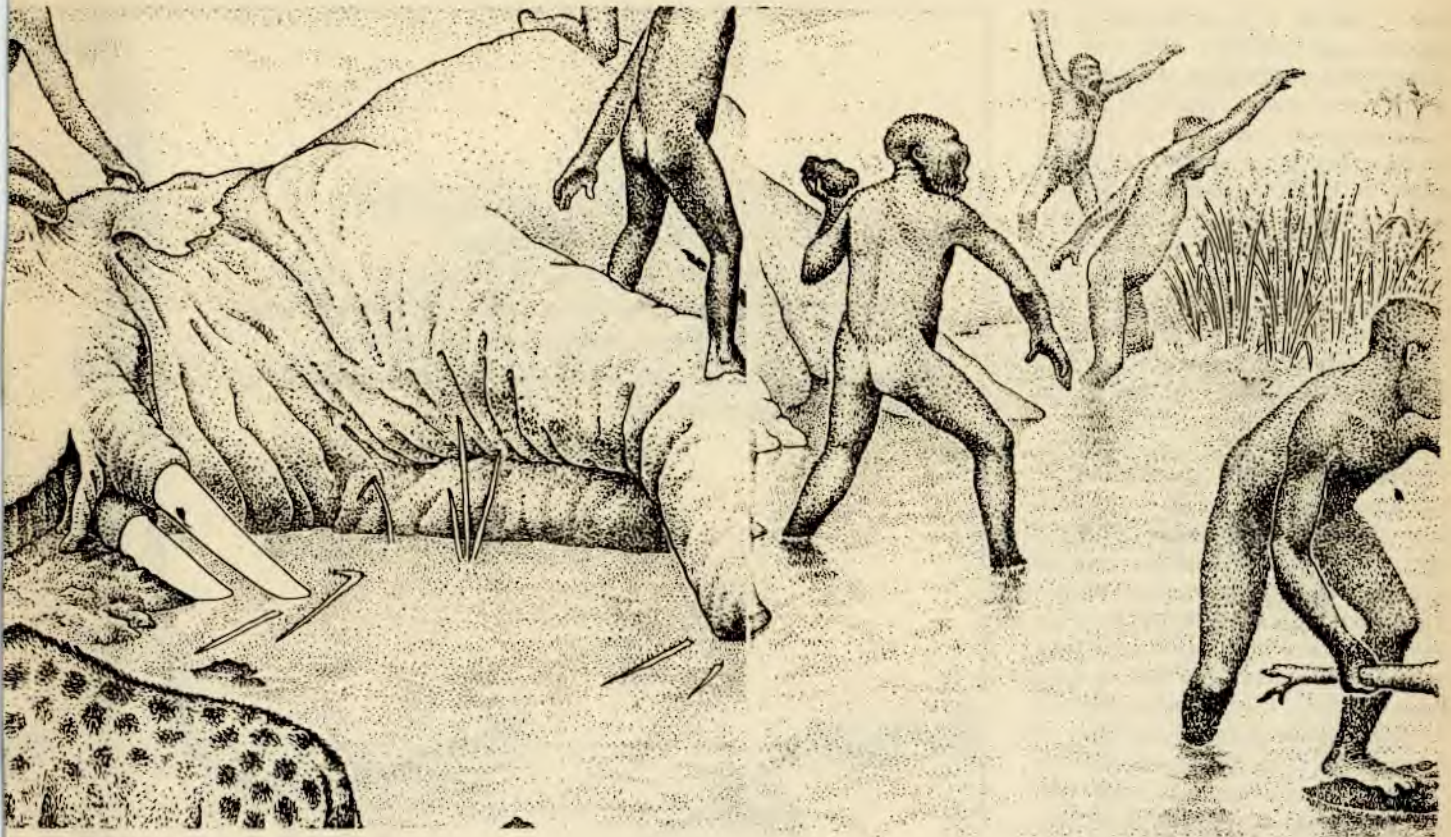
seie» uavhengig av hvem som har produsert dem.

— Avskogningen i tropene virker inn på hele jordas luftreserve.

— Fra et britisk institutt foreligger en bra dokumentert analyse av hvordan den langvarige krigspregede krise mellom India og Pakistan har viktige røtter i avskogningen i Himalayas sørskråninger. Skogen fungerte som en svamp som fanget opp regnet i regntiden og fordelte det i de store elvene utover i sesongen. Etter avskogningen ble det først flom — så tørkekatastrofer. Kampen om vatnet ble dramatisk og militær.

— Generelt er lokale og regionale økokatastrofer blitt viktige politiske kriefaktorer i u-land. Det betyr nød, politisk ustabilitet og terror for stadig flere mennesker i disse landene, og det styrker mat som i-landas «våpen» og som effektivt middel i en splitt- og hersketaktikk.

— Forandringer i atmosfærens Carbondioksydinnhold betyr sannsynligvis klimaforandringer med bl.a. tempera-

turstigning, mere nedbør noen steder og større tørke andre steder. Og hvilke politiske konsekvenser får f.eks. en tørke hvis den rammer USA og/eller Sovjet?

Lokalt arbeid for ressurser og miljø og engasjement i internasjonale og globale problem er to sider av samme sak. Dels fordi ringvirkningene av økologiske inngrep og forstyrrelser sprer seg og rammer eget lokalsamfunn, men særlig fordi det dreier seg om ansvar og målsetninger i det politiske arbeidet en driver.

Som pekt på ovenfor betyr kamp mot økokrisa også kamp mot politiske systemer. I en slik kamp er det viktig å kunne tegne et bilde av målet — det samfunn, de produksjons- og organisasjonsformer en vil sette i steden. Dette bildet må vise et samfunn hvor ressursbruk, produksjonsformer, forvaltning m.m. er tilpasset økologiske rammer. Et bilde uten økologiske rammer er ufullstendig og uttrykk for idealisme.

Økologi: litt historikk

Økologien som fag blaffet for 35-40 år siden nokså plutselig opp som en «ny vitenskap og tenkemåte» i den industrialiserte verden.

Men økologi er ikke noe kvalitativt nytt. Samfunn og kulturer med naturhushold og sjølberging har vært og er avhengig av økologisk innsikt, og evnen til å ta konsekvensen av denne innsikten, for å overleve. De mest typiske eksempler på slike kulturer/samfunn finner en der hvor folk lever under forhold med markerte begrensninger i ressurs-grunnlaget f.eks. til fjells, i polarområder og økenstrøk, på prærier og stepper. Mange bondesamfunn, bl.a i Norden fungerte også i hovedtrekk i økologisk balanse med naturgrunnlaget. Kulturer/samfunn kan fungere i økologisk balanse, men være organisert på forskjellige måter når det gjelder fordeling av økonomi og makt, likhet, klasser og undertrykking.

Tanker om helhet, vekselvirkning

(dialektikk), utvikling og menneskers enhet med naturen er også like gammel som den historia vi kjenner.

Med handel, kolonisering, industri, utbytting av fjerne områder osv. har det tilsynelatende vært mulig for de med makt å gjøre seg uavhengig av økologiske rammer. De var i ferd med å vinne kampen mot naturen.

Det har imidlertid ikke vært mulig å gjøre folk blinde overfor fakta: jord forsvinner med vind og vatn, fruktbare områder blir til ørken, naturressurser plyndres, plante- og dyrearter utryddes, miljøgifter sprer seg til de fjerreste områder og forurensingene blir en del av nærmiljøet for stadig flere.

Vekselvirkning mellom disse fakta, en økende biologisk kunnskap og en utvikling av systemtenkning i filosofi og teknologi føyde seg sammen til det som ble opplevd som en kvalitativ ny erkjennelse: den økologiske tenkemåte, og kravet om en «radikal» nyvurdering av menneskets bruk av og forhold til naturen.

Økologien og økologisk fundert filo-

ØKOLOGI

sofi og politik kom nødvendigvis på tvers av kapitalistiske interesser og høgt utviklet utbytting av ressurser, natur og mennekser. Motstanden mot økologibevegelsen utviklet seg med tilsvarende tyngde, og bevegelsen ble ikke det en, ut fra idealistiske forestillinger, kanskje hadde ventet. Dermed resignerte eller trakk store deler av bevegelsen seg tilbake i byråkratiet eller forskningen. Men i kampen mot økokrisa er det et stort og økende behov for at stadig flere får anledning til å skaffe seg kunnskap, innsikt og forståelse innen økologiens vide fagfelt.

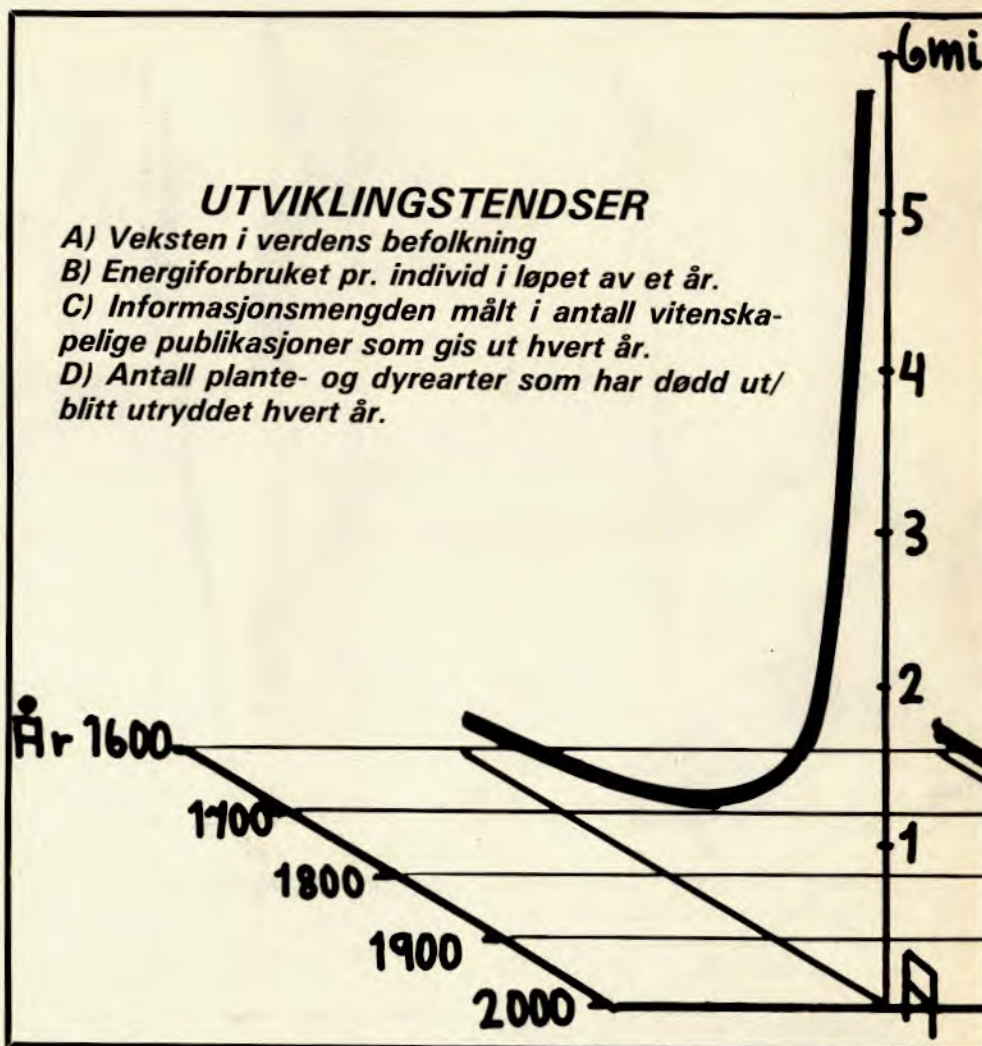
Økologi — filosofi — politikk

Som så ofte ved en velykket utvikling innen et fagområde så fulgte en periode hvor grunnsyn, tenkemåter, metoder og til og med registreringer og data ble prøvd overført fra dette området til andre fag, f.eks. økofilosofi, humanøkologi og økopolitikk. Det var en spennende periode med en del ukritiske slutninger og idealistiske utskielser. Et eksempl på et iøynefallende feilskjær var forestillingen om at nå måtte økologene få politisk vidtgående makt i kraft av sin naturvitenskaplige innsikt.

Som helehet ligger det imidlertid her et materiale med tanker, ideer og analyser innen økofilosofi, humanøkologi og økopolitikk som bl.a. revolusjonære i høy grad bør arbeide videre med. Temaet skal antydes litt i det følgende.

Økologiske data og analyser viser at fisk dør, regnskog blir ørken, miljø forverres. Men i det øyeblikk en trekker en konklusjon som f.eks.: her må økologiske eksperter gis all politisk makt, eller dette viser nødvendigheten av en revolusjon, så har en trukket inn en rekke politiske premisser i tillegg til den økologiske kunnskapen. En vil stå overfor det samme problemet i de konkrete og lokale avgjørelser. Økologiske data og analyser kan vise at utslipp, avfallsdeponering, ressursbruk har uønskete økologiske konsekvenser. Men det kreves politiske premisser i tillegg til de økologiske for å avgjøre hvilke alternativer som skal velges. En kan ikke avlede noen pålitelighet av den naturfaglige økologien alene.

Økologien er plassert blant de beskrivende vitenskaper. Men den er

vanskelig å isolere, dels fordi den ofte gir kunnskap og innsikt som umiddelbart er aktuell og politisk brennbar, dels fordi tenkemåten med vekt på konsekvenser, ringvirkning og systemforandring er et godt politisk redskap.

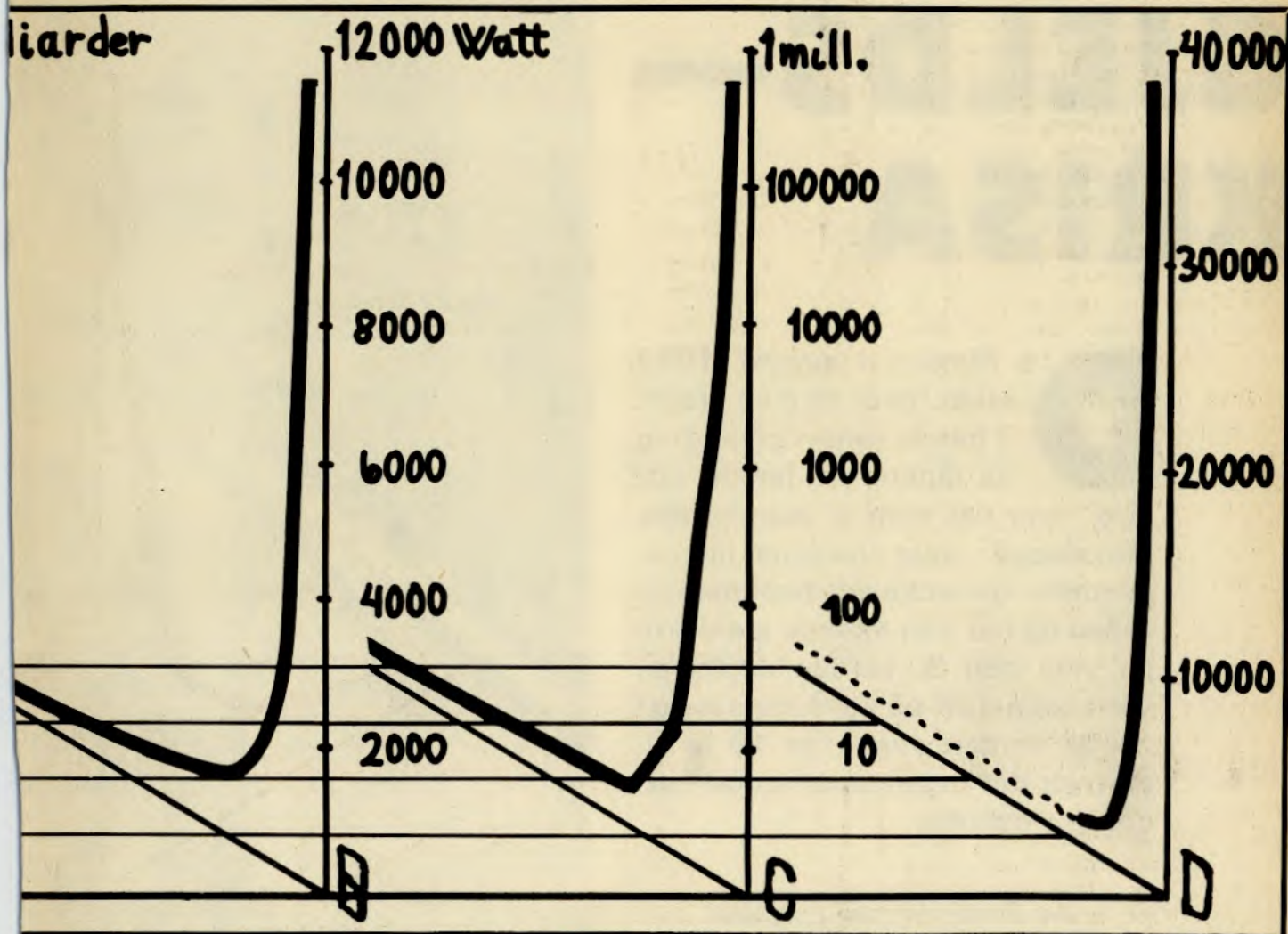
I tillegg er økologien et vidt fagfelt. Samlet sett gir den en innsikt som i sterk grad vil kunne påvirke vårt forhold til naturen og forståelsen av vår egen utvikling som art. Sammen med fag som historie, sosialantropologi, utviklings- og læringspsykologi m.fl. gir økologien et viktig bidrag til en forståelse av mennesket. Og i siste instans: bak all politikk, under de kunnskapsmessige og politiske premisser, ligger en filosofi om mennesket. Økofilosofi og økopolitikk har arbeidet med økologien ut fra det perspektivet

at den har i seg noe helhetlig, grunnleggende «altomfattende». Samtidig har økofilosofier og -politikere forsøkt å gå helt konkret til verks med å tegne et bilde av et økosamfunn.

Det er på et slikt grunnlag en kan formulere påstander om at økologiske rammebetingelser nå må bli politisk styrende — de må stilles over politiske ideologier. I en slik forbindelse er det ofte vist til at sovjetiske og sør-europeiske planøkonomi ikke har vært noe nærmere en økologisk balansert ressurs- og forurensningspolitikk enn de vestlige land. Kina har også opplevd mange eksempler på feilslått politikk på dette området etter revolusjonen.

Mennesket

Menneskets evolusjon har foregått i et

miljø, men det menneskelige miljøet — kulturen med språk, redskaper, oppsamling og overlevering av kunnskap og erfaring, tradisjoner etc. kom etter hvert inn som en meget vesentlig og dominerende faktor.

Biologien og den naturfaglige økologien skal være forsiktige med påstander og svar når det gjelder arten menneske. Men evolusjonsøkologisk er det neppe grunn til å hevde at arten menneske tidligere har levd i noen slags vedvarende harmoni med naturen. De beksjedne data en har om mennesket fra en periode 500-20 000 år tilbake antyder at arten var i vekst og i ekspansjon til nye områder og miljøer. Forholdet til naturen var først og fremst et brukerforhold (overleve), men også tidlig preget av kultus (religi-

on). Når arten kom til et nytt område måtte den tilpasse seg det nye miljøet og det skjedde gjennom læring — og antakelig, først og fremst gjennom læring ved prøving og feiling.

Indianerne er kjent for at de levde i økologisk balanse med, og i et nært forhold til naturen. Men historiske funn kan tyde på at deres forfedre i den første perioden etter innvandringen utryddet flere store dyrearter. Indianernes tilpassning til, og samspillet med miljøet, er resultat av læring og erfaring gjennom generasjoner. Og læringen overføres som tradisjon, den er ikke festet i genematerialet.

Når det gjelder de siste 10-15 000 år har en forholdsvis god kjennskap til menneskets økologiske historie, og den viser en del variasjon. Mange kulturer/

samfunn ser ut til å ha levd i økologisk balanse med ressursgrunnlaget i årtusener. Men det er også eksempler på markerte «økokatastrofeutviklinger», f.eks. for-ørkningen i Nord-Afrika og store deler av områdene ellers rundt det indre Middelhav, som ble forandret fra fruktbart land til ørken/steppeområder i en periode 2-3000 år tilbake.

Men det er likevel i det siste halve århundre at mennesket, til de grader er blitt den absolutt dominerende økologiske faktor. I figuren her er det summert opp noen eksempler på utviklingstendenser. Umiddelbart er det materiale av denne karakter som ligger til grunn for påstanden at det er idalisme å tegne et bilde av et samfunn hvor det ikke er tatt hensyn til de økologiske randbetingelsene. □

GJELDSKRISA

GJELDS— KRISA

Da Mexico i august 1982 erklærte at de ikke greide å betale renter på avdrag på lånene de hadde tatt opp, «var det som ei atombombe ble sluppet over verdens finanssystem» (amerikansk bankmann). Siden da har den økende gjeldskrisa som den 3. verden opplever, vært toppstoff på konferanser og i media verden over. For 10 år siden var det ingen som hadde hørt om gjeldskrisa.

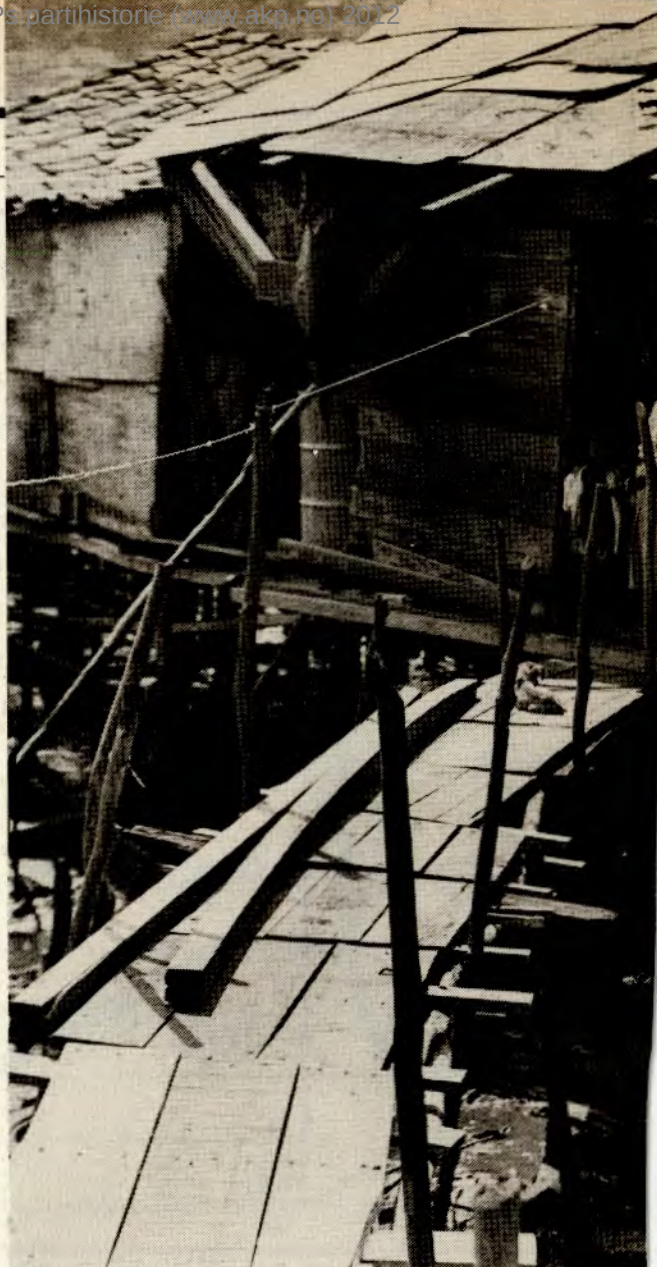
Av Peder Martin Lysestøl

I kapitalismens historie har vi vært godt kjent med at en forgjeldet arbeiderklasse har gjort seg avhengig av borgerskapets kreditter. Etter krigen har stadig flere gjeldsrammede småbedrifter opplevd at gigantene har slått dem konkurs og dermed gjort monopolene enda større. Men at stater ikke kunne betale gjeld, at stater kunne bli underlagt andre stater ved at de er gjort totalt finansielt avhengig, er et nytt fenomen.

Det er nå 4 år siden gjeldskrisa for første gang ble stilt på dagsorden på toppmøtene i IMF, OECD, Bank of America og andre finanssentra. Siden da har problemet bare økt. Størrelsen på problemet ser vi best av denne tallrekka.

Samla gjeld – u-land i mill. US dollar

1965: 50	1983: 700
1976: 200	1985: 900
1981: 500	

Grovt sett er gjelda fordobla hvert 5. år.

I norske kr. tilsvarer dette 7434 mill. eller mer enn 14 års produksjon for landet Norge!

Stadig nye bomber

Siden Mexico i 1982 annonserte at de ikke greide å betale, har flere andre latinamerikanske land kommet med lignende varsel. Stadig nye «bomber» er sluppet i finanssentrene. Men til nå har ikke bombene eksplodert. Enda har storbankene kunnet hente kjempeprofitter på landenes elendighet. Kriselanda i den 3. verden har blitt forretning for imperialistlanda. Den amerikanske kjempebanken CITICORP meldte at lånene til Brasil var de mest profitable plasseringene banken hadde. «Brasil er 5 ganger mer profitabel enn noen av bankenes andre låneoperasjoner.» (Kilde: *The Poverty Brokers*, s. 10.)

Gjeldskrisa uttrykker krise og økende fattigdom for det store flertallet av verdens folk. Men, den betyr også

GJELDSKRISA

Latin-Amerika er det kontinentet der krisa er skarpest. Her slummen i Brasil som har omlag 100 milliarder \$ i gjeld.

FOTO: KLASSEKAMPEN

2. Mellomkrigs-perioden.

Økt politisk motstand i kolonilanda. Nasjonale bevegelser. Oktoberrevolusjonen. Forsøk på politisk frigjøring. Fortsatt kapitaleksport. Mindre kapitalvoerskott pga. krisa i verdenskapitalismen.

3. Etterkrigs-økonomien.

Ny oppgangstid for kapitalismen. Nasjonal frigjøring. Revolusjoner i 3. verden (Kina). Ny oppgang for kapitaleksporten. Industrialisering. Kontrollen blir mer og mer økonomisk og mindre og mindre politisk. Enorm ekspansjon for multinasjonale konsern. Økende del av arbeidsintensiv industriproduksjon overføres til 3. verden. Fortsatt konsentrasjon omkring råvareproduksjon.

4. Ny kriseperiode i verdensøkonomien.

Innledet fra begynnelsen av 70-åra. Nedgang i økonomisk vekst. Mindre merverdiproduksjon. Investeringene i 3. verden skjer mer og mer i statlig regi. Stort kapitalbehov. Kapitalen overføres i form av lån og ikke i form av utenlandske investeringer. Utbyttinga får mer og mer form av rente og relativt mindre i form av utbytte.

Mens det imperialistiske foretaket før sjøl gikk inn i u-landet, byde jernbane, bygde fabrikker, utdannet arbeidskrafta — skjer dette i dag i 3. verden-landets egen regi: De skattlegger folket for å få penger til å bygge skoler, veier, jernbaner, sjukehus, havner, lager, fabrikker. Så sparer monopolet disse «grunnlagsinvesteringene». Profitten kan føres tilbake i sin helhet. Dette er den positive sida sett fra imperialisten. Men min påstand er at det ikke er ut fra styrke at imperialismen har innført de nye utbyttingsformene: Hovedårsaken er svakhet — det går ikke på den gamle måten lenger: Det finnes ikke kapital, det er ikke politisk mulig.

Sovjet

Dette er sjølsagt ikke den eneste formen for imperialistisk utbytting i vår tid. I så fall ville Sovjet ikke lenger tilhøre gruppa imperialistiske land. Sovjet overfører i liten grad kapital i form av lån. Sovjet tjener sin kapital først og fremst gjennom ulikt bytte, gjennom tradisjonell kapitaleksport og gjennom kolonial kontroll. Eksempelet Jugoslavia viser klart forskjellen på den ulike rollen Sovjet og vestlig imperialisme spiller.

Fra midten av 50-tallet vokste samhandelen mellom Jugoslavia og Sovjet sterkt. Alt i 1965 var Sovjet Jugoslavias viktigste eksportmarked. Fortsatt importerte Jugoslavia mest fra USA, men USA ble stadig mindre viktig som samhandelsland. I dag er situasjonen slik: Sovjet er desidert viktigste eksportland. Sovjet kjøper mest av de 5 viktigste eksportvarene, f.eks. 78 prosent av skoene, 56 prosent av klærne og 50 prosent av maskinene Jugoslavia selger til utlandet. USA betyr bare

rikdom og luksus for andre. Slik avspeiler gjeldskrisa den særegne formen for kapitalistisk utbytting i 70- og 80-åra, en form som viser imperialismens muligheter til å finne nye løsninger, men også en form som varsler om et system fullt av motsetninger — som lever på ei «atombombe» som enda ikke er eksplodert.

Imperialismens ulike faser

Fordi gjeldskrisa representerer nye former for imperialistisk utbytting, kan det være nyttig bare kort å minne om fasene i imperialismen til nå:

1. Ekspansjonsfasen: 1860–1914.

Oppdelinga av verden mellom stormaktene. England sto for 37 prosent. Landene ble kolonisert. Kolonimakten tok politisk kontroll og gjennomførte sin økonomiske politikk. Store mengder kapital ble overført. Det ble bygd veier, jernbaner, plantaser, fabrikker. Enorme profitter ble ført tilbake.

GJELDSKRISA

noe som marked når det gjelder skoeksport. 3 prosent av skosalget går til USA.

Sovjet er også landets viktigste importland. 47 prosent av oljen kommer fra Sovjet, 60 prosent av jernet og 70 prosent av det importerte bomullet. USA spiller bare en rolle når det gjelder import av maskiner. Her kommer 9 prosent av importen fra USA.

Så lenge varebyttet skjer mellom to uavhengige land, vil ikke det ene landet nødvendigvis kunne profitere på det andre. Problemet oppstår når samhandelen blir så stor at det lille landet blir avhengig av det store. Da kan Sovjet begynne å stille sine betingelser. Det kan f.eks. være baserettigheter på Adriaterhavskysten, det kan være særlige rettigheter i trafikken på Donau eller fordeler for Aeroflot. Det kan være politisk press på Jugoslavia slik at landet slutter å kritisere Vietnam i Kampuchea eller Sovjet i Afghanistan.

Sovjets innflytelse i India bygger mye på styrken av samhandelen. I tillegg har Sovjet investert kapital i India i form av stålverk og andre tungindustriprosjekt. Dette må India betale tilbake med renter.

Kontrollen over Øst-Europa er enda mer direkte. Her er det brutal makt som tvinger igjen utbyttinga og sikrer herskerne i Kreml profitt.

Som handelspartner fikk USA en stadig mer perifer rolle. Men vestlige monopoler forsøkte å komme inn gjennom felles investeringsprosjekt. Heller ikke dette var særlig mulig i et land som stadig krevde 51 prosent av aksjene sjøl. Men fra 70-åra har det bydd seg nye muligheter. Jugoslavia greide ikke sjøl å skaffe valuta og kapital til sine ambisiøse investeringsprosjekt. Og det var heller ikke nødvendig. Vestlige banker sto i kø for å låne ut penger til lav rente. Snart kom 20 prosent av all investeringskapital fra vestlige banker... Og Jugos ble avhengig av vestlig kapital. Først på 70-tallet var gjelda på 3 mill. US dollar. I 1982 var den på 19 mill. dollar. Gjelda pr. innbygger var større enn Brasils gjeld. 85 prosent av eksportinntektene måtte brukes til å betale renter og avdrag på lån. Jugoslavia var sunket så djupt at de våren 1983 måtte gå med på å nærmest bli satt under administrasjon av IMF.

De nye utbyttingsformene svarer bedre til dagens internasjonale situasjon. Slik stiller Sovjet med handicap. De kan vanskeligere komme til å øke utbygginga av den 3. verden. For USA er ikke problemet at de mangler institusjoner, banker. USAs problem er at de ikke lenger spiller samme rolle som tidligere som senter for verdens kapitaleksport. Japanske og europeiske monopoler konkurrerer med USA-imperialismen. Jeg kommer mer tilbake til dette seinere. Her ville jeg bare vise at utbyttinga har ulike former.

Bakgrunnen for gjeldskrisa

Mesteparten av gjelda som 3. verden-landa har, er konsentrert om 12 land. Typisk for de landa er at de er blant de mer industrialiserte landa — rikere u-land.

Landa er: Algerie, Egypt, Indonesia, Mexico, Ve-

nezuela, Argentina, Brasil, India, Korea + 3 land som strengt tatt ikke tilhører den 3. verden: Israel, Tyrkia og Jugoslavia. Det var slike land som hadde et industrielt nivå og en betydelig statssektor med store finansielle oppgaver. Landa var også de mest kredittverdige i 70-åra.

Av kontinentene er krisa skarpest i Latin-Amerika med omlag 30 prosent av gjelda. Brasil aleine har om lag 100 mill. dollar i gjeld. Størst gjeld pr. innbygger har trolig Argentina med omlag 1500 dollar pr. innb. Men måler vi gjelda i forhold til landas BNP er Afrika hardest rammet også her. Fordelinga på verdensdelene er slik:

Prosent av BNP

Afrika	35
Latin-Amerika	32
Asia	23

Årsaken til gjeldskrisa

Grunnleggende sett henger gjeldskrisa nøye sammen med utviklinga av verdenskapitalismen. Krisa er ikke bare ei krise for landa i 3. verden. Krisa har økt utbyggingsnivået i 3. verden drastisk. Samtidig viser den hvordan de imperialistiske landa er helt avhengig av utviklinga i den 3. verden. Som en av toppfolka til Reagan sa etter at Mexico i 1982 varslet at de ikke kunne betale: «Mexico er den avgjørende slagmarken». Det han fryktet var et «marxistisk-leninistisk kupp» (Time 20/12-82).

Indre årsaker

Forutsetninga for at renteutbygginga skal fortsette, er at landa ikke gjennomfører revolusjoner. Det er ikke uten grunn at toppfolka til Reagan er nervøse. Dersom landa nekter å godta betingelsene som IMF og storbankene gir, dersom landa går sammen om å løse gjeldskrisa, kan det i stedet bli ei vestlig finanskrisa. Når landa ikke gjør det, henger det sammen med klasseforholda i landa. Typisk for de fleste landa med stor gjeld er at de styres av kompradorborgerskap som har samarbeidet med multinasjonale selskap og imperialistland. I Latin-Amerika har regjeringene som regel hatt form av militærdiktaturer.

Landa har gitt opp å bygge opp sin egen forbruksvareindustri og sitt eget jordbruk. I stedet har de blitt stadig mer avhengig av eksportnæringene og fått karakteren av ett-produktøkonomier. Afrika er det mest typiske eksemplet på ei slik utvikling. På denne måten er land stadig tettere knyttet til verdensmarkedet — stadig mer avhengig av å importere de mest nødvendige varer, f.eks. korn og dermed igjen stadig mer avhengig av å skaffe valutainntekter gjennom eksport. Denne onde sirkelen har ikke de herskende klassene i 3. verden-landa makta å komme ut av, stadig er de sunket dypere ned i sumpen. Samtidig er det klart at mange av landa i

den 3. verden er de mest ressursrike av landa i verden. Landa som med en annen inntektsfordeling og revolusjonære med makta, kunne bygd opp ett allsidig næringsliv basert på stor grad av sjølberging og uavhengighet av finanssentraene i vest. Kina agiterer i dag aktivt for ei slik linje og flere andre 3. verden-ledere som Mugabe og Nyerere er aktive talsmenn for enhet i kampen mot gjeldskrise og underutvikling gjennom et stadig tettere sør-sør-samarbeid. Men for den korrupte herskerklassen i mange 3. verden-land, er ikke et økt sør-sør-samarbeid noen løsning. Det forutsetter nemlig ei ny inntektsfordeling i landa. Det krever at korrupsjon og militærdiktaturer avskaffes. Det krever at millionærene i Buenos Aire og Santiago oppgir sine privilegier. Enda sitter de ved makten i for mange av disse landa. Men slik situasjonen er i den 3. verden, kan de bare fortsette slik de gjør i dag med hjelp av et stadig mer kostbart militærapparat. Et eksempel på hvordan disse korrupte kompradorborgerne oppfører seg ble referert i Economist 23.6.84. Samtidig som Argentina i 1982 annonserte at de ikke greide å skaffe valuta til å betale gjelda si på 6-7 mill. dollar, smuglet de store familiene i landet ut valuta for milliarder. Macri-gruppen var bl.a. opptatt av å bygge luksusleiligheter på Manhattan til 1 mill. dollar. Fra 1978 til 1982 har omlag 50 mill. «flyktet» fra Latin-Amerika. Men dette er ikke det verste. The Economist påstår også at om lag halvparten av lånene er brukt til å kjøpe verdipapirer og plassert som innskudd i vestlige storbanker. Slik prøver de korrupte herskerne sjøl å få sin del av krisa deres egne folk er i! Det er ikke rart finansherrene i vest er redd massene skal gjøre opprør mot denne ekstreme korrupsjonen.

Jeg har tatt med dette for å vise at landa i 3. verden ikke er hjelpeløse offer i et gigantisk imperialistkomplott. Det finnes et indre grunnlag for krisa i landa sjøl. Revolusjoner i den 3. verden kan gjøre noe med forholda.

Verdenskapitalismen

Den krisa vi ser i dag er bygd opp gjennom en periode på om lag 15 år.

Fase 1. Sist i 60-åra til oljekrisa 1973.

I denne perioden fikk vi de første varslene om avtagende vekst i verdenskapitalismen. Profittraten var fallende. Imperialistlanda ble mer forsiktig med plasseringer i den 3. verden. For å motvirke dette, satset mange land på egne industriprosjekt og storstilte prestisjeprosjekt. Den første større opplåninga tok til. Fortsatt var situasjonen relativ positiv. Den økonomiske veksten i den 3. verden var i størrelsesorden 5-6 prosent.

Fase 2. Fra 1973 til 1979 — den 2. oljekrisa

4-doblinga av oljeprisene i 1973 kom som et sjokk på

USA fryktet et «marxist-leninistisk kupp» i Mexico da de varslet at de ikke kunne betale. FOTO: MAGNAR MIKKELSEN

GJELDSKRISA

mange 3. verden-land. De hadde ikke noe valg om de ikke da skulle foreta drastiske omlegginger av økonomien. De måtte låne penger for å kjøpe olje. Nå kom storbankene inn for fullt. De mottok store oljeinntekter fra oljeeksporterende land og lånte dem ut til landa i 3. verden. Selv om den samla opplåninga kom opp i 400—500 mill. dollar var det enda ikke snakk om krise. Råvareprisen fikk et midlertidig oppsving og landa greide fortsatt stort sett å betale gjelda. Men — stadig mindre kunne hodles av til produktive investeringer — investeringer som skulle skaffe økt vekst i framtida. De mest framsynte økonomene kunne nå skimte konturene av ei krise i framtida.

Fase 3. Gjeldskrise kommer for fullt. 1979 til i dag.

To faktorer skjerpet gjeldskrise voldsomt. For det første oljekrise i 1979 med ny kraftig vekst i oljeprisene. For det andre den kraftige nedgangskonjunktoren som satte inn fra 1981. 3. verden-landa fikk stadig vanskeligere med å selge industrivarene sine på verdensmarkedet. Prisen på råvarene sank drastisk. Det er anslått at råvareprisene på verdensmarkedet sank 35 prosent fra 1980 til 1982, det laveste nivået på 30 år. Tredje verden-landa hadde ingen sjanse til å betale gjelda eller skaffe valuta til nye investeringer. Løsningen var bare nye lån.

Men, nå hadde sjølsagt også etterspørselen etter lånekapital økt kraftig. Og her hadde 3. verden-landa fått en konkurrent, nemlig de imperialistiske statene. Omlegginga av den økonomiske politikken i vest, skatteletter og mindre statsinntekter, tvang etter hvert statene til å låne penger, bl.a. for å sikre store militærinvesteringer. Mest ekstrem har utviklinga vært i USA, men tendensen er den samme i alle store industriland. Et land som Italia må f.eks. i 1985 bruke over 10 prosent av BNP til å betale gjeld til private banker. Men når USA måtte starte omfattende opplåning ble det snart snakk om store beløp. Den amerikanske statsgjelda er på over 1000 mill. dollar, mer enn den samla gjelda til 3. verden. For å dekke de årlige renter og avdrag trenger USA om lag 3 mill. dollar. Med store budsjettunderskudd, må landet stadig ta opp nye lån.

Kapital fra hele den imperialistiske verden strømmer til USA. Fra høsten 1984 er USA for første gang netto-kapitalimportør. Dette er første gang siden 1914. Dette betyr bl.a. at den tilsynelatende oppgangen i USA i 1983—84 bygger på lånte penger! Hva betyr dette i framtida når lånene skal betales? Men for landa i 3. verden har det alt fått drastiske konsekvenser. Renten har steget fra 4–5 prosent rente først på 70-tallet til 12–14 prosent i dag. Da renten økte 0,5 prosent våren 1984, fra 12 til 12,5 prosent erklærte presidenten i Argentina at det var som en «neutronbombe» ble kastet på u-landa. For landa i Latin-América betydde dette at gjelda straks økte med 5,2 mill. dollar.

Oppsummert er da situasjonen slik: Behovene for lån har økt kraftig. Lånene er blitt stadig dyrere. Landa er kommet stadig mer i klørne på internasjonal

storfinans og deres organisasjoner IMF. Fattigdommen i den 3. verden har økt kraftig. Veksttallene viser denne utviklinga:

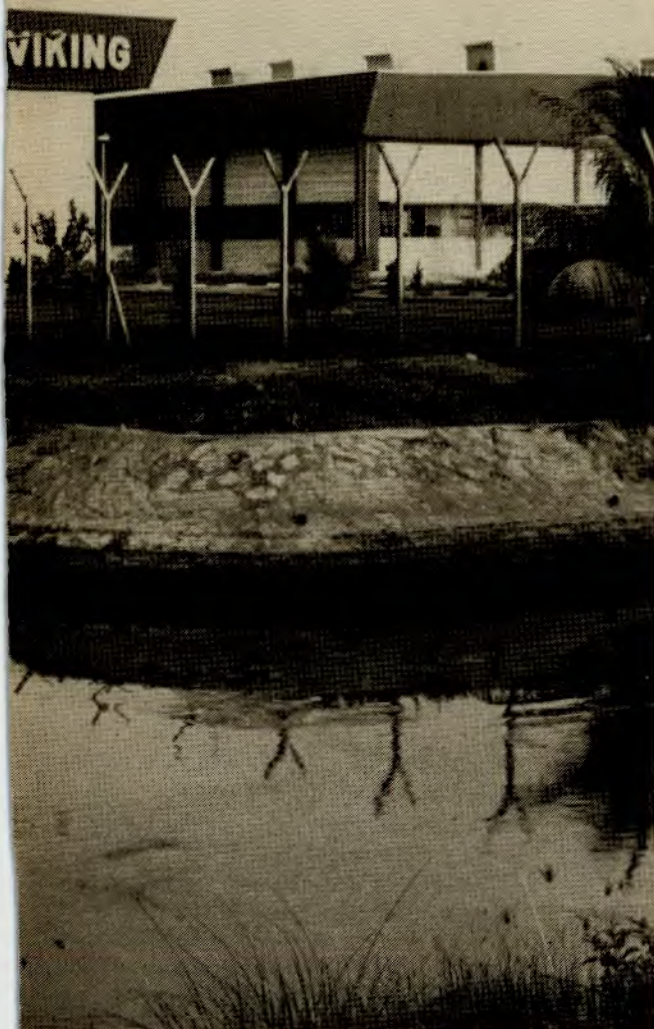
Vekst i BNP i prosent

1960–73:	6 prosent
1973–79:	5,1 prosent
1980:	3 prosent
1981:	2 prosent
1982:	1,9 prosent
1983:	0,6 prosent

Hovedtendensen er klar: omfattende økonomisk krise, massearbeidsløshet og økt undersysselsetting.

IMF

Den nye formen for kapitaleksport, eksport i form av lånekapital, avspeiler kapitalens økende internasjonale karakter. Når Esso, Standard Oil of California, bygger et oljeraffineri i et annet land, er konsernet et USA-

konsern og har den amerikanske staten i ryggen. Når Brasil får et lån på 10 mill. dollar står en rekke internasjonale storbanker bak. I enkelte slike prosjekter har opptil 1000 banker vært involvert, banker som representerer en rekke land. Konkret vet jeg at 580 forretningsbanker fra bl.a. 15 NATO-land deltok for å sikre Jugoslavia et storlån i 1983! Trannsaksjonene er så enorme at ikke et enkelt land kan garantere for kapitalen. Det trengs en internasjonal felleskapitalist. Flere slike «felleskapitalistiske» organisasjoner er opprettet, men viktigst er IMF, «Pengefondet».

Pengefondet ble opprettet i 1945, som et ledd i nyorganiseringen av verdenskapitalismen. Fondet skulle sikre valuta til land som hadde betalingsproblemer og fondet skulle overvåke landenes pengepolitikk (kursutvikling etc.) Dette var sjølsagt særlig viktig for USA-imperialismen som nå ønsket at verdenshandelen raskt skulle komme i gang så de kunne få avsetning for sine enorme varelagre. Stadig nye oppgaver er seinere kommet til ettersom de økonomiske forholda i verden

GJELDSKRISA

Viking Askim har etablert seg i Malaysia.

FOTO: KLASSEKAMPEN

er endret. I forbindelse med gjeldskrise er IMF's oppgaver særlig:

1. Vurdere landas kredittverdighet, dvs. politiske si tuasjonen.
2. Stiller krav til bestemt økonomisk politikk.
3. Skaffer kapital til land som er i krise

IMF har ikke sjøl så store kapitalmengder å bidra med, årlig rundt 5 mill. dollar. Men et lån fra IMF er en garantist for den internasjonale finansverden om at prosjektet er klarert. Dette henger smamen med at sjøl om IMF har 147 land som medlemmer, ligger makta i ei lita gruppe rike imperialistland. I IMF har ikke *ett* land *enstemme*. Der bestemmer landas økonomiske styrke hvem som skal ha makta. Den virkelige makta ligger i et styre på 22 land. 6 av disse er faste, de virkelige mektige.

Prosent av stemmene:

USA	19,5
England	7
Frankrike	4,5
Japan	4
Saudi-Arabia	3
Til sammen	over 43

Om alle u-landa går sammen, har de ikke mer enn 35 prosent av stemmene. For at et tiltak skal kunne settes ut i livet, kreves 85 prosent oppslutning. Dvs. USA har veto!

Reaksjonære regjeringer favoriseres

Fakta viser til overmål hvordan IMF har en klar strategi for økonomisk politikk som favoriserer reaksjonære regjeringer. Regjeringer som gir utenlandsk kapital fritt spillerom, som er villig til å redusere lønningene til vannlige folk drastisk, som er villige til å gjennomføre store skatteletter for næringslivet, som er villige til å kutte ned på offentlig forbruk — det er IMF's yndlinger. Deres økonomiske filosofi er i Milton Friedman og Reagans ånd.

Chile

Da Allende overtok regjeringa i november 1970 var det et land i økonomisk krise. Allende tok straks endel tiltak som i første omgang snudde utviklinga til det bedre, lønnsøkninger, nasjonalisering av gruvene etc. Den økonomiske veksten økte, og i 1971 var veksten 8,6 prosent, prisene steig mindre, arbeidsløsheten ble halvert. Dette var ei positiv utvikling som burde vært støttet av IMF. Men nei. IMF løftet ikke en finger for å støtte regjeringa finansielt. Tvert om, ikke noe ble gjort da utenlandsk kapital startet flukten fra landet og Allende ble isolert på det internasjonale lånemarkedet. gjelda som Allende hadde overtatt ble stadig vanskeligere å betale.

GJELDSKRISA

Tallene viser utviklinga:

(lån fra institusjoner med senter i USA)

1968-70: 372 mill. 1974-76: 737 mill.

1971-73: 74 mill.

Men straks Pinochet kom til makta, stilte IMF opp med sine eksperter og sine tilbud. Ekspertene var Friedman «Chicago-boys», senter for reaksjonær økonomisk politikk. Ved hjelp av utenlandsk kapital fikk de snart en viss fart på Chile, men det var bare midlertidig. Når verdensmarkedet sviktet, var landet mer enn noen gang i hendene på imperialismen. Massearbeidsløshet og kraftige lønnsnedslag fulgte. Alt i 1975 var lønningene 40 prosent under 1969-nivået. I 1981 var Chile verdens nest mest forgjelda land (etter innbyggertallet).

Brasil

Brasils økonomiske krise var total i 1982. Det var umulig å betale den enorme gjelda. Regjeringa fant ikke flere måter å kutte budsjettene på. Det manglet penger til å kjøpe reservedeler, kunstgjødsel, nye busser for å erstatte det utslitte utstyret etc. Hvordan var det mulig å presse igjennom enda hardere tiltak? Høsten 1982 gikk IMF med på å arrangere et tilleggslån på setningen var en enda hardere økonomisk politikk. Regjeringa prøvde seg med en «innstrammingspakke». Folket reagerte spontant. Masseopptøyer i Sao Paulo i april 1983. Regjeringa innså at de ikke kunne gjennomføre nye innstramminger. De advarte IMF med at de kunne risikere opprør. Men, IMF presset på. De betalte ikke ut lånet om ikke regjering gjorde enda mer. Regjeringa bøyde seg. En ny lønnsenkning på 30 prosent ble varslet. Nasjonalbanksjefen trakk seg. Nye streiker. Den samme politikken er ført i land etter land. Selv det «sosialistiske» Jugoslavia måtte godta en slik «innstrammingspakke» for å få lån.

IMFs politikk har gjort de fattigste landa stadig mer avhengige av internasjonal finanskapital. Utviklinga kan ikke fortsette. Gjeldskrisa er i dag et av de klareste uttrykkene for imperialismen i vår tid. Deng-Xiaoping sier det slik (Beijing Rev. 1/7-85): «Dagens verden er konfrontert med to strategiske spørsmål. Det ene er fred og det andre er økonomi. Fred er et Øst-Vest-problem, men utvikling er et Nord-Sør-spørsmål.» Kampen mot gjeldskrisa er et av nøkkelspørsmåla for dette strategiske Nord-Sør-spørsmålet.

Gjeldskrisa og framtida

IMFs økonomiske filosofi ser ut til å bygge på en modell hvor den 3. verden fortsatt skal være en profitreserve for imperialistlanda. Det forutsetter at politikken styres av militærdiktaturer, at massene jobber på eksistens-minimum og at produksjonen baseres på eksport. Betydninga av 3. verden som markert neglisjeres helt.

Når krisene blir for harde og landa likevel ikke

greier å betale, er modellen at penger overføres via IMF fra statsbudsjettene i de rike landa. Kort sagt: Arbeiderklassen i de rike landa skal også betale så storbankene får sine profiler.

Står landa i den 3. verden hjelpeløse? I ly av gjeldskrisa driver sjølsagt nå Sovjet sine intriger. Land som ikke lenger har valuta for å handle i vest, kan lett fristes til å inngå handelsavtaler med Sovjet. Dette er sjølsagt en utvikling den andre supermakt frykter. Når Reagan er redd for et «marxist-leninistisk» kupp i Mexico, er det ikke virkelige revolusjonære han frykter først og fremst. At ei Sovjet-støtta gruppe kan bygge seg opp i det kaoset gjeldskrisa skaper, er et langt mer realistisk alternativ, i hvert fall sett med Reagans øyne. Flere land i Latin-Amerika har i løpet av det siste ti-året økt sin handel med Sovjet kraftig.

Men undertrykkelse skaper motstand, også her. Daglig kommer nå ledere i de gjeldsramma land med oppfordringer om at landa i den 3. verden må samles mot finansgigantene. Erklæringa fra en rekke land i Sør-Amerika, Lima-erklæringen er et slikt eksempel. I konferansen på Cuba nygikk Castro ut og agiterte for fullstendig betalingsnekt. Castro kan lett slenge rundt seg med slike krafterklæringer som ikke i den grad er avhengig av vestlig kapital. Som lydriske under Sovjet er Cubas avhengighet av en annen type.

Linja som de fleste landa står på i dag, er at renten må senkes og at tilbakebetalinga må skje i forhold til landas eksportinntekter. Det landa frykter er sjølsagt at betalingsnekt vil gjøre det umulig for dem å få nye lån. Dette kan bety katastrofe for et land som trenger lån til å kjøpe helt nødvendige medisiner, kunstgjødsel, reservedeler o.l. Jeg tror at ei linje med total betalingsnekt forutsetter reguleringer som er i stand til å bryte med kapitalistlanda, som står sterkt nok i folket til at de kan bygge opp en sjølstendig økonomi bygd på plan. Dersom et «vanlig» 3. verden-land i dag bryter med sine vestlige finansskilder er jeg redd de lett raskt vil falle som offer for sosialimperialismen. Derfor tar jeg også Castros linje om total betalingsnekt med den største skapsis. En styrka enhet landa i 3. verden bak kravet om rentesenkninger og gunstigere avbetalingsforhold, er en mulighet. Et slikt press kan heller ikke landa i vest bare ignorere. De internasjonale storbankene har stadig blitt mer sårbare for press. Bankenes reserver, det som skal være deres sikkerhet når skyldnerne ikke kan betale, har stadig blitt mindre. Di siste 20 åra har disse reservene blitt redusert fra 9 prosent til 2,6 prosent av totale utlån (The p.b. s. 7). Denne svakheten kan 3. verden-landa utnytte til å sette krav til Pengefondet og storbankene. De siste 10 åra har vi fått de første følingene av hva bankkrakk kan føre til. Bankkonkursene har økt. Systemet er sårbart.

Gjeldskrisa fungerer i dag som en pådriver for større enhet i den 3. verden. Et tettere sør-sør-samarbeid fryktes mer enn noe av begge imperialistblokkene i verden i dag. □

HILLESLAND-SAKA - EN PRINSIPPSAK

Hillesland-saka reiser mange og viktige spørsmål om kvinner sin rett til arbeid, om jus, kvinnekamp og klassekamp. Dommen målber ein ideologi som seier at kvinner ikkje har nokon rett til arbeid, særleg ikkje dei gifte.

FOTO: KLASSEKAMPEN

HILLESLAND

Amerikansk propaganda-plakat fra krigen.

Hillesland-saka er eit av fleire dømme på at kvinner i arbeidarklassen går i spissen for både kvinnekamp og klassekamp. Arbeidarrørsla har lange tradisjonar for at arbeider = mann. Denne saka — der kvinnene i utgangspunktet blir ramma fordi dei er kvinner — har prinsipielle sider som i høg grad er viktige for heile arbeiderklassa.

Hausten 1983 ville ein reaksjonær arbeidsgivar kvitta seg med ein del folk og trudde han ville komma lett-vint frå det med å seia opp dei deltidarbeidande kvinnene. Etter Hillesland si meining var dei «forsørga» sidan dei hadde ektemenn i full jobb, og det var «rimeleg» at dei skulle gå først.

Men dei fire kvinnene han prøvde å sparka meinte dette var både gale og urettferdig sidan dei hadde

lengst ansiennitet på si avdeling. Dei godtok ikkje oppseiingane og saka hamna omsider i retten.

Så langt det konkrete utgangspunktet for saka i førsdte omgang. Eg vil så seie litt om det prinsipielle innhaldet i ei slik sak.

Kvinnens rett til arbeid

Kvinnens rett til arbeid har aldri vori ein sjølvstendig rett under kapitalismen. Vi veit frå historia at åttaka på kvinnens rett til arbeid skjerpar seg i krisetider, noko som vart svært tydeleg i 30-åra. På den tida var den sosialdemokratiske fagrørsla ei viktig drivkraft i å avgrensa gifte kvinnens rett til arbeid. Alt i 1925 gjorde LO's fagkongress dette vedtaket: «Fagkongressen pålegger de fagorganiserte arbeidere og deres tillitsmenn å motarbeide at det, i sådanne hjem hvor det ikke er nødvendig for familiens eksistens, at både mann og hustru tar fast arbeide.» Sama året hadde papirindustriarbeidarane fått inn følgjande formulering i sin tariffavtale: «Gifte kvinner maa ikke beskæftiges i bedriftens regelmæssige arbeide medmindre det ved forutgaaende forhandling med tillidsmændene er opnådd enighed herom.»

I 1928 gjorde bystyret i Oslo vedtak om at «gifte der har forsørger» ikkje skulle tilsetjast i kommunen, ikkje ein gong som vikarar for kortare tidsrom. Vedtaket sa også at det ved innskrenkingar skulle «gifte kvinner med forsørger oppsies først, uten hensyn til ansiennitet eller stilling...». Dei fleste Arbeiderparti-representantane støtta dette vedtaket. Desse vedtaka vart køyrde fram som tiltak mot den enorme arbeidsløysa. Men det er verd å merka seg at dei gifte kvinnene «med forsørger» utgjorde ein så liten del av arbeidsstokken på den tida at slike tiltak ikkje kunne monne stort. I 1930 var om lag 1 prosent av arbeidsstokken gifte kvinner. Ein del av desse var i sjølvstendig næringsdrift, ein del i jordbruksarbeid, husarbeid o.l. som det ikkje var aktuelt å ta arbeidet frå, og ein del hadde ektemenn som var arbeidslause eller arbeidsuføre. LO-statistikaren Johanne Reutz rekna ut at om alle «disponible» gifte kvinner vart oppsagde ville det gi 2-3000 arbeidsplassar — eit nokså spinkelt bitemiddel mot ei registrert arbeidsløysa på over 100 000 (folketellinga i 1930).

Poenget med slike vedtak måtte derfor liggja på det ideologiske planet. Det vart også uttalt i samband med vedtaket i Oslo kommune at det hadde «vakt forargelse» at gifte kvinner var i arbeid når det var så stor arbeidsløysa. Fagrørsla og DNA-leiinga gjekk i spissen for eit ideologisk åtak på gifte kvinnens rett til arbeid for å «kjøpa seg fred» hos dei arbeidslause.

Men det førte sjølvstendig ikkje til at det vart fred om desse standpunkt. Motsetningane sto skarpt både i fagrørsla, i Arbeiderpartiet og i partiet si kvinneverrørsla. På Fagkongressen i 1938 vart det gjort eit vedtak som slo fast at «retten til arbeid skal være lik for alle, menn og kvinner, gifte eller ugifte». Men dette vedtaket var ikkje noko prinsipielt oppgjær med den tidlegare inn-

skrenkingspolitikken, meir eit uttrykk for at det no var «andre tider».

I vår samanheng er det ellers interessant at i 1939 vart gifte kvinners rett til arbeid første gong prøvd for høgsterett. Oslo Samvirkelag gjekk til sak mot ei kvinne som ville halde fram i jobben sin etter at ho gifta seg. Ho hadde tidlegare vunni saka i byretten, og byrettsdommen vart stadfesta av høgsterett.

Dette var altså i 30-åra. Vi ville gjerne tru at vi hadde kommi litt lenger i løpet av dei vel femti åra som har gått — kvinnetiåret inkludert.

30-åra om igjen

Men dei usaklege oppseiingane i Hillesland-saka — og dei rettslege stadfestingane til no — er i innhald 30-åra om igjen, eit åtak på alle kvinner rett til arbeid, og eit langt tilbakeblikk i forhold til Høgsterettsdommen frå 1939. Blir det ståande ein dom som godkjenner slike oppseiingar, kan den brukast om att og om att, og vil stå der som ei velsigning av idelogien — og praksisen — som seier at kvinner *eigentlich* ikkje har rett til arbeid og inntekt og det sjølstende det gir — med andre ord B-laget som får trø til når det passar arbeidsgivarane.

Ein skilnad frå 30-åra er at slike åtak no kan få praktiske verknader i eit heilt anna omfang i og med at gifte kvinner no utgjer om lag ein tredjepart av arbeidsstokken (Arbeidsmarkedsstatistikk 1982) — mot ein prosent i 1930.

Åtak på heile arbeidarklassa

Samstundes er dette åtak på heile arbeidarklassa. Kapitalistane ønskjer å splitta oss, og det gjer dei mest ef-

fektivt når dei kan setja grupper opp mot kvarandre. Når rasistane seier «innvandarane tar jobbane våre», er det eit åtak på heile arbeidarklassa — fordi det legg opp til at arbeidsfolk skal slås seg imellom istadenfor å stilla kapitalistane til ansvar for arbeidsløysa. Det same er det når reaksjonære arbeidsgivarar — gjerne med støtte av reaksjonære element i fagrørsla — seier at «gifte kvinner har eigentleg ikkje bruk for/rett til jobb». Og dess større del kvinnene utgjer av arbeidstakarane, dess viktigare er det sjølv sagt for arbeidsgivarane å ha «effektive» middel for å kunne setja kvinner og menn i arbeidarklassa opp mot kvarandre. Arbeidsgivarane ønskjer å bli kvitt det oppseiingsvernet vi trass alt har. NAF-direktør Kraby prøver å få det til å høyrast ut som eit framsteg når han seier at «bedriftene ville lettere ansette folk dersom det var lettere å bli kvitt dem».

Hillesland-saka er ein del av kampen om oppseiingsvernet, både allment om ansiennitetsprinsippet og om kvinners rett til å ha same oppseiingsvern som menn.

Mindretalet i retten

Hillesland-saka har no gått to rundar for retten. I byretten — hausten 1984 — fekk arbeidsgivaren støtte av fleirtalet. Medan mindretalet som var kvinne og arbeidstakarrepresentant, støtta dei oppsagde kvinnene.

I 1928 gjorde bystyret i Oslo vedtak om at «gifte kvinner der har forsørger» ikkje skulle tilsetjast i kommunen. Det var ei tid med stor arbeidsløysa — mens i andre tider derimot...

Industriforeningen for trængende Kvinder.

Publikum bedes at seende Industriforeningens Udsalg, Dronningens Gade Nr 43, ved en Indkjøb af Julegaver. Der findes oparbejdet forskellige slags nyttige Gjenstande, både for Vorne og Børn, deriblandt billigt ubleget Undertøj for Fattige.

HILLESLAND

HILLESLAND

Lagmannsrettsdommen som fall 21.juni i år, var i hovudsak ein reprise frå byretten. Mindretalet — kvinnene — støtta dei oppsagde. Fleirtalet — mannfolka — ga full støtte til Hillesland, og godkjende hans argumentasjon om at han hadde tatt såkalla «sosiale omsyn».

Etter den første dommen kom det ein storm av protestar mot dommen og spontan støtte til dei fire, på tvers av parti- og organisasjonsgrenser, også frå store delar av fagrørsla — frå grunnplanet og eit stykke oppover. Men toppane gjekk stort sett i mot (med visse heiderlege unntak). Det argumentet dei hengde motviljen sin på, var at kvinnene ikkje var fagorganiserte på den tida dei vart oppsagde. (At dei ikkje var organiserte hang m.a. saman med at det ikkje var fagforeining på bedrifta, og er absolutt ikkje uttrykk for nokon motvilje mot fagorganisering. Sidan hausten 1984 har alle fire vore organiserte i Norsk Bygningsindustriarbeiderforbund.)

Poenget er sjølvsagt at LO-toppene aldri kastar seg ut i nokon offensiv kamp for arbeidsfolks rett, og slett ikkje for kvinners rett til arbeid. I alle fall ikkje så lenge det gjeld nære norske forhold. Dei støttar som vanleg berre i den grad dei blir pressa frå grunnplanet.

Lov mot lov

Jamfører vi den spontane støtten frå hausten 1984 med reaksjonane etter lagmannsrettsdommen kan det sjå ut til at mange har resignert og godtatt argumentet om at «firmaet har loven på sin side», slik Brit Førde sa i eit intervju i Arbeiderbladet 24.6.85. Her er det viktig å spørja «kva for ei lov?» Det er to lover som er aktuelle. Mindretalet byggjer sin argumentasjon for ein stor del på Ligestillingslova, medan fleirtalet hentar støtte for sitt syn i si (og arbeidsgivaren si) tolking av Arbeidsmiljølova.

Ligestillingslova som vart vedteken i 1978 seier i § 3: «Forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt. Med forskjellsbehandling menes videre en handling som faktisk virker slik at det ene kjønn på urimelig måte stilles dårligere enn det annet». Kommentaren til § 4 seier dessutan: «Når det er nødvendig med oppsigelser og permitteringer, må også den tillitsvalgte i sin

LO-toppene kastar seg aldri ut i kamp for arbeidsfolks rett til arbeid — særskild når dei kan skulda på at dei ikkje var organisert. Det nyttar lite å fortelle at det ikke fantes fagforening på bedriften. Sjøl om ligestillingslova skulle vera klar nok støttar fleirtalet i retten arbeidsgivarens argumentasjon om at ansiennitetprinsippet må vika for å sikra nødvendig nøkkelpersonell på bedrifta. Det hat tidlegare vist seg vanskeleg for kvinner å vinna fram i retten og skikkeleg støttearbeid er det enaste som monar.

FOTO: KLASSEKAMPEN

HILLESLAND

medvirkning i avgjørelsen av hvem som skal vike, følge likestillingslovens bestemmelser. Ut fra det tradisjonelle syn på mannen som familieforsørger, har det hendt at kvinner blir sagt opp først. Oppsigelser på et slikt grunnlag er klart i strid med loven.»

Dette spørsmålet vart også drøfta under stortingshandsaminga av lova, og vi kan merka oss at representanten Reulf Steen m.a. sa: «...Dersom en gjør prinsippet om lik rett til arbeid avhengig av skiftende økonomiske konjunkturer, er det ikke lenger noe prinsipp om likestilling, men kan lett bli det motsatte: en stadfestelse av at store deler av den kvinnelige arbeidskraft skal være i reserve til bruk under en høykonjunktur.»

Likestillingslovas ord skulle vera klare nok. Vi skulle ha grunn til å tru at ei slik lov er til for å brukast, og at den skal vera like juridisk forpliktande som andre delar av lovverket.

«Nøkkelpersonar» og «sosiale omsyn»

Likevel ser vi altså at fleirtalet i retten i hovudsak har støtta arbeidsgivaren sin argumentasjon som byggjer på at ansiennitetsprinsippet må vika for å sikra at det blir nødvendig nøkkelpersonell, og når «sosiale omsyn» veg særleg tungt utan å leggja tilsvarende vekt på likestillingslova. Om «nøkkelpersonell-agrumentasjonen» er å seie at den verkar tynn. Nesten alle andre enn dei fire oppsagde har brått blitt «nøkkelpersonar», og det stiller lett spørsmålsteikn ved korleis Arbeidsmiljølova har vori praktisert, t.d. med krav om at arbeidet skal tilretteleggjast for begge kjønn (§ 8, nr.2) og at arbeidstakarane skal få «rimelig mulighet for faglig og personlig utvikling gjennom sitt arbeide» (§ 12, nr.1).

Å finna juridisk dekking for dei «sosiale omsyn» er heller ikkje enkelt. Hillesland har gripi tak i arbeidsmiljølovas § 60, nr.3 der det m.a. står: «Ved avgjørelse av om en oppsigelse har saklig grunnlag i driftsinnskrenking eller rasjonaliseringstiltak, skal det foretas en avveining mellom virksomhetens behov og de ulemper oppsigelsen påfører den enkelte arbeidstaker.» Hillesland bruker denne paragrafen til å vurdere dei ulike arbeidstakarane og kva «ulemper oppsigelsen påfører» opp mot kvarandre — og kaller det å «ta sosiale omsyn». Advokat Helle (som er advokat for dei oppsagde) tolkar derimot den same paragrafen slik at ulempene for *arbeidstakaren* skal vegast opp mot ulempene for *bedriften*, og finn at dersom vurderinga fell ut til fordel for arbeidstakaren har arbeidsgivaren ikkje rett til å seia opp ein annan i staden.

Ny runde

I og med at dei fire valde å anke saka, blir det ein ny runde i retten. Kva resultatet blir i høgsterett er ikkje eit spørsmål om «rein jus». Rettshandsaminga til no visar at berre det å få vurdert likestillingslova som ein del av norsk lovverk er ei kampsak. Ein vaken opinion be-

tyr mykje når «nye» lover skal testast i rettsalen. At denne saka kombinerer kvinne- og klassekamp på ein måte som er viktig for heile arbeidarklassa, er alt nemnt. Men burde vi ikkje også sjå på ein slik sak som viktig for arbeidsfolk i internasjonal samanheng?

Internasjonal

Når engelske gruvearbeidarar reiste ein modig kamp for sine arbeidsplassar, var det ikkje vanskeleg å sjå at dette heng saman med vår kamp. Når bryggeriarbeidarane i Danmark reiste kamp for å forsvare arbeidsplassane sine i forhold til ny teknologi, såg vi at dette også er vår kamp. Men når norske kvinner går i spissen for å forsvare arbeidsfolks oppseiingsvern, har vi ikkje sett det inn i nokon internasjonal samanheng. Vi har ingen grunn til å tru at det er noko særnorsk at det blir retta åtak mot kvinners rett til arbeid. Men kanskje er det slik i fleire land som i Norge at kvinners kår i stor grad har *voriusynlege*?

Derfor er det også eit viktig aspekt ved Hillesland-saka at den tener til å synleggjere korleis kvinner blir handsama. Det er ille at det skal vera nødvendig å gå heilt til høgsterett med ei slik sak, og det er til å gråta over at det har vorti to nederlag i retten til no. Samstundes er det viktig å sjå at nettopp det tener til å gjera det synleg for mange at *slik* er det å vera arbeidarkvinne i Noreg ved slutten av kvinnetiåret. Og som ei ekstra understreking av kor demokratisk vårt rettssamfunn fungerer, har fleirtalet i retten til og med tillati seg å dømme dei fire kvinnene til å betale 26000 kroner i sakskostnader, men sannsynlegvis på eit særleg spinkelt grunnlag, sidan den eine av fagdommarane følgde mindretalet i akkurat dette spørsmålet.

På andre område — som valdtekts- og mishandlingssaker — har vi sett at det er vanskeleg for kvinner å få rett i retten. Og vi har sett at det kostar kamp å få rettsvesenet til å ta i bruk lover som særleg er viktige for kvinner, jfr. pornokampen.

Vi veit også at det er vanskeleg for arbeidsfolk å vinna fram med rettferdige krav mot ein arbeidsgivar. I denne saka er det kvinnelege arbeidarar som blir dømde av maktahavarane sin domstol. Vi treng ikkje bli så overraska. Men vi må bli forbanna over dommen, og svara igjen med protestar mot urettferd og kvinne-diskriminering, og sørge for eit skikkeleg støttearbeid heilt til saka er vunnen. □

Kjelder:

Elisabeth Lønnå, *LO, DNA og striden som gifte kvinner i arbeidslivet*, i Blom og Hagemann, *Kvinner selv...*, Oslo 1982

Gudrun Holgersen, *Likestillingsloven*, Oslo 1984

Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø

Statistisk Sentralbyrå, *Arbeidsmarkedsstatistikk 1982*, Oslo 1983

& MAOISMEN FRAMTIDA

Erfaringene fra 3. verden-land viser at en fullstendig sjølberging etter en revolusjon er umulig.

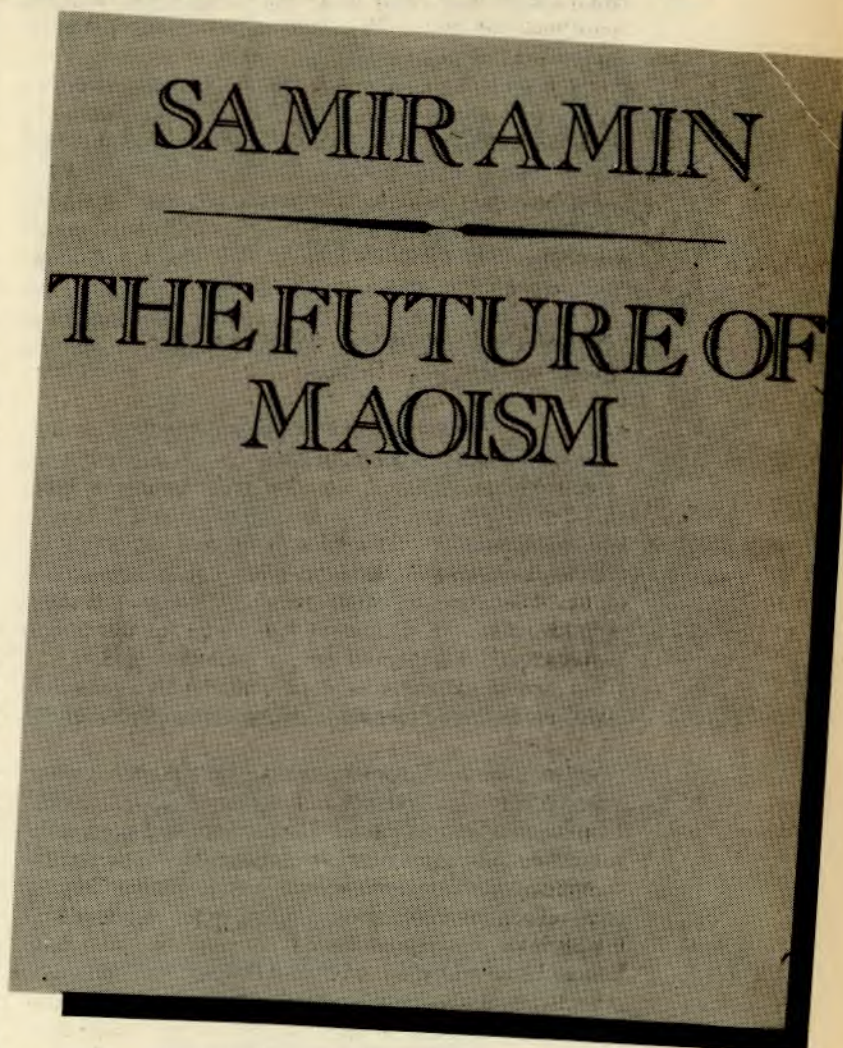
3.verden er prisgitt imperialismens lover for handel og det gjør det nødvendig med en form for blandingsøkonomi. Maoismen gir noen svar for utviklinga i 3.verden, men langt fra alle.

Av Bo Brekke

Gir maoismen de svara den 3. verdens folk trenger for å frigjøre seg fra imperialismen, nød og fattigdom? I «gamle dager» var svaret greit: Maoismens svar var revolusjon — verdens undertrykte folk måtte gjøre revolusjon mot faenskapen! Ja, ikke så veldig «gamle» dager heller. Det er vel ikke mer enn et drøyt år siden Rossen stilte opp alternativene *revolusjon og holocausts* i den 3. verden, i en for øvrig god artikkel.

Svaret er riktig nok — det trengs revolusjon. Men det er ikke tilstrekkelig. Problemet er hva man gjør *etter* revolusjonen. Er maoismens sosialisme-modell en farbar vei? Den egyptiske økonomen Samir Amin har skrevet bok om dette: «The Future of Maoism». Og hele boka er et langt forsvar for maoismen. I hovedsak bygger boka på det Amin oppfatter som de strålende kinesiske erfaringene. Jeg er langt fra noen Kina-ekspert, og lar derfor den sida av boka ligge.

La meg likevel si at det er ingen tvil om at Kina har klart å oppnå store framganger siden revolusjonen. Men det er like klart at den kinesiske økonomien aldri har klart å ta spranget fra underutvikla til utvikla. At Kinas BNP (bruttonasjonalprodukt) pr. innbygger er 310 US\$ i 1981, forteller slett ikke hele historia, men gir likevel en indikasjon på hvor landet ligger. (Til sammenlikning har Norge 40 ganger så høyt BNP pr. innbygger. Tanzania som tilhører gruppa av minst utvikla land i verden, kommer tett etter Kina med 283 US\$.

Det på mange måter håpløse Zambia har nesten dobbelt så høyt BMP som Kina. Zimbabwe nesten 3 ganger så høyt.

Hva er mulig — og ønskelig?

Derfor er det nødvendig å stille visse grunnleggende spørsmål som jeg tror AKP i sin utviklingsoptimisme har hatt en tendens til å hoppe elegant over. For det første: Er det *mulig* at hele verden kan komme opp på et forbruk og en produksjon som det den rike verden har i dag? Og hvis man virkelig kan klare det — økonomisk — er det *ønskelig*? Er det ressurser nok? Og hvis

MAOISMEN

svarene på disse spørsmålene blir negative — hva da? Hvilke muligheter har 3. verden-land som gjør revolusjon til å utvikle økonomien sin? Svært begrensa? Betyr dette at sosialismen for en lang periode vil være dømt til underutvikling i forhold til den moderne kapitalismen? Vil det ende opp i økonomisk krig mellom den rike og fattige verden — mellom sosialismen og kapitalismen? Hva betyr dette for tesene om at sosialismen først vil seire i den 3. verden — sosialisme i ett land — og verdensrevolusjon?

Ingenting tyder på at den fattige verden skal klare å ta igjen den rike økonomisk. Kløften bare øker og øker. *Hvordan* skal man så forandre verdensøkonomien? Hvilke sosialistiske forsøk til nå har på noen som helst måte gitt grunnlag for å påstå at maoismen viser veien for hvordan den 3. verden skal komme opp på den rike verdens nivå? Så vidt jeg kan se — ingen! Maoismen fører til et mer rettferdig samfunn i en underutvikla økonomi. Men har foreløpig ikke mer å vise til. Men dette trenger ikke bety at maoismen er feil. La oss se nærmere på maoismen.

Verdiloven i verdensøkonomien

Amin hevder at Marx' verdilov under imperialismen virker på verdensbasis. Loven sier at varenes verdi er lik det samfunnsmessig nødvendige arbeidet som er nedlagt i dem. I små tenkte eksempler på Kapitalen-sirkler virker denne loven enkel og innlysende, kanskje. Litt verre blir det på verdensbasis. Den grunnleggende verdiloven drukner liksom i en mengde andre forhold som bestemmer varenes pris og salg.

Amins tese er iallfall at verdiloven virker på verdensbasis under imperialismen — og at den med nødvendighet *må* føre til økende utarming av den 3. verden. For hva er «samfunnsmessig nødvendig arbeid» på verdensbasis? Jo, selvfølgelig den mest effektive måten å produsere varen på. Den 3. verden vil alltid ligge etter i utviklinga — også den teknologiske. Og vil derfor nødvendigvis produsere varer med *mer* arbeid nedlagt enn det «samfunnsmessig nødvendige» på verdensbasis. Altså må 3. verden-landa selge til underpris i forhold til sin egen produksjon. Verdenshandelen går alltid i favør av de rike — de fattige blir fattigere.

«Bryte med imperialismen»

Jeg tror Amin i all hovedsak har rett i denne analysen. Og den er et godt teoretisk ankepunkt mot imperialismen. Men jeg får problemer når Amin (og maoismen) introduserer sin «løsning» på problemet. For løsningen er sjølsagt at det sosialistiske 3. verden-landet må bryte med verdensøkonomien. Amin hevder at man ekskluderer verdiloven på verdensbasis, hvis man melder seg

ut av verdensøkonomien. I stedet vil da en «nasjonal verdilov» begynne å fungere.

Først teoretisk: Amins tese forutsetter total isolasjon. Men ikke noe land — ikke engang Albania — kan fungere i totalt vakum. Jeg tror Amins teori om verdiloven på verdensbasis er riktig. Man kan sølsagt redusere *virkningene* av den ved å handle mindre på verdensmarkedet. Men man kan ikke ekskludere sjølve loven, så lenge man fortsatt handler med omverdenen. Derfor kan heller ikke revolusjon og sosialisme i ett land forskåne dette landet for virkningene av verdiloven på verdensbasis.

Virklighetenes verden

La oss ta Mosambik som eksempel. I en tale i 1979 sa presidenten i Mosambik — Samora Machel — bl.a. følgende: «Vi nekter å forbli utelukkende leverandører av råmaterialer. Vi nekter å tillate den gamle koloniale forbindelsen å fortsette, sjøl under ny forkledning. Vi nekter å delta i den internasjonale arbeidsdelinga i en underordna posisjon, hvor vi betaler mer og mer for ferdige produkter og selger arbeidet vårt for mindre og mindre. Vi nekter å selge våre mineraler og bare å sitte igjen med tomme høl i jorda.

Geriljasoldater fra Mosambik studerer Mao's skrifter. Men total sjølberging har vist seg å være en fiasko for Mosambik sin økonomiske utvikling.

FOTO: HSINHUA

Ingen kan klage på FRELIMOs forståelse for den imperialistiske utbyttinga. Men hva var alternativet? Handel med Øst-Europa? Peanuts! Alternativet var isolasjon. Etter Amin og maoismens modell en glimrende løsning. Som Amin sier det: «Hvis produktivkreftene skal utvikles i henhold til det som er nødvendig for en sosialistisk overgang, må den innenlandske utbytterklassen elimineres og samfunnet som helhet «koble fra» (de-link) fra verdenssystemet.» (s. 115)

Var dette gunstig for Mosambiks økonomi? Utvilsomt ikke. Den står for øyeblikket nærmest bom stille. Butikkene er tomme. Lønningene blir hver gang betalt med nye ubrukte meticaï-sedler. Det svarte markedet brukes sjøl av staten. Mosambik er sjølsagt et spesielt tilfelle — som alle land. Uten MNR og Sør-Afrika hadde det utvilsomt vært lettere. Men Mosambiks økonomiske politikk har uansett vært en fiasko.

Er sjølberging mulig

Kanet land som Mosambik være sjølberga hundre prosent? Skal de f.eks. produsere sine egne biler? Eller skal all transport foregå med sykkel, som de mest helsefrelste Kina-vennene mente i sin tid? Mosambik har faktisk en fabrikk til å sette sammen lastebiler, og jeg

har tilmed besøkt den. Problemet er at den er helt avhengig av å importere deler utofra.

Sånn er det med svært mange varer. Produksjonen står fordi maskiner, deler eller råvarer må importeres. Importeres med hard valuta — US dollars — som ikke finnes fori Mosambik ikke eksporterer nok. Lite eksport har gitt lite import har gitt lite produksjon har gitt tomme butikker har gitt svarte børs og spekulasjon som har gitt sult, nød og elendighet — for Mosambik.

Å snakke om total sjølberging for et land som Mosambik er bare tøv. Det er umulig — iallfall hvis vi forutsetter en utvikling utover eksistensjordsbruk (sjøl det hadde vært umulig med vekselvis tørke og flom, men det er en annen sak.) Hva så med land som Tanzania, Zimbabwe, Nicaragua, Cuba, Jamaica osv? Er total isolasjon et alternativ?

Skal ikke Jamaica eksportere sin bauxit? Trenger ikke Tanzania olje i det hele tatt? Skal ikke Zimbabwe dyrke tobakk, når landet er sjølforsynt på mat? Å «koble fra» verdenshandelen er umulig. Derfor er 3. verden-landa prisgitt imperialismen lover for handel, sjøl om de har gjort revolusjon.

Pragmatisk reformisme!

Alternativene er ikke «alt eller ingenting». Målsettinga om mest mulig sjølberging/minst mulig urettferdig bytteforhold på verdensmarkedet er klart og riktig. I ord har Zimbabwe valgt ei sånn linje. I praksis har 3 års tørke og økonomisk tilbakegang tvunget Mugabe-regjeringa til å prioritere eksport steinhardt, noe som nå gir forbausende resultater. Michael Manleys Jamaica fulgte den samme linja. Skal vi kalle det en slags pragmatisk reformisme? Manley feila takket være systematisk destabilisering både økonomisk og politisk av CIA og USA.

Mugabe/Manley er advokater for økt sjølberging, økt økonomisk samarbeid mellom 3. verden-landa, ny økonomisk verdensorden, kontroll av de multinasjonale selskapene, utvikling av en nasjonal kapitalistklassen, men under statlig styring og kontroll. Med andre ord en slags blandingsøkonomi. I Norge er dette null radikalt. I den 3. verden blir dette oppfatta som livsfarlig — av imperialismen. Men maoisme er det jo slett ikke.

Sosialisme og staten

Jeg tror dette spørsmålet også er aktuelt for den norske sosialisme-debatten. Men her vil jeg bare peke på noen forhold som er spesielt for 3. verden-land. Med en sosialistisk økonomi tenker vi (også maoistene) oss statsplanlegging og statseidendom — iallfall over de største og viktigste firmaene. For land i Afrika f.eks. er situasjonen den at neo-kolonialismen trives like godt enten det er i statsbedrifter eller multinasjonale filialer. Korrupsjon og byråkrati har blitt synonymer med statsapparatene i de aller fleste afrikanske land.

Er det disse som skal påta seg oppgaven å drive øko-

nomien? Neppe særlig radikalt iallfall. Og erfaringene viser at det heller ikke er særlig produktivt. Hva gjør vi da? Eliminerer vi den innenlandske utbytterklassen, som Amin sier? Eller betrakter vi det nasjonale borgerskapet som en alliert — midlertidig — som vel Mao var tilhenger av?

Jeg tror jeg holder en knapp på det siste, såfremt vi mener et *produktivt* nasjonalt borgerskap. Stivbeint statsdirigering og statskontroll, byråkrati og korrupsjon står i veien for utvikling. Desentralisering og lokalt initiativ er nøkkelen. Ja, til og med *personlig* initiativ må opppmuntres. Økonomisk vekst er ikke alt. Men det er ganske avgjørende.

Hva med framtida?

Jeg stilte noen grunnleggende spørsmål i begynnelsen av denne artikkelen. Har maoismen svara? Kan vi få en rettferdig verden? Jeg synes ikke maoismen har alle svara. Ikke Amin heller. Endel mangler og endel er tull. Men kampen fortsetter — a luta continua — som de sier i Mosambik.

Sjansene for seier over imperialismen er større i Zimbabwe enn i Norge, større i Kina enn i USA, for å si det sann. Den 3. verden står fortsatt i sentrum for kampen mot imperialismen. Men samtidig ser jeg det som viktig å understreke alle landas *gjensidige* avhengighet. Vi lever ikke i 3. verdener, men i én! Og erfaringene med sosialisme kan aldri bli noen suksess-historie før imperialismen som *verdenssystem* får en knekk som helhet.

Man kan kanskje fristes til å fortvile over imperialismens seiglivethet. Men aldri tidligere har det vel vært mer påtrengende å erstatte imperialismen med sosialisme — på verdensbasis. Atomkris-trusselen er én ting. Sultkatastrofene er annen. De ufattelige natur- og ressursødeleggelsene en tredje. Så det skulle ikke spille noen avgjørende rolle om man blir skuffa over utviklinga i land som Kampuchea, Kina eller Mosambik.

La meg avslutte med noen gullkorn fra Nadine Gordimer, som jeg ikke engang tør å oversette: «Failure is the accumulated heritage of resistance without which there is no revolution. (...) World history would indeed be very easy to make if the struggle were taken up only on condition of infallibly favourable chances.» □

3. verden er fremdeles den største trusselen mot imperialismen. Men vi lever i en verden og suksessen kommer ikke for imperialismen som verdens-system får en knekk. Skuffelse over utviklinga i Kina eller Kampuchea burde ikke spille noen rolle for et slik standpunkt.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Militær- apparatets karakter

Rett før 1. mai i år skrev vi et innlegg i Klassekampen med en kritikk av Faglig Solidaritet i Oslo. Vi ønska en debatt om hvordan enheten i fagbevegelsen på venstresida kunne styrkes. Vi fikk ikke noe svar, derimot kom Per Gunnar Gabrielsen inn «på banen» og ville ha en debatt om forsvarspolitik.

Vi mener nå det er viktigere ting å diskutere. Men sett i lys av at vi står for en tradisjon som ikke er særlig dominerende, skal vi likevel klargjøre det politiske grunnlaget for hvorfor vi, og den organisasjonen vi er medlemmer av — AMG — står i et skarpt motsetningsforhold til AKP (m-l)'s militærpolitikk.

PASIFISME

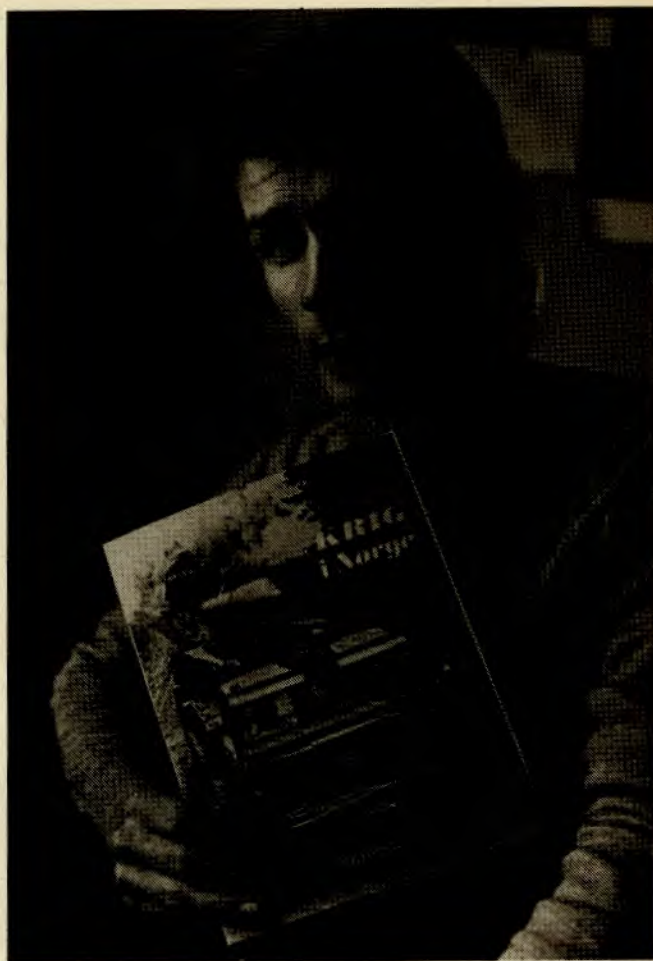
I følge Per Gunnar Gabrielsen (PGG) er sosialistisk antimilitarisme egentlig pasifisme. Her trengs det nok en avklaring. Pasifisme er kjennetegna ved sin generelle og moralske forkastelse av vold og krig. Det være seg vold mellom mennesker, mellom nasjoner eller mellom klasser. Som politisk praksis gir pasifismen seg bl.a. uttrykk i militærnekting og krav om avvæpning og avspenning uansett politisk sammenheng og situasjon.

Sosialistisk anti-militarisme ble utvikla innafor den marxistiske tradisjonen av bl.a. Liebknecht og Lenin. Kort skissert innebærer dette synet:

- at det kapitalistiske systems eksistens er årsaken til krig.
- at veien til varig fred går gjennom å avskaffe kapitalismen ved en

Skulle den Røde Arme stoppa ved Nazi-Tysklands grense og respektert sjølrådretten, spør artikkelforfatterne som mener den Røde Arme handla riktig.

FOTO: KLASSEKAMPEN

sosialistisk revolusjon og opprettelsen av en verdensomspennende planøkonomi.

— at den marxistiske analysen av staten som et redskap i borgerskapets tjeneste også er gyldig for Norge i dag, og at militæret derfor vil bli brukt mot en arbeiderklasse i opprør slik som i Chile i -73 og Polen i -81.

— at en arbeiderklasse i opprør må væpne sine masseorganisasjoner for å unngå nye tragiske nedslaktninger som historien er så alt for full av fra før.

Konkret i dagens situasjon skiller vi oss fra pasifismen bl.a. ved å støtte den væpna frigjøringskampen i de koloniale landa og gjennom å gå inn for politisk militærtjeneste.

REFORMISME?

PGG beskylder oss for reformisme.

Men hva er reformismens kjennetegn? Slik vi ser det er reformismen en strømning i arbeiderbevegelsen som mener at arbeiderklassen skal bedre sine posisjoner og innføre sosialismen gjennom å kontrollere det eksisterende statsapparatet.

Den sentrale oppgaven utifra dette blir å vinne flertall i de parlamentariske organene og å besette de ulike topp-posisjonene i det administrative apparatet. Flertall i de parlamentariske organene skal så brukes til en progressiv lovgiving og kontrollen med administrasjonen skal brukes til å få satt reformene ut i praksis. Reformisme betyr for oss at en har illusjoner om at dette er mulig, og at en ser staten som en nøytral kamp-rena der det bare gjelder å vinne flertall. Et eksempel på illusjoner om statsapparatet har PGG sjøl gitt, når han hevder at et

DEBATT

«lovforbud mot at hæren kan bli brukt mot folket» vil føre til at militærapparatet ikke vil bli satt inn mot en arbeiderklasse i opprør. Den type illusjons-politikk har kostet dyrt tidligere, f.eks i Chile i -73.

NORGE

Et viktig utgangspunkt for å forkaste AKPs militærpolitikk ligger for oss i synet på statens klassekarakter og den norske økonomiens imperialistiske karakter. Borgerskapet har makta over staten og dermed militæret. Den norske økonomien er en integrert del av den imperialistiske verdensøkonomien. Imperialismens sentrale trekk er kapital-eksport og konkurranse på verdensmarkedet. Dette er objektive lover for den kapitalistiske økonomiens utvikling. Imperialismen er også med nødvendighet aggressiv for ikke å stagnere, hele tiden styrke sine posisjoner og beskytte sine investeringer. Den stadig økende norske kapitaleksporten er ikke som AKP fremstiller det, et resultat av det norske borgerskapets «sjåvinistiske glød» (se Kjersti Ericsson i KK nr.115 s.6). Denne «gløden» er bare en overbygning på en objektiv lov-messighet ved kapitalismen, på samme måte som det norske militærapparatet er et nødvendig redskap for å sikre norsk kapitalisme.

Medlemskapet i NATO er derfor også en naturlig forlengelse av den norske økonomiens imperialistiske karakter. Gjennom medlemskapet i NATO skal norske kapitalinteresser utenlands sikres.

Vårt syn er altså; Norge er et imperialistisk land. Imperialismen er igjen i sin natur aggressiv. En styrking av det norske «forsvaret» betyr en styrking av norsk imperialismen og en styrking av det internasjonale borgerskapets militære redskap NATO.

En gammel m-l parole sa det omtrent slik: Imperialisme betyr krig. Vi spør, hva med den norske imperialismen, betyr ikke den krig? Eller finnes det en imperialismen med et «menneskelig ansikt»?

OKKUPASJON

PGG legger hele sin argumentasjon på prinsippet om den «nasjonale sjølråderetten». Dette må føre galt avsted. La oss ta et eksempel. Hva mener du den røde armé skulle gjort vinteren 1944/45 når den stod ved Nazi-Tysklands grense? Skulle de respektert sjølråderetten og stoppet ved grensa eller var det rett å sette kampen mot nazismen over prinsippet om sjølråderett? Vi er i hvert fall av den mening at den røde armé gjorde helt rett.

Vårt generelle utgangspunkt for motstand mot en okkupasjon er begrunna ut fra at den vil bety en svekking av arbeiderklassens tilkjempa posisjoner, demokratiske rettigheter, og ikke minst muligheten for en reell selvstendig organisering. Oppgaven i Norge under 2.verdenskrig var derfor først og fremst å bekjempe den nazistiske okkupantmakta.

Men NKP gjorde helt rett i å bygge opp en uavhengig motstandsbevegelse, istedenfor å underlegge seg Milorg. Problemet var imidlertid at en slik arbeiderklasse-basert motstandshær ikke ble bygget opp før det tyske angrepet. Det en revolusjonær bevegelse skulle ha kjempa for før 1940 var ikke et styrka borgerlig forsvaret, men en væpning av Arbeidervernet.

I DAG

Vi starter med et sitat fra AKPs

prinsipp-program fra 1973: «NATO, militærapparatet og politiet er i dag organisert og forberedt på å opprettholde monopolkapitalens diktatur med vold» (s.26 i boka m/dokumenter fra landsmøtet)

Vi må jo bare si oss enige og vi kan ikke se at noe spesielt nytt har skjedd som begrunner AKPs helomvending. (Det virker på oss som PGG hadde et mer fornuftig syn på militærets karakter i 1973 enn i 1985). I 1973 virker det som om AKP klart innså at «det norske forsvaret» i virkeligheten inngikk som et ledd i den aggressive militærpakten i NATO.

I Klassekampen 3.juni i år har avisa en utmerket reportasje. Vi siterer fra første side: «33 spionballonger ble i 1956 sendt opp fra Gardermoen.... som et ledd i en større spion-operasjon mot Sovjet. Formålet var å finne nye bombemål i Sovjet for USAs flyvåpen». I tillegg til denne U-1 saka har vi U-2 avsløringene, vi har lytte- og peilestasjonene som betjener NATO-båtene, vi har COB-avtalen og forhåndslagringen. Alt sammen bevis på at det norske «forsvaret» er endel av en aggressiv angrepsallianse. Det vil det også være så lenge borgerskapet har makta. Nettopp fordi det er en militær overbygning på en imperialistisk økonomi. □

Rune Soma
Egil Jacobsen

Sovjets karakter

I artikkelen «Slavestaten Sovjet» i RF 6/84 har Åsmund Egge et bidrag til debatten om Sovjets karakter, som var interessant, men som også bør

være omstridt. Slik jeg oppfatter det har artikkelen 3 hovedpåstander:

1. Det er feil å kalle Sovjet kapitalistisk på bakgrunn av den indre

økonomien i landet.

2. Arbeiderne i Sovjet er ikke utbytta lønnsarbeidere i kapitalistisk forstand. Den samfunnsmessige stillinga deres har heller ikke felles trekk med slavens.

3. Sovjet får likevel kapitalistisk karakter, fordi de driver utenrikshandel på det kapitalistiske verdensmarkedet.

Åsmund Egge mener åpenbart at m-l bevegelsens analyse av Sovjet fra forrige tiår ikke gir en tilferdstilende forklaring på Sovjet-samfunnet. Det er ikke vanskelig å være enig i at mange spørsmål er ubesvart eller dårlig besvart. Utviklinga i Kina etter Mao viser dette godt. Videre føler Egge også åpenbart at vår analyse av Sovjet som kapitalistisk og imperialistisk hadde noe verdifullt med seg, siden han tross alt konkluderer med at Sovjet har en kapitalistisk karakter. Likevel kan jeg ikke følge Egge i den nye modellen han skisserer for hvordan Sovjet-staten bør forstås.

OVERLEVNING FRA OLDTIDA?

I dette innlegget skal jeg legge fram hvorfor jeg er uenig i argumentasjonen til Egge. Jeg vil også kort legge fram hvordan jeg mener det er riktigere å oppfatte Sovjet. Kort sagt mener jeg at betoninga av fellestrekk med slavesamfunnet, gir et feilaktig perspektiv av et samfunn som er akterutseilt både historisk og teknisk. Opp mot dette vil jeg holde fram trekk ved Sovjet som jeg mener svarer til vår egen kapitalistiske framtid. Det vil si at en masse ting ved økonomien og arbeiderklassens stilling i Sovjet — negative ting fra med arbeiderklassens synspunkt — vil være den logiske endestasjon for en videreutvikling av den vestlige kapitalismen. Men først vil jeg gå gjennom Egges argumenter, og jeg begynner bakfra.

UTENRIKSHANDEL

På det kapitalistiske verdensmarkedet opptre Sovjet som en enkeltkapital i konkurranse med alle de andre vestlige kapitalene. Det er dette,

Blandinga av økonomisk styrke og svakhet på markedet er grunnlaget for Sovjets ekspansjonistiske karakter. Det aktualiserer bruken av militære midler for en nyoppdeling av verden.

FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

ifølge Egge, som gir Sovjets dets kapitalistiske karakter. To innvendinger melder seg raskt overfor dette synet. For det første virker det urimelig å la utenrikshandelen være bestemmende, framfor analysen av den indre økonomien i utbytterstaten Sovjet.

For det andre har selve argumentasjonen store svakheter. Egge mener at det ikke hersker kapitalistiske utbyttingsforhold innad i Sovjet. I tråd med dette hevder han at vi ikke kan avgjøre hva slags samfunn vi har med å gjøre, bare ved å, se hvordan utbyttinga foregår. Vi må ta hensyn til andre ting som at når kapitalismen først er blitt drivkrafta i verdensøkonomien, vokser den seg så sterk at den preger all annen utbytting. Den så og si setter kapitalistisk stempel på gjenlevende føydal og tilog med slaveribasert utbytting.

Egges eksempel som er henta fra Marx, er slaveplantasjene i de amerikanske sør-statene. Det er ingen tvil om at negrene var slaver og ikke frie lønnsarbeidere. Det er heller ikke tvil om at profitten slaveeierne henta fra bommullsplantasjene var ekte nok. Dette bekrefter i første omgang Egges poeng om at en virksomhet kan være kapitalistisk, mens utbyttinga som er kilden til merverdien er basert på slaveri. Men parallellen til *Sc. ut* halter.

En god gammel tommerfinger-regel sier at kapitalistisk produksjon, er produksjon for maksimal profitt. Når det gjelder slaveeieren, passer regelen ypperlig. Forventinga til profitt var opplagt drivkraft bak hans investering i slaver. Det er derimot svært vanskelig å forestille seg at drivkrafta bak sovjet-økonomien skulle være å realisere maksimalprofitt på det kapitalistiske verdensmarkedet.

Grunnen til dette legger faktisk Egge fram sjøl. På grunn av lavere kvalitet på varene gjør Sovjet det ganske dårlig i konkurransen på verdensmarkedet. Utenriksøkonomisk er Sovjet langt på vei et u-land som eksporterer råvarer og importerer forbruksvarer og høyteknologi.

Altså ser vi at mens slaveeieren dreiv sin bommullsplantasje for å realisere størst mulig merverdi, så er det mer nærliggende å se på Sovjets handel som en metode for å bytte til seg bruksverdier de ikke klarer å lage sjøl.

SLAVE — FRI ?

Det mest originale i artikkelen til Egge, var for meg, framhevinga av slavekarakteren til den sovjetiske arbeiderklassen. Folket i Sovjet er pålagt å arbeide gjennom lovverket. Dette tvangsforholdet bygger tilsynelatende videre på Lenins linje retta mot borgerskapet. «Den som ikke arbeider skal heller ikke ete». Det er derfor korrekt å påpeke at det blir meningsløst å snakke om rett til arbeid i Sovjet — at «jobbsikkerheten» i Sovjet er slavens sikkerhet for arbeid, som Egge uttrykker det.

Egge setter selvfølgelig ikke likhetstegn mellom sovjetarbeideren og slaven i oldtida. Men han holder fram slavekarakteren som et ledd i argumentasjonen for at sovjetarbeideren ikke er lønnsarbeider i kapitalistisk forstand. Som alle veit er den frie lønnsarbeideren under kapitalismen nødt til å selge arbeidskrafta si for å leve. Denne tvangen tillegger ikke Egge noen avgjørende betydning i Sovjet. «...fordi penger betyr mindre i Sovjetsamfunnet, er det letter å klare seg uten lønnsarbeid.» Min oppfatning er at Egge overdriver alle særegenhetene han kan legge fram om Sovjet-økonomien, med det formål å vise at sovjetarbeideren står i en grunnleggende anderledes stilling enn lønnsarbeideren i vest. Egge søker å vise at økonomisk tvang til arbeid og arbeidsløshet ikke virker på samme måte som under kapitalismen og at sovjetarbeideren heller ikke har frihet til å velge jobb. Andre framstil-

linger som f.eks Voslensky's «Nomenklaturen» legger stor vekt på hvordan arbeiderklassen i Sovjet på ny er utbytta som under kapitalismen, bare med ekstremt harde her- rer.

Fakta-kunnskapen om stillinga til klassene i Sovjet er helt klart et avgjørende spørsmål som kommunister i vesten må komme langt videre på for å forstå mer av den imperi-

Det særegne med Sovjet er at landet har vært i framtida. Den sovjetiske sosialismen gjennomførte industriell gjenoppbygging, mens historias verste krise rysta verdenskapitalismen.

FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

alistiske supermakta. Likevel er det ikke sånn at forholdet mellom magesekken og straffelovens arbeidstvang er det avgjørende for å ta stilling til Egges vurdering av arbeiderklassen i Sovjet. Saken er at Egge først og fremst mener at arbeiderne i Sovjet ikke er et moderne lønnsproletariat fordi det ikke er kapitalisme i Sovjetøkonomien. Og grunnen til at det ikke er kapitalis-

me i sovjet-økonomien, er at det ikke er et fritt marked med fri konkurranse i Sovjet.

FRIKONKURRANSE

Sovjet er kapitalistisk fordi staten eier produksjonsmidla. Sovjet er ikke kapitalistisk fordi det ikke er noe marked med fri konkurranse. Dette er de enkle og klassiske argumentene mot det standpunktet mao-

ismen inspirerte den mest radikale delen av venstresida til å ta, nemlig at Sovjet er kapitalistisk og sosial-imperilistisk. Logisk sett fremmer Egge det andre av disse to argumentene. En del av modninga av m-l bevegelsen i Norge har gått ut på å etterprøve enkelte gamle sannheter, og gi noen kritikere rett i spørsmål der vi har tatt feil. Dersom vår oppfatning av kapitalistisk utbytting i

DEBATT

Sovjet skulle vise seg uholdbar, burde vi sjølsagt forandre mening. Egge hevder at rolla til markedet i Sovjet ikke gir oss noe valg; proletariatet i Sovjet kan ikke være offer for en kapitalistisk utbytting. Jeg vil påstå at nettopp å se den kapitalistiske utbyttinga vil være avgjørende for å forstå de indre motsigelsene bak utviklinga av sosialimperialismen.

TILBAKE

Problemene med å analysere Sovjet kommer av de store ulikhetene i forhold til kapitalisme i vesten. Men hva er det spesielle med Sovjet? Det særegne med Sovjet er først og fremst at landet har vært i framtida. Med et økonomisk grunnlag som lå over et århundre tilbake, tok Sovjet skrittet forbi oss mot vår kommunistiske framtid. Framtida vil kanskje oppsummere at det var en blindvei — at sovjetsozialismen aldri kunne bringe menneskeheten til det klasseløse samfunnet der alle fikk sine behov dekket, lyster tilfredstilt og evner utvikla. Men ingen vil kunne ta fra Oktoberrevolusjonen at den brakte menneskene nærmere avskaffinga av klasseundertrykkinga — om tilbakeslaget ble aldri så hardt. Den sovjetiske sosialismen ga verden statlige femårsplaner for industriell oppbygging, som arbeiderklassen gjennomførte mens historias verste økonomiske krise rysta verdenskapitalismen.

Den sovjetiske socialismen ga verden det ypperste som er vist av samfunnsmessig styring av de økonomiske naturkreftene. I dag skriker verden etter at menneskene skal gjøre seg til herrer over sitt eget arbeid. Indre motsigelser sprenge det sovjetiske forsøket — istedet for at arbeiderne ble herrer over sin egen stat prøver nå arbeidernes herrer å vinne verden. Men det sosialistiske forsøket har skapt forma som de nye herskerne utøver sitt velde innad for.

MONOPOLKAPITALISME

Egge velger å gripe an problemet definisjonsmessig: Uten konkurranse,

ikke noe marked. Uten marked, ikke noen verdi. Uten verdi, ikke noen merverdi. Uten merverdi, ikke noen kapitalistisk økonomi.

En ting er at rollen til markeds-mekanismene i sovjet-økonomien — både den offisielle og den svarte — er noe det hersker delte meninger om. En annen ting er at definisjoner er et helt utilstrekkelig utgangspunkt, hvis vi skal prøve å skjønne kapitalismens motsigelsesfylte utgangspunkt. For den frie konkurransen har kimen til motsetninga så og si i seg: monopolet. Lovene for kapitalismens konsentrasjon og sentralisering utvikla Marx i den samme boka han utvikla definisjonene Egge bruker. Etter Kapitalen hadde vi Engels som i Anti-Dühring (Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap) hevda at denne utviklinga gikk i retning av det kapitalistiske statsmonopolet, som i sin tur ville måte vike for socialismen.

Denne utviklingstendensen prega det siste århundret. Det siste tiårets privatiseringstendens er riktignok ikke analysert og forstått, men det skulle overraske meg mye om det kan snu den langsiktige konsentrasjonen av stadig større kapital under kontroll av stadig færre. Men hva er resultatet av en slik kapital-konsentrasjon, annet enn stadig mer av produksjonen og «varebyttet» ikke kommer i kontakt med frikonkurransemarkedet. Jeg tenker ikke her først og fremst på at et faktisk monopol på et vareslag kan sette markedsmekanismene til side. Jeg tenker på at stadig større deler av det samfunnsmessige produktet er undratt markedet gjennom formidling av tjenester og produkter internt i store bedrifter og konsern i offentlig sektor.

PROFIT-SENTER

«Forholdet mellom borgerskap og arbeiderklasse i Sovjet kan et stykke på vei sammenliknes med forholdet eiere/ledere og de ansatte i en bedrift i vest», sier Egge og dette er et viktig poeng, så la oss gjøre det. Underavdelinger av bedriften Sovjet og underavdelinger i bedriften

vår fører hver sine regnskap og står mer eller mindre til ansvar for dem. Kapitalismen fungerer dårlig når konkurransen settes ut av spill. Hvis ansvaret for resultatet er fiktivt, blir det sjuks, unnasluntring og dårlig kvalitet. Det er vanlig å regne sovjet-bedrifter som eksempel på at det går slik. Her hjemme ville det tilsvarende eksempelet blitt NSB eller andre offentlige bedrifter. Men dette fenomenet rammer jo ikke bare Sovjet-staten og NSB. Det har ramma den private kapitalismen med full tyngde. En svær byråkratisk organisasjon der apparatet ikke sjøl står direkte ansvarlig overfor markedet, er et av de store problemene til de vestlige monopolene. Det er dette som gjør at så store ressurser settes inn på å drille «kader-apparatet» (IBM — in search of excellence). Det er dette som gjør at den nye trenden i den dynamiske industrien er å presse avdelinger helt ned til små grupper som står ansvarlig for sitt eget resultat. I den amerikanske delen av industien vår omtales dette som et profittsenter. Tanken om «sjølstyrte grupper» der de ansatte i stor grad får legge opp arbeidet sjøl, men til gjengjeld må stå ansvarlig for resultatet, er en annen utviklingstendens i samme retninga.

For meg virker det helt klart at dette er endel av svaret fra den vestlige monopolkapitalen på de samme problemene og begrensningene som preger den sovjetiske industrien. Det er flere faktorer som ligger til grunn for at kapitalismen utvikler disse mottrekka her og ikke i Sovjet. Et forhold er at de vestlige monopolene er mer utsatt for konkurranse fra andre monopoler, mens Sovjet-kapitalismen i langt større grad er seg sjøl nok. Den andre sida av dette er de uhyre spennin-gene innad i sovjet-økonomien. På den ene sida har herskerne en sentralisert makt over økonomien fra socialismen, som langt overgår den vi finner hos noe monopol eller stat i vest. Denne kontrollen er grunnlaget for herskernes stilling, og de vil derfor sette seg imot å gi den fra seg. På den andre sida har de arva et

DEBATT

økonomisk grunnlag som ligger langt bak den vestlige produksjonsteknologien. Kort sagt er motsigelsene skarpere og herskerne har klasseinteresser i å ikke endre systemet.

FRAMTIDS-SPEIL?

Som det går fram mener jeg ikke at Sovjetstaten i direkte betydning vil bli neste fase i utviklinga av gamle Norge. Til det er det for mye som har utvikla seg økonomisk og politisk. Men den sentralstyrte sovjetkapitalismen har etter mitt syn klare paralleller til grunnleggende utviklingstendenser i den vestlige monopolkapitalismen. Derimot kan sosialimperialismens ekspansjonisme gjøre Sovjetsystemet til vår framtid med vold. I dette spørsmålet kan jeg si meg enig med Åsmund Egges avsluttende konklusjon: Grunnlaget for Sovjets ekspansjonistiske karakter må vi leite etter i den motsigelsesfylte blandinga av økonomisk styrke og svakhet på markedet. Denne blandinga bidrar enten vi liker det eller ikke til å aktualisere bruk av militære midler i en nyoppdeling av verden. □

Roar Brobekk

Homofil strategi

I Røde Fane 2/85 stiller Torstein Tranøy nokre spørsmål til artikkelen min «Oppløys familien», som sto i Røde Fane 6/84. Spørsmålet om homofili er utelede, og på den måten er eg med på å fremja den rådande usynleggjerings av homofile som pregar den norske hetero-staten skriv han.

Slik artikkelen vart presentert, er eg einig i denne kritikken. Det manuskriptet eg leverte til redaksjonen

var ei tjukk og ubearbeida «lefse» som inneheldt både det som vart trykt med tittelen «Oppløys familien» i RF 6/84 og det som kom i 2/85 under tittelen «Sosialisme og kollektiv». Det som vart tatt bort under redaksjonen si omarbeiding er m.a. fylgjande avsnitt under «Nye typar samliv»:

«Vidare er homofile forhold på veg til å bli offentleg aksepterte. Om ikkje meir, så i alle fall på line med at mongoloide kan intervjuaust på TV, og alle kan vera overberande og forståelsesfulle: «Stakkars unormale». Dei homofile kjempar sjølve ein tøff kamp for retten til adopsjon og kunstig sædoverføring. Nokså utenkjeleg for berre få år sidan.»

Dette uttrykkjer med store bokstavar litt av mitt syn: Homofile blir av samfunnet akseptert som «fenomen». Men bak ei liberal og forståelsesfull maske stikk dei gamle fordommane djupt: Sjølv om vi «aksepterer» homofili, er det likevel noko rart eller unormalt ved det. Det blir sett på som eit avvik, og det langt inn i «radikale rekker».

«NORMALITET» OG «AVVIK»

Avvik-terorien er vel den som har størst utbreiing både blant folk flest og blant dei som blir rekna for «fagfolk» på området. Einar Kringlen, som har skrive den kanskje mest utbreide læreboka i psykiatri skriv om homofili nettopp under kapitlet «Seksuelle avvik» — og da saman med andre «patologiske fenomen» som forfattaren tydelegvis må meina høyrer heime i same bås: Sado-masochisme, incest, valdtekt, prostitusjon og pornografi(!). Det seier litt om den rådande ideologien innanfor det fagfeltet som skal prøve å gje «den offisielle forståinga» av homofili!

Men «normalitet» er kulturbestemt. Det ser ein klart dersom ein blar tilbake i historia. I den greske oldtida vart homofile forhold mellom menn sett på som det mest høgverdige av mellommenneskelege forhold. Mann-kvinne forholdet var primært nødvendig for å sikre barneproduksjonen. Også i andre

kulturar blir ulike former for homofili rekna som «normalt».

FOR LITE PERSPEKTIV

Kvar står vi så? Har vi — som politisk senter for kampen for eit menneskeleg samfunn — noko gjenomarbeida forståing av kva seksuell legning er uttrykk for?

«Fråsegna» frå 1978, som var AKP sin variant av å stempla homofili som seksuelt avvik, er trekt tilbake. Og takk for det. Sidan har partiet etter kvart fått ein betre praksis og står i dag klart homofile sin kamp. Dette er bra. Men eg saknar perspektivet på denne kampen. Har ikkje homofile sin kamp noko strategisk mål utover det å vera ein demokratisk kamp for retten til å leva eit verdig liv med respekt for eiga seksuell legning? Eller for å seie det på ein annan måte: Er det først og fremst eit spørsmål om «stakkars undertrykte», eller har homofile noko viktig mellommenneskeleg å formidla til oss «normale»? Eg trur det siste.

Eg synest at homofile sin kamp reiser eit viktig perspektiv — noko med «det frie mennesket» ein kan forestille seg når samfunnet nærmar seg kommunisme, og mennesket har teke steget frå «nødvendighetens til frihetens rike», oppløyst familieinstitusjonen og fjerna den seksuelle vare-verdien på mennesket. Korleis?

FORTRENGT SEKSUALITET

La oss først stilla spørsmålet: Kva er «homofili»? Eller kva er «heterofili»? Er det eine meir «naturleg» enn det andre. (Og då har eg som utgangspunkt at evna til å elska eit anna menneske kan sjåast isolert frå «det naturlege» i at det må to kjønn til for å produsere barn).

Tradisjonell psykoanalyse har her eit viktig poeng: Eitkvart menneske er fødd biseksuelt, men blir sosialisert til heteroseksualitet. Dette forstå eg slik at mannen må fortrenge det «kvinnelege» i drifta si, medan kvinna må fortrenge det «mannlege» i sin seksualitet for å tilpassa seg det rådande kjønnsrollemønste-

DEBATT

ret for kva er som er maskulint og feminint: aktiv-passiv, sterk-svak, jeger-bytte osv. Men fordi dette er eit rollemønster som er basert på ei sosialt tillært fortrenging, vil dei fleste menneske ha ubevisste eller latente homoseksuelle ynskje.

Men for den gjennomsnittlige tilpassa heterofile er slike ynskje så skræmmande at det alt før puberteten blir oppretta ei brei «aseksualisert gråson» i forhold til personar av same kjønn. Samstundes blir det ekstra nødvendig å framheva dei spesielle kjønnsesifikke «maskuline» og «feminine» karaktertrekka gjennom veremåte, klesplagg osv.

Dei som av ulike årsakar reagerer mot denne straumline-forma tilpassinga til vaksne kjønnsrollar, vil få problem med si eiga oppfatning av å vera «normal» og lett utvikla skuldskjensle for å vera «slik» og ikkje som «dei andre».

Mange sjølvbiografiar frå homofile gjev også det inntrykket at det like mykje startar med at tradisjonelt streng kjønnsrolletilpassing skræmar personen bort frå motsett kjønn — som at det i utgangspunktet er nokon klar «dragning» mot eins eige kjønn.

Frå dette sluttar eg at det «eigentlich» er like lite «naturleg» å berre ha evna til å elska ein person av motsett kjønn som å berre ha evna til å elska ein person av same kjønn. Det ligg ein kua og forknytt kjønnsidentitet under i begge tilfelle. Skildnaden er «berre» at samfunnet definerer det som «normalt» å vera forknytt i forhold til personar av same kjønn.

KJØNN SOM VARE

Eg meiner at rådande seksualmoral (som er djupt festa i kjenslelivet) set kjønn over person; kjønn er det primære, og så kjem personen som noko sekundært. Har ein først opplevd tenning i forhold til personar av motsett kjønn, er ein pr. definisjon heterofil. Har ein opplevd tenning i forhold til personar av same kjønn, er ein homofil. Kjønn avgjer. Men heile denne «filitankengangen» reduserer mennesket

si evne til å elska eit anna menneske til eit spørsmål om korleis ein får gnikka tissen sin. Det er eigentleg ikkje tenning fordi det dreier seg om eit bestemt og unikt menneske, men fordi dette mennesket har eit bestemt kjønn.

Djupast sett trur eg det er noko av dette pornografien kan flyta på: Kjønn og kjønnsattributtar blir gjort til vare, til ein salsartikkel med verdi i seg sjøl. Kjønn blir gjort til ting, lausrive frå det bestemte mennesket med sin bestemte personlegdom. Faktisk blir mennesket på denne måten markedsført som konsumartikkel under etiketten «kjønn».

Men personlegdom eller individualitet kan ikkje gjerast til ting, seljast eller konsumerast. Viss ein difor heldt det særegne individet som viktigare enn kjønn, ville menneskelege forhold bli endra til for-

hold som i langt større grad var uttrykk for det ekte og unike mellom to individ, — og ikkje som no, først og fremst eit verdiforhold mellom to vareartiklar som blir vurderte etter ein skala for «maskulinitet» og «femininitet». Men å setja individet over kjønn på denne måten blir ingenting anna enn biseksualitet sett i system.

BISEKSELT VESEN

Sett no at mennesket «på botn» eller «eigentlich» er eit biseksuelt vesen. Og med det forstår eg at det er muleg og «naturleg» å utvikla nære og seksuelle forhold til andre menneske — uavhengig av kjønn — når dei ytre forholda opnar for det.

Er det eigentleg så urimeleg? OK. I dag og i vår kultur er det urimeleg. Men kan ikkje det like gjerne ha samanheng med at vår kultur ikkje er komen lenger enn at han framleis

DEBATT

består av ei rad materielle og kjenslemessige barrierar som hindrar full menneskeleg utfolding? Og kan det ikkje også ha samband med at vår kultur seier at seksualitet = heterofilt samleie, og stort sett berre det?

For å samanfatte så langt, vil eg sei det slik at homofilkampen ber i seg den historiske muligheita til at mennesket kan frigjera seg frå eit viktig ideologisk område: det gamle rigide og undertrykkande kjønnsrollemønsteret. Som strategisk menneske-ideal trur eg også vi bør kjempe for å utvikle mennesket si evne til å elska eit anna menneske for det bestemte individet det er — og ikkje primært for det kjønnet det har. Eller sagt på ein klarare måte: Vi bør framheva folk som har utvikla sin emosjonelle kapasitet i biseksuell retning. I staden for at det står defensive forsvarsartiklar eller -intervju i Klassekampen, burde det stå

offensive oppslag som understrekar at det gjennomsnittlege «normalmennesket» først og fremst har noko å læra av dei som har evne til å elska personar av begge kjønn!

INSEMINASJON OG ADOPSJON

Torstein Tranøy tek i artikkelen sin også opp spørsmålet om inseminasjons- og adopsjonsrett for homofile. Dette er vel det spørsmålet som i dag seier mest om kor djupt fordommane overfor homofile stikk.

Ei offisiell godkjenning av retten til å etablere lesbiske eller homofile barnefamiliiar betyr — slik eg kan sjå det — at alle menneske, uavhengig av kva seksuell legning som dominerer i den enkelte, får lovfesta rett til å ha barn og oppdra desse. Når det er «legalt» å vera einsleg mor og einsleg far, burde det vera nokså klart å ha retten til å vera

«dobbel» mamma og «dobbel» pappa. Så langt burde det vel vera greit.

Men eg meiner ikkje dermed at barn ikkje treng «både far og mor» — slik eg skreiv i artikkelen om familien. Så lenge kjønnsrollemønsteret er så markert og dominerande som i dag, trur eg at nære kjønnsidentifiseringspersonar vil vera viktige for barn som veks opp — enten vi likar det eller ikkje. Men det problemet gjeld i like stor grad for einslege foreldre. Og det endrar ikkje det progressive i kravet om homofile barnefamiliiar.

FAMILIEN — DET SAME HINDERET

Det eg likevel meiner er viktig å hugsa på, er at ei differensiering i fleire typar kjernefamiliiar ikkje kan vera noko mål i seg sjølv. Det er eit viktig steg på vegen, men ikkje noko endeleg mål. For uansett kjønns-samansetning, vil familien likevel vera den private reproduksjonsinstitusjonen som hindrar ei fri utvikling for begge partar. Isolasjonen og «tosomheten» vil vel dermed bli den same også for homofile «ektepar».

Men med si «eksempelets makt» peikar homofile barnefamiliiar langt framover i eit anna samfunnssystem som ikkje lenger byggjer på familien, men på kollektivet. For kollektivet set i system at alle får høve til å omgåast og vera med å oppdra barn. Kampen for eit økonomisk system som kan kollektivisera og sosialisera den private sfæren — slik at familien blir overflødig — må bli den samlande strategiske oppgåve uansett om vi oppfattar oss som hetero- eller homofile. For når mennesket — innanfor det sosialistiske kollektivet — har kome så langt at det har evna å elska eit anna menneske for det spesifikke mennesket det er, kva er det då som vil heita «homofili» og «heterofili» lenger? □

(Innlegget er noe forkortet)

Åge Eitunggjærde

Kva er homofili/heterofili, — og kva er mest naturleg?

FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

– Vi er dypt skeptiske!

Pål Steigans bok om ml-bevegelsen i Norge byr tildels på spennende lesning, og vil interessere mange av de som har elsket bevegelsen og enda flere som har hatet den. Å lese om partiets røtter, om de kampene det har vært igjennom og om den internasjonale virksomheten byr på både nytt stoff og morsomme detaljer.

Det gir dessuten en viktig motvekt mot den fortielse og de forvrengninger som finnes i andre historiske versjoner om denne bevegelsen, bl.a. hos Yngvar Ustvedt og Edvard Bull. Steigan har fortalt historia om Bryn-Hellerud SUF, bruddet med SF, Vietnambevegelsen i Norge og streikestøttepartiet AKP slik at bevegelsens rolle blir klargjort.

Men hva slags partihistorie har det blitt? Partihistorie, og for den saks skyld politisk memoarlitteratur, kan skrives minst på to måter. Den ene er den *legitimerende*. Denne typen historieskriving er vel kjent både fra hjemlige og fjernere farvann, også fra sosialismens historie. Felles for den er at ubehagligheter feies under teppe, at egen rolle overvurderes, at motsetninger forenkles og tilsløres, og at motstandere tilkjennes liten ære. Dette er en seierherrenes historie, der historiens gang forstås og forklares i lys av den fasit, som bestemmes av de rådende maktforholdene.

UNDER OVERFLATEN

Den andre måten å skrive partihistorie på, er den *kritiske*. Her er målet å gå under overflaten, avdekke myter, og få tak i de vesentlige underliggende tendensene, uansett om det som avdekkes stemmer med et

idealbilde. I en slik historieskriving kan en heller ikke gå av veien for å sette søkelys på forhold som kan være ubehagelige å få fram på kort sikt, men som kan øke forståelsen og løse problemene på lengre sikt.

Når man skal skrive historia til ml-bevegelsen i Norge burde det være særlige grunner til å velge en kritisk tilnærming. Dette fordi hele sosialismens historie er tvetydig, fordi parti etter parti har forvandlet seg fra revolusjonære arbeiderpartier til borgerlige partier i en eller annen form. ML-bevegelsens visjon var en gang å skape et parti som verken gikk det monolittiske sovjetiske partidiktaturets eller det vestlige sosialdemokratiets vei. Om dette har lyktes kan diskuteres, og det burde utvilsomt vært diskutert i en partihistorie. Uansett hva man måtte mene om AKP pr. idag, er dette en livsviktig diskusjon for kommunister. Mener man, som Steigan, at AKP har lyktes, må det være makt-påliggende å hindre framtidig borgerliggjøring. Mener man det motsatte, er det like makt-påliggende å finne ut hvorfor det gikk galt enda en gang.

Kanskje det kan virke urettferdig å stille slike krav overfor den type memoarlitteratur som Steigan skriver. Men han er sjøl inne på at liknende kriterier bør stilles (kap. 23). Historie skal kritisk avdekke det som virkelig har skjedd, og ikke være speil for tolkning av nåtida i ønskelige retninger. Dette skriver han i en kritikk av kinesisk partihistorie under Mao, og han kaller denne metoden for Sannhetsministeriets. Desverre må man langt på vei avvise hans egen historie som en sannhetsministers memoarer.

SOSIALT GRUNNLAG

Vårt første eksempel er at Steigan retusjerer det sosiale grunnlaget for ml-bevegelsen. For et parti av AKPs

type har det vært en sentral idé at partiet på alle nivåer skulle kontrolleres av folk fra arbeiderklassen. Dette var ikke fordi det i seg sjøl var en feil om folk fra intelligensien og borgerskapet sluttet opp om partiet, men fordi den avgjørende makta skulle ligge hos dem som hadde mest å vinne på å styrte kapitalismen. Men Steigan unnlater å gå inn på de problemer det åpenbart representerer at en stor del av medlemmene nettopp var studenter og intellektuelle. Var f.eks. de toneangivende aktivistene i Bryn-Hellerud SUF arbeidssønner- og døtre som Steigan antyder? Det var beviselig svært mange som *ikke* var det, blant annet både Steigan og Øgrim. Spilte studentbevegelsen en helt perifer rolle i AKPs forhistorie sammenliknet med streikebevegelsen?

Åpenbart ikke. Det er neppe mulig å forstå streikebevegelsen rundt 1970 fullt ut uten å se den i sammenheng med studentbevegelsens. De beløp som ble samlet inn bidro til å styrke mange streiker. Videre er det et faktum at svært mange som i dag framstår som AKPs arbeidertalsmenn, hadde sitt tilholdssted i SV-kantina på Blindern i begynnelsen av 70-åra, og at Studentersamfunnet fungerte som en av bevegelsens viktigste kamparenaer. Det er ingenting galt i alt dette. Men når dette stikkes under en stol og partiets solide arbeiderbasis hausses opp, da er det ikke kritisk historieskriving. Det er retusjering av virkeligheten og myteskaping. Alvorligere er det at Steigan heller ikke tar opp den betydelige rollen som disse intellektuelle etter hvert kom til å spille i de høyere lag av partiet, i utvalg, sentralkomite og daglig ledelse. En stor del av dem som er kjent som ledere i ml-bevegelsen har påviselig intellektuell eller borgerlig bakgrunn, og de har sjøl en utdanning som plasserer dem

DEBATT

langt fra arbeiderklassen. Hva oppnår Steigan med å tilslore dette? Å skape et inntrykk av et arbeiderparti som ikke er det, eller å dempe den kritiske årvåkenheten i egne rekker?

PARTIBEDRIFTER

Et annet eksempel på problemer som Steigan tilslore i stedet for å avdekke, er utviklinga av AKPs partibedrifter. Som han selv er inne på, var det i utgangspunktet et prinsipp for bevegelsen å være sjøl-

berga økonomisk, ubestikkelige og uavhengige både av fremmede makter og hjemlig statsapparat, for ikke å snakke om næringslivet. Partiets svar var masselinja, uegennyttig innsats fra hundrevis av aktivister enten det gjaldt trykkeriet i Fyrstikkalléen eller innsamling av millionbeløp til moderne rotasjonspresse. Denne linja ble oppgitt i 1978/79 da partiet for første gang takket ja til statsstøtte til avisdrift og valgkamp. Steigan argumenterer for at dette

var det eneste riktige. Men han unnlater å ta opp de problemene det utvilsomt innebærer at en revolusjonær bevegelse blir økonomisk uavhengig av medlemmene og avhengig av den staten som skal nedkjempes. Han nøler heller ikke med

Det er et faktum at AKP-arbeider-talsmenn hadde tilholdsted på Blindern i 70-åra.

FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

å omtale den tidligere virksomheten i Fyrstikkalléen med dagens Duplotrykk i et og samme åndedrag som om det var ett og samme fenomen. Fyrstikkalléen og rotasjonstrykkeriet anno 1976 ble skapt av aktivister, men ingen kan hevde at det gjelder dagens Duplotrykk. Trykkeriet har nylig investert i en ny rotasjonspresse til 12 millioner kroner. Det er åpenbart for enhver at dette ikke har skjedd gjennom aktivisters masseinnsamling. Det kan ha skjedd gjennom egen profitt, men etter alt å dømme har lån på det borgerlige kredittmarkedet vært sentralt. Er det uproblematisk for et kommunistisk parti når partibedrifter blir *uavhengig* av medlemmene og *avhengig* av lån fra finanskapitalen og ekspansjon på dert kommersielle markedet?

KULTURREVOLUSJONEN

Vår andre hovedinnvending mot Steigans bok, er at han retusjerer en helt sentral del av partiets ideologiske grunnlag, nemlig kulturrevolusjonen. Den var sekundær sier han. Flere har sagt seg uenige med Steigan her, bl.a. Braanen i Rød Ungdoms historiehefte og Åsmund Egge i Klassekampen 31.8.85. Begge hevder at kulturrevolusjonen spilte en avgjørende rolle for at ml-bevegelsen ble til. Vi vil gå så langt som til å si at den utgjorde partiets særegne ideologiske identitet ved grunnleggelsen. Nettopp kulturrevolusjonen og Maos form for marxisme ga visjonen om at det kunne skapes en revolusjonær bevegelse som verken ville gå Sovjets eller det vestlige sosialdemokratiets vei.

Steigan oppsummerer selv at utviklinga i Kina etter Mao førte til en ideologisk identitetskrise i ml-bevegelsen. Dette spørsmålet er ekstra kinkig for Steigan fordi de kreftene som kulturrevolusjonen rettet seg mot, er identiske med de som i dag sitter med makta i Kina. Steigan vil gjøre dette til et lite spørsmål ved å hevde at vi egentlig bare har Maos ord for at det fantes et borgerlig senter i KKP i 60-åra. Han tar derfor lett på det som var innholdet i

denne krisa. Stort sett tilskriver han det religiøse tilbøyeligheter hos bevegelsens tilhengere: Gudene hadde sviktet. Han oppsummerer det som et stort framskritt at partiet i dag har et mindre religiøst forhold til politikken.

Selvsagt kan han ha rett i at ml-ere i Norge, i likhet med mange marxister før oss, har hatt en lite kritisk og sjølstendig holdning til marxismens historiske oppsummeringer. Dette gjelder sikkert også holdninga til kulturrevolusjonen og Kina under Mao. Men er det derfor riktig at ml-ernes maoisme i 60- og 70-åra utelukkende var basert på Maos ord? Dette er temmelig drøy kost. For det ene er det i og rundt partiet mange som har hatt og har store kunnskaper om forholdene i Kina. Deriblant også Steigan selv, som aldri tidligere har gitt inntrykk av at hans standpunkter bare baserte seg på Maos ord. For det andre finnes det faktisk en *omfattende sjølstendig litteratur* om Kina, som kan bekrefte at det var atskillig hold i det Mao i sin tid oppsummerte om forholdene i KKP.

Vi er dypt skeptiske når Steigan vil plassere ml-erne i klasse med religiøse fenomener. Man kan mene at Mao overså viktige forhold når han gjorde sine oppsummeringer. Man kan mene at de teoretiske konklusjonene var gale. Man kan også mene at Dengs «sosialisme» er bedre for Kina enn Maos var. Men man vil neppe finne dekning for at maktkampen i KKP i 60- og 70-åra var resultat av Maos fantasier, eller at Mao og Deng egentlig sto for samme politikk. Maos linje var et resultat av Maos oppsummeringer. ML-bevegelsens maoisme var videre et standpunkt for Maos linje mot Dengs, på samme måte som marxister tidligere har valgt Lenins linje mot Kautskys og Stalins mot Bukharins. Vi vil overhodet ikke hevde at slike standpunkter er absolutte og evige. I en historisk prosess må historiske oppsummeringer stadig fornyes. Men hvis man med noen rett skal kunne kalle seg vitenskaplig sosialist, må det skulle mere til enn

en vindendring, eller en maktendring, for å forandre et tidligere standpunkt. Er teorien basert på vitenskaplige standpunkter, må den også endres på vitenskaplig vis.

PARTISTRUKTUR

Å skrive historia til ml-bevegelsen i Norge eller andre kommunistiske partier må nødvendigvis reise mange spørsmål som verken Steigan eller vi har noe svar på i dag. Standpunkter som tidligere syntes selvsagte kan vise seg å være problematiske og må legges under lupen på ny. Atskillige trekk ved disse partiene har jo fått konsekvenser man i utgangspunktet ikke ante. Vi har når det gjelder AKP trukket fram betydninga av klassesammensetninga og visse ytre, økonomiske krefter. Men ennå har ingen funnet ut hvordan det gang på gang skjer at et lite oligarki av yrkesrevolusjonære, som delvis er intellektuelle, kommer til å ta beslutningene atskilt fra medlemmene. Også andre spørsmål må stilles. Det er nødvendig å prøve å identifisere borgerlige trekk ved arbeiderpartienes organisasjon og linje, som bidrar til forvandlingen av disse partiene. For eksempel kan det være nødvendig å se på i hvilken grad *arbeidsdelinga* i kommunistpartier produserer forskjeller mellom ledere og ledede. Det kan være nødvendig å se på virkningene av den borgerlige *autoritetstroen*, som lett skaper «nikkerkultur» rundt og under ledelsen, og hindrer den kritiske tenkinga. Det er nødvendig å se om disse og andre borgerlige trekk ved partistrukturen er forenlig med *frigjøring* av arbeiderne som har kommunismen som mål. Mao eliminerte enkelte av disse borgerlige elementene fra den nedarvede partistrukturen. Men det var åpenbart ikke nok, også Mao kom i siste instans til kort. Hvilke andre borgerlige trekk må fjernes uten at man glir over i anarkisme eller sosialdemokrati? □

(Innlegget er noe forkortet)

Gro Hagemann
Pål Ytreberg

HISTORIE MED PERSPEKTIV

Paul Bjerke anmelder Pål Steigans bok, «På den himmelske freds plass, om ml-bevegelsen i Norge.» Han mener å kunne lese en beundring for bevegelsen mellom linjene i boka. Dette er også årsaken til at borgerlige aviser har møtt boka med raseri og aversjoner.

I mange omtaler av Pål Steigans bok «På den himmelske freds plass. Om ml-bevegelsen i Norge» blir det gitt inntrykk av et klart skille mellom bokas første 250 sider, som i fragmentert og sjølbiografisk form forteller om 20 år med SUF og AKP, og bokas siste 50 sider der forfatteren tar opp vår tids mest brennende problemer. Etter mitt syn er det ikke noe sånt skille. Tvertimot.

Enheten mellom bokas to — tilsynelatende svært forskjellige — deler hviler på ml-bevegelsens fremste kjennetegn, evnen til å snu alle vedtatte sannheter i det søvninge, provinsielle sosialdemokratiske Norge på hue og viljen til å sette disse idéene ut i livet, å gjøre idéene til virkelighet.

REVOLUSJON

Jeg husker for eksempel det allmenne rabalder da Verdens Gang (den gang en liten, kjedelig høyreorientert avis) avslørte at Tron Øgrim ikke aksepterte det norske lovverket, men tvert i mot så det som sin plikt å sette seg ut over det om nødvendig. Det var sjokkerende for mange i en tid da sjøl en ulovlig streik hørte fortida til.

Jeg husker også rabalderet bare begrepet monopolkapitalen skapte og det voldsomme oppstyret rundt det kjetterske «proletariatets diktatur», for ikke å snakke om motstanden mot den ensidige støtten til vietnamesere og palestinere.

ML-bevegelsens intellektuelle styrke og tiltrek-

ANMELDELSER

ningskraft har alltid vært en ustoppelig vilje til å tenke utover sin egen nesetipp, til å stille dristige spørsmål og gi dem enda dristigere svar — basert på arbeiderklassens klassestandpunkt, som det pleier å hete i sjargongen.

Men først og fremst sjokkerte SUF og seinere AKP det gode selskap ved å ikke nøye seg med prat!

Steigan-bokas første 250 sider handler om forsøkene på å sette de radikale tankene ut i livet. For bare å nevne noen få eksempler:

— Dagsavis. Det halsbrekkende og vellykka forsøket på å skape en revolusjonær dagsavis, som Steigan omtaler som et av de få virkelige geniale trekkene. Det er ikke vanskelig å være enig i det. Uten KK, ingen ml-bevegelse som i dag.

— De såkalte proletariseringsskampanjene, der bevegelsen tok konsekvensen av sin egen ideologi: Store deler av medlemmene skiftet klasse — fra småborgerskap til proletariat, en hending som fikk borgerskap og sumpvenstre til å fryse på ryggen.

— Streikeledelse og streikestøtte. Steigan hevder at AKP har hatt fingra borti 95 prosent av alle streikekamper etter 1970. Han kan også fortelle at støttearbeidet til de streikende jøtularbeiderne, som i all hovedsak ble organisert av ml-ere, i alt ga 2 millioner kroner.

— Kvinneopprøret. Kvinnefronten ble danna etter et initiativ tatt i stua til Kjersti Ericsson, nåværende AKP-sjef. Kvinnefronten har gått i spissen for den aktive, samfunnsretta kvinnekampen som i Norge har fått dominere. Ikke minst har den offensive kampen mot por-

no blitt et forbilde internasjonalt. Det er heller ingen tvil om hvilket parti som har kjempa gjennom parolen 6-timers normalarbeidsdag med full lønnskompensasjon.

— Internasjonal solidaritet. I Sverige er det mulig å forsvare Sovjets framferd i Afghanistan med «sosialistiske» argumenter. I Norge er det umulig. Jeg er ikke i tvil om at AKP er en viktig årsak til det. Steigan «avslører» hvordan partiet tok initiativet til januar-demonstrasjonen mot overfallet som til dags dato er den største afghanistan-demonstrasjonen i Vesten. Han kan også berette om møter med representanter fra over 100 ulike land.

I Steigans bok synes jeg å lese mellom linjene en slags beundring for oss sjøl, for hva vi faktisk har fått til på tjue år. Denne beundringa er oss vel unt. Og for mange i og i nærheten av rørsla tror jeg at dette vellykkede forsøket på å sette vår innsats i perspektiv, vil være bokas hovedmisjon. Det er ingen tilfeldighet at anmelderne i de store borgerlige avisene møter boka med aversjon og raseri.

SMÅ

Men sjøl om det sies mye pent om vår innsats: Stilt overfor de virkelige perspektiver i dagens verden blir vi svært små. Som Steigan skriver i bokas aller siste avsnitt:

«Vi er den første ge-

Gro eller Kåre framstilles som skjebne-valget i vår tids perspektiv-fattigdom. Steigan gir smaksprøver på de virkelige perspektivene.

FOTO: KLASSEKAMPEN

nerasjonen som veit at det er blitt teknologisk mulig å utrydde all menneskelig sivilisasjon. Men vi er også den første generasjonen som ser at det er teknologisk mulig å frigjøre oss fra slit og nød og skape et rikt og menneskeverdig liv for alle. Det er i høy grad opp til oss hvilken vei utviklinga vil ta.»

Han har åpenbart rett. Dette er perspektivet for dagens generasjon verdensborgere. Vi står ved en av historiens

avgjørende skilleveier. Verden kan ikke fortsette som nå på litt lengre sikt. Den tredje verdens masser vil ikke finne seg i et økonomisk system de ikke har noen fordel av.

Naturen vil slå tilbake på kapitalismens rovdrift, for søpling og forgiftning, tvunget fram av dette systemets eneste drivkraft, profitten.

I en sånn situasjon føres det i Norge en valgkamp der det helt overskyggende spørsmålet er om Kåre fra

ANMELDELSER

Bestum eller Gro fra Bygdøy noen hundre meter unna på den andre siden av Bestumkilen skal bli statsminister for å føre den samme politikken. Også SV mente det var valgets hovedspørsmål. Her ble det ført en valgkamp der et av spørsmålene har vært om Einar Førde som utenriksminister vil sette landets sikkerhet i fare.

I en sånn tid føles det som et privilegium å være med i et parti der den nylig avgåtte formann skriver bok om bl.a. datarevolusjonens

innvirkning på våre liv, lønnsarbeidets sammenbrudd gjennom den voldsomme automatiseringa av produksjonen, jordklodens økologiske kriser, avskoging, den tredje verdens gjeldskrise som i virkeligheten er en dynamittladning under verdens finanssystem. Og så videre. Hvem tror Kjell Magne Bondevik eller Johan J. Jacobsen kunne skrevet en sånn bok?

Mitt ønske er at AKP nå følger opp og viser like mye dristighet i å skape hand-

lingsparoler som den langt mindre rørsla klarte da skolelønndom med 2,50 i ukelønn samla inn 25 000 kroner til det seinere Duplotrykks første offsetmaskin. Steigan er sjøl inne på spørsmålet om AKP kan stivne i 60- og 70-tallets politiske problemer. Er vi i dag for opphengt i det som har vært, for lite villige til å høre på signalene fra det som kommer?

SVAKHETER

Bokas viktigste svakhet er

formell. Hva er dette egentlig for slags bok? Den er verken sjelbiografisk eller faghistorisk, men noe midt i mellom. Det gjør det vanskelig å velge kriterier å vurdere boka ut fra.

Et eksempel: Et av de mst spennende avsnitt i boka drøfter SUFs sosiale røtter. Han dokumenterer grundig hvordan det seinere så berømte Bryn/Hellerud SUF bokstavelig talt kunne hente de marxistiske klassikerne ned fra loftet. Foreldra til mange av aktivistene var tidligere fagforeningsfolk, motstandsfolk og kommunister. De aller fleste solid planta i arbeiderklassen. Dette er viktig for det bidrar til å avlive myten om SUF som borgerskapets opprørske barn.

Men som historie holder det ikke. Da måtte Steigan brukt et bredere materiale, hva slags sosial basis hadde f.eks. ml-bevegelsen på Universitetet som var en svært viktig del av den tidlige rekrutteringa til rørsla.

Det samme gjelder Steigans vurdering av sanning som kulturrevolusjonens betydning for den norske ml-bevegelsen, og også det reint anekdotiske avsnittet om Det Norske Studentersamfunn.

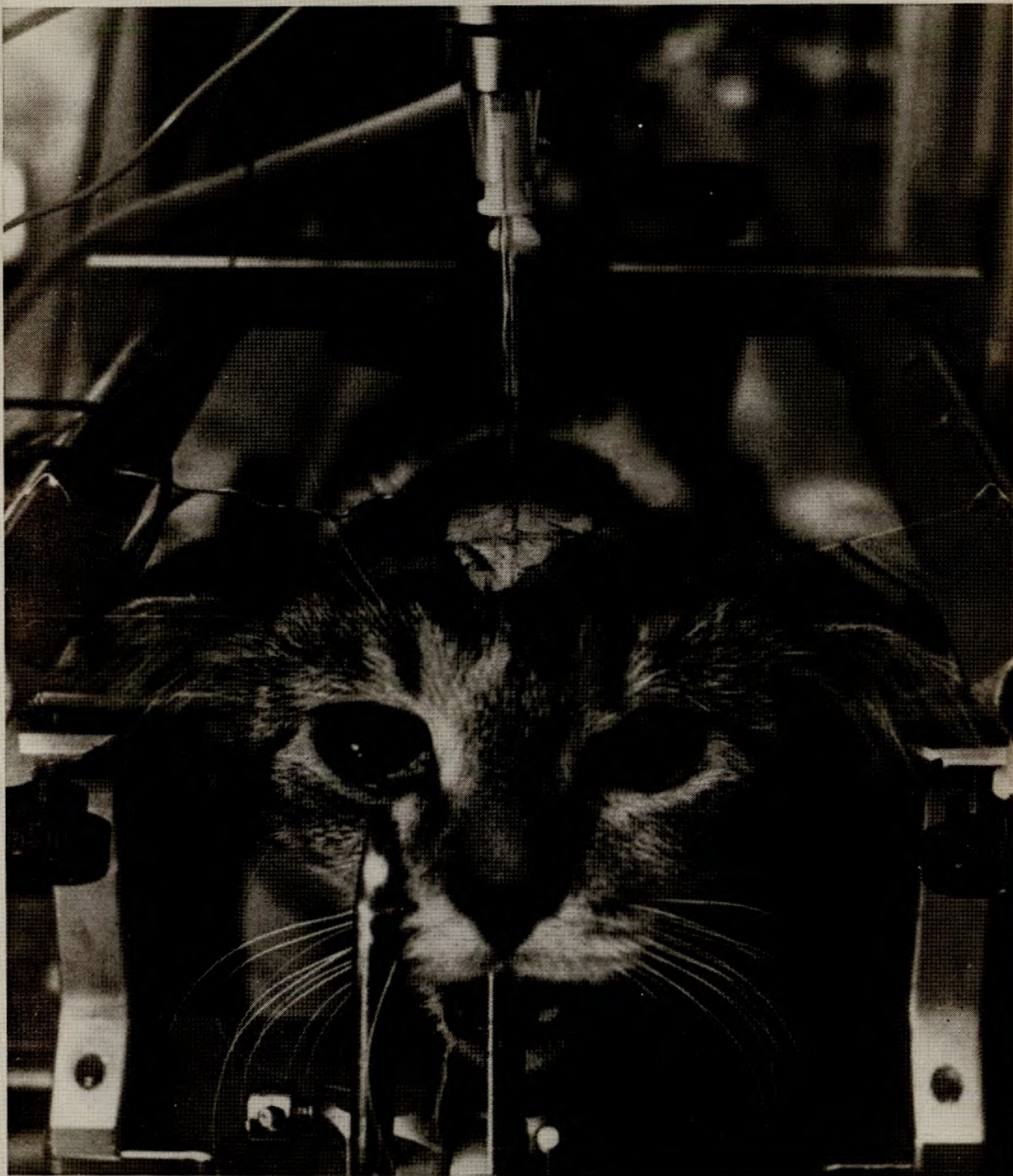
Steigan har riktignok sagt at han ikke har skrevet en partihistorie, men jeg synes likevel det er verdt å understreke denne begrensninga i framstillinga som er overraskende godt og tørrvittig skrevet. ■

Paul Bjerke

*Pål Steigan
På den himmelske freds plass. Om ml-bevegelsen i Norge.
Aschehoug*

ANMELDELSER

ARV OG MILJØ

Kritisk vitenskap er ein integrert del av kampen for å skape eit nytt samfunn, på samme måte som mykje av dagens vitenskap har som oppgåve å hindre at eit slikt

Tilpasningsproblem blir sett på som defekter i hjernen. Riktig behandling blir piller eller kniv.

FOTO: KLASSEKAMPEN

samfunn kan skapast ved å produsere kunnskap på vegne av interessene til den dominerande klassen.

Steven Rose, Leon J. Kamin og R.C. Lewontin, to av dei biologar, og ein psykolog, er alle saman leiande innfor sitt fagområde. Dei gjer i denne boka ein grundig jobb i å tilbakevise både teoretisk og empirisk innholdet i den biologiske determinismen.

BIOLOGISK DETERMINISME

Med biologisk determinisme meiner dei idear om at den menneskelege natur i hovudsak er bestemt av medfødte gener og derfor ikkje kan endrast. «Man kan ikke forandre den menneskelige natur» er eit utsagn som er typisk for den biologiske determinismen. Forfattarane meiner at dette ikkje er riktig. Dei seier at «det eneste fornuftige man kan si om den menneskelige natur er at det er i dets natur å konstruere sin egen historie».

Biologiske deterministar har dei siste 150 år funne årsaken til ulik status, rikdom og makt mellom klassar, kjønn og rasar i ein reduksjonistisk teori om menneskeleg natur. Dei argumenterar for at biologi er noko som er gitt av naturen og bevist av vitenskapen. Derfor kan det ikkje argumenterast mot biologien, for den er uforanderleg. Deterministane leitar etter forklaringar og resultat som bygger opp under påstanden deira om at alt kan forklarast utifrå biologi og natur. Utålmodige barn eller barn som opplever skulen som kjedeleg eller har konsentrasjonsvanskar, får diagnosen hyperaktive eller MBD (Minimal Brain Dys-

function).

Tilpasningsvanskar blir sett på som defektar i eit individs hjerne. Avvikande adferd blir eit resultat av avvikande adferd til eit organ. Riktig behandling blir derfor med piller eller kniv.

Deterministane legitimerer teoriane sine ved å benekte einkvar tilknytning til politiske hendingar. Dette gjer dei ved å gi inntrykk av at teoriane er eit resultat av ei indre utvikling innanein vitenskap som er isolert frå sosiale relasjonar. Deretter blir dei politiske aktørar som skriv i avisene om dei politiske og sosiale konsekvensane som kan inntreffe utifrå deira objektive vitenskap. Dei forandrar sin person frå den vitenskapelege til den politiske og tilbake, etter som situasjonen forlanger det.

Vitenskapeleg framskritt er eit produkt av kontinuerleg spanning mellom den indre logikken i ein metode for å oppnå kunnskap og det ein erkjenner som samanhengar og viten om den rette materielle verda. Konservativt filosofar som benektar det siste, og nokre meir moderne sosiologar som ynskjer å oppløyse det fyrste, gjer begge to den feilen at dei ikkje forstår den makt og rolle som ligg i spenninga mellom ny kunnskap, eksisterande kunnskap og samfunnsforhold. Ny kunnskap blir alltid testa på to måtar: I forhold til sannheit og i forhold til sosial funksjon.

IQ-TESTAR

Borgarleg vitenskap er reduksjonistisk. Innafor borgarskapets syn på natur har måling og veking ein sentral plass. Til dømes blir testing av intellektuelle evner og in-

ANMELDELSER

telligens, ei sak for neuroanatomar.

Lenin og Einstein sine hjernar blei tatt ut etter dei-ra død. Eit heilt institutt blei oppretta for å studere hjer-nen til Lenin. Års forskning kunne ikkje finne noko uvanleg, men instituttet for-blei eit statleg undersø-kingssenter. I denne tradi-sjonen blir molekylar og cel-le-aktivitet årsak til adferd. Herifrå er vegen kort til å finne spesielle, uvanlegge gener, la oss sei for krimi-nalitet, vold og sinnssjuk-dom.

C. Darwin, forgjengar for sosio-biologien, «...noen av de mønster kvinner utmerker seg med er ka-rakteristisk for den lavere rase».

FOTO: KLASSEKAMPEN

Når eit barn gjer det dår-leg på skulen, eller når ein voksen er arbeidslaus, er det fordi han eller ho er ge-netisk underlegen og alltid må forbli det. Feilen ligg ikkje i skulen eller i sam-funnet, men i den under-legne personen. For å få stadfesta kven dei under-legne er, blir intelligens-te-star brukt i utstrakt grad. Føresetnadane for at desse skulle få gjennomslagskraft, var ein idé om at intelligens var noko arveleg og dermed uforanderleg. For å doku-mentere dette er det gjort diverse tvilling-undersekin-gar. Forfattarane tek føre seg desse tvillingundersøkin-gane og viser det uholdbare i metoden for å komme fram

til at intelligens er arveleg. Ved hjelp av undersøkingar av adoptivbarn, viser dei at intelligens har mykje meir med miljø og sosiale forhold å gjere, enn med arv.

I tillegg til dei metodiske problema som er knytta til IQ-forskning har fleire resul-tat innan denne disiplinen vist seg å vere rein svindel. Den beste svindelhistoria er historia om Sir Cyril Burt.

SIR CYRIL BURT

Hans livsverk frå 30- til 60-åra blei på slutten av 60-åra nærast sett på som fundamentet for all IQ-forskning. Leiande deter-ministar som Arthur Jensen og Hans Eysenck baserte seg i stor grad på hans ar-

beld. I 70-åra blei det av-slørt, mykje takka vere Leon Kamin, at rapportar var fin-gert, endel av informantane og medarbeidarane hans hadde aldri eksistert, og dei endelege statistiske sam-anhengane mellom arv og intelligens var fabrikkert.

Sir Cyril Burt har etter dette blitt detronisert, men sjøl om guden har falt, lever religionen vidare.

KVA ER RASE?

Forfattarane stiller spørsmå-let: Finst det bevis for at ra-se og klasseforskjellar del-vis er ein konsekvens av ge-netiske forskjellar mellom grupper?

Kva veit vi eigentleg om genetiske forskjellar mellom

ANMELDELSER

Heilheiten er meir enn summen av delene, det gjelder såvel for mennesker som kaker.

FOTO: KLASSEKAMPEN

det vi vanlegvis tenkjer oss som ulike rasar? Svaret dei gir er at det ikkje finst genetiske forskjellar som kan forklare kvifor vi har ulike rasar. Rase er ein sosialt skapt kategori som ikkje har noko med gener og biologi å gjere. Alle veit at folkegrupper er forskjellige. Nokre har valgt å bruke omgrepet rase på ein del sosio-kulturelle forskjellar. Det er desse som har lagt grunnlaget for fascismen.

Noko av det samme opplever vi innfor patriarkalske samfunn. Fysiske forskjellar blir med ujevne mellomrom brukt til å legitimere undertrykking. Forfattarane dreg samanlikningar mellom seksisme og rasisme.

Dei henviser til C. Darwin som i god patriarkalsk tradisjon skriv følgjande: «I alle fall noen av de mentale mønster som kvinner utmerker seg ved, er mønster som er karakteristiske for den lavere rase.»

Seinare uttalte den franske hjernespesialisten F. Pruner følgjande når han skulle beskrive negrar: «Negeren minner på mange måter om kvinner i sin kjærlighet til barn, sin familie og sitt hus ... Den sorte mann er for den hvite, som kvinner er til menn generelt, et elskelig vesen og et vesen til forlystelse og glede.»

Sosiobiologien fører denne tradisjonen vidare.

SOSIOBIOLOGIEN

Det sentrale for sosiobiologane er at menneskeleg sosial atferd er koda i genene. Dermed blir det medfødte i atferd viktigaste studiefelt

for dei.

Eit grunnleggjande premiss er at genetisk bestemte menneskelege sosiale trekk har blitt etablert gjennom naturleg utvalg gjennom human biologisk evolusjon. Dei meiner at alle universelle karakteristika er koda i genene. Ved å uttale seg om menneskeleg natur, beskriv dei fenomen som dei er minst å skulle forklare. Dermed kan dei uttale seg om alt frå krigsdrift til kvinneleg orgasme.

Deterministane tenner heile tida nye brannar. Ein gong er det intelligens og rase, neste gong biologisk underordning av kvinner og genetisk fiksering av menneskeleg natur. Forfattarane ser det som ei oppgåve for den nye biologien å sløke desse brannane, før dei set fyr på heile det intellektuelle nabolaget. Men, i denne kampen må vi ikkje bli kultur-deterministar.

Desse meiner at menneskeleg atferd er bestemt heilt og fullt av kulturelle og sosiale forhold. Individuelle mennesker er ikkje enkle avspengingar av sosiale omgivnader. Om det hadde vore tilfelle, ville det ikkje ha vore nokon sosial evolusjon. Dei polemiserer mot den materialistiske doktrina om at mennesket er eit produkt av sine omgivnader og at derfor mennesker i endring er eit produkt av endra oppdragning og andre ytre forhold. Den som hevdar dette, gløymmer at det er mennesker som endrar omgivnadane, og at den som utdannar sjølv også treng utdanning.

Poenget er at individ og samfunn inngår i eit dialektisk forhold. Det er ikkje berre slik at heilskapen er meir enn summen av delane, det er også slik at delane blir noko kvalitativt nytt når dei blir ein del av heilskapen.

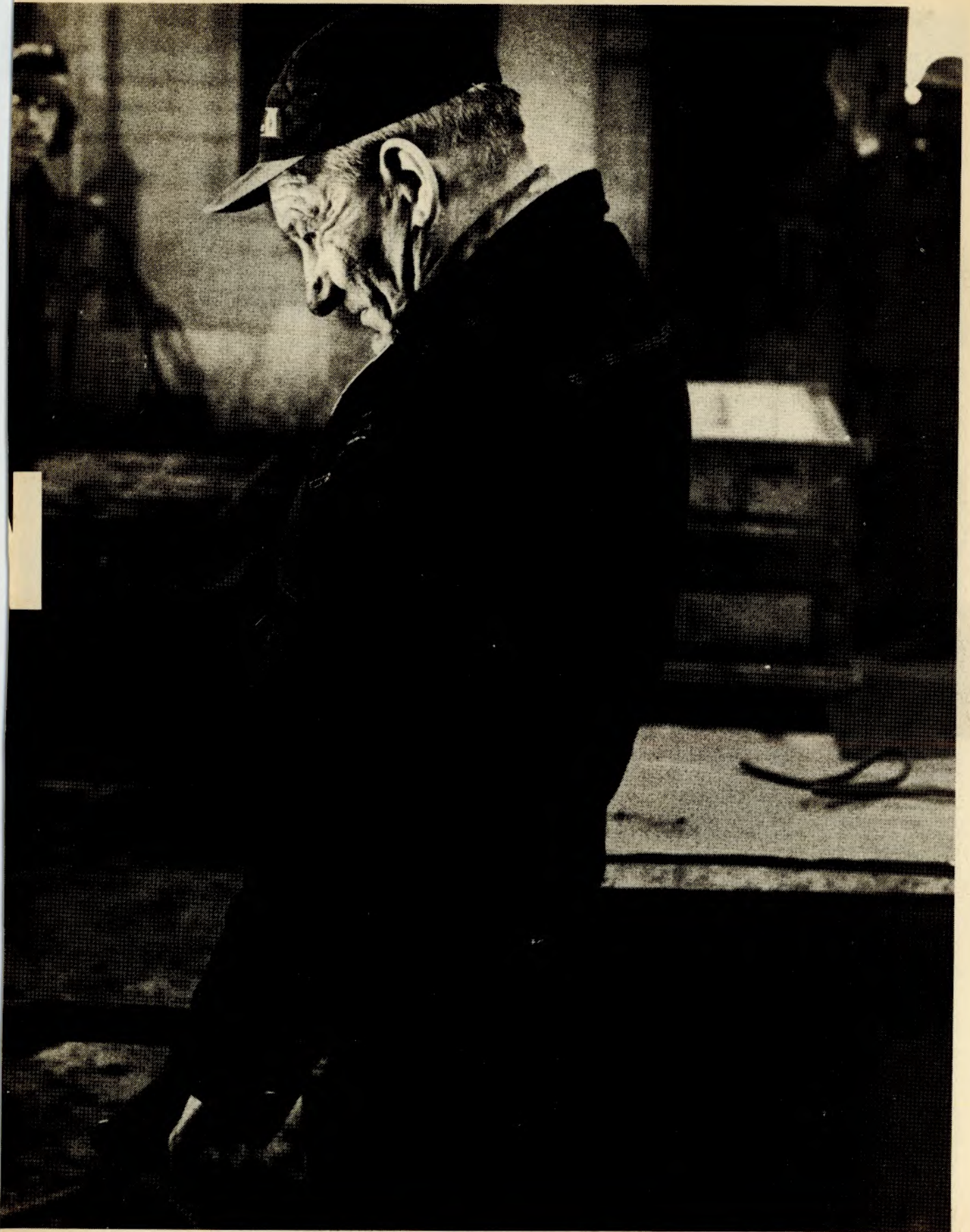
Tenk til dømes på ei kake. Det vi smakar når vi et kaka, er ikkje smør, mjøl og sukker, men ein kompleks interaksjon av komponentar utsett for høg temperatur ein periode.

Menneskeleg biologi er vesensforskjellig den til andre organismer. Vår hjerne, hender og tunge (språk?) har gjort oss uavhengige av mange einskildfenomen i den ytre verda. Vår biologi har gjort oss til skapningar som kontinuerleg gjenskaper våre eigne psykiske og materielle omgivnader, og våre individuelle liv er eit resultat av multiplekse årsakskjeder. Derfor er det biologien vår som gjer oss fri. ■

Jorunn Hæreid

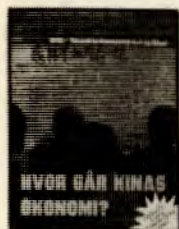
*Not in our Genes
Biology, ideology and
Human Nature
Steven Rose, Leon J. Kamin
and R.C. Lewontin
Pelican Books, 1984*

**RØDE FANE —
INGEN OVER,
INGEN VED SIDE**

GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.

1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)

2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.

3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.

4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.

5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.

6/79. Natur og miljø — om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.

7/79. — Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)

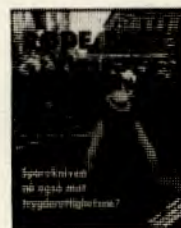

8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: — Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?

1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, om tale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)

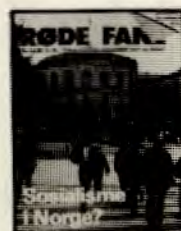

3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?

4/80. Tar opp oljepolitikken som havarerte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.

5-6/80. Dobbelt-nummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.

7/80. Behandler krisa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)

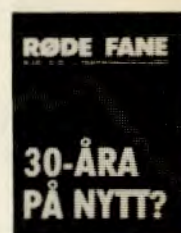
8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.

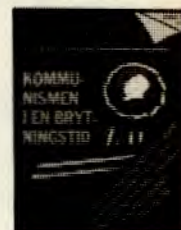
1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?

2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinar Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.

3/81. Krise i verdensøkonomien — tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.

4-5/81. Nytt dobbelt-nummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid., Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigangs svar. Og Røde Fane har vært overkjølt og intervjuet SKP.

6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

1979 – 1984

7/81. Polen var hovedoppslag — i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)

8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)

1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.

2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.

3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.

4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok — og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

6/82. Tre verdener: teorien stilles til debatt. Forslag til kunstopolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP — ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.

3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kulturpolitisk manifest. (Kun få numre igjen)

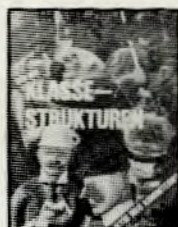
4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.

5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedleggninga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?

6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.

1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)

2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjølberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.

3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Blir det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinnedebatt.

4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte

makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.

5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.

6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfatning har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt:

☐ Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

Retur:

Røde Fane
Boks 83, Bryn,
0611 Oslo 6

LESER DU IKKE RØDE FANE?